

Vnímání rodiny studenty sociální pedagogiky

Bc. Kateřina Volková

5. ročník, Sociální pedagogika
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina Volková**
Osobní číslo: **H160196**
Studijní program: **N7501 Pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Vnímání rodiny studenty sociální pedagogiky**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek vztahujících se k rodině, rodinné politice a sociální pedagogice.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MORGAN, D. H. J. The family, politics and social theory. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2015, vii, 320. Routledge library editions. Social theory. ISBN 978-1-138-98923-8.

MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008, 323 s. Studijní texty. ISBN 978-80-86429-87-8.

MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. Základy sociologie. ISBN 8086429059.

RADVANOVÁ, Senta. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. V Praze: C.H. Beck, 2015, xvi, 197. Právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7.

RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989. Praha: NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2016, 281 s. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 978-80-7422-378-5.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **22. listopadu 2017**

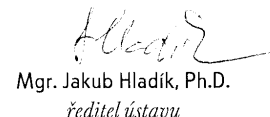
Termín odevzdání diplomové práce: **20. dubna 2018**

Ve Zlíně dne 22. listopadu 2017

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

L.S.

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Berú na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 4.4.2018

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

²⁾ Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být teč nejmenš pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezásadně škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady či občejícího projevu, jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Nemí-li sjednáno jinač, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zaměřuje na rodinu v proměnách času, funkce a funkčnost rodiny a na socializační roli rodiny v kontextu sociální pedagogiky. Práce má teoreticko – empirický charakter. Teoretická část se skládá ze tří hlavních kapitol. První kapitola se zaměřuje na rodinu a její definování pohledem různých autorů a společenských věd. Dále se tato kapitola zabývá rodinou v časové posloupnosti a současnou českou rodinou a její proměnou. Druhá kapitola se věnuje funkcím rodiny, zabývá se funkčností rodiny a faktorům, které tuto funkčnost ovlivňují a v poslední části se zabývá poruchami rodiny a rodičovství a také pojetím rodičovských stylů. Třetí kapitola nejprve vymezuje pojem socializace a další pojmy, které s ním souvisí. Následně se tato kapitola zaměřuje na činitele socializace, regulaci lidského chování, podmínky a formy socializace a na výsledky socializace. Poslední část třetí kapitoly se věnuje socializaci v kontextu sociální pedagogiky. Empirická část zjišťuje pomocí dotazníkového šetření vnímání rodiny pohledem studentů sociální pedagogiky. Cílem výzkumu je zjistit, jaký mají studenti názor na instituci manželství, na tradiční rozdělení rolí v rodině, na nesezdané soužití, jak studenti vnímají vybrané aspekty, které se k rodině vztahují a jaký mají názor na vybrané funkce rodiny.

Klíčová slova:

Rodina, Funkce rodiny, Funkčnost rodiny, Socializace, Rodinná socializace, sociální pedagogika

ABSTRACT

The thesis deals with the function and development of family in context of social pedagogy. There is theoretical and empirical part in the thesis. As concerns theoretical background, there are three theoretical chapters. The first of them is focused on the definition of family. Moreover, there is described the development and changes of family during time. The second chapter deals with functions of family and with determinants that influence it. Also, family failures and parenthood concepts are mentioned in this chapter. Socialization is described in the third chapter. There is mentioned how human behaviour can be regulated. Moreover, there is explained how we can use socialization in social pedagogy. In the empirical part of the thesis, we use questioner to investigate how students of social pedagogy perceive family. The aim is to find out their opinion on marriage, traditional roles in family, unmarried coexistence and other aspects of family.

Key Words:

Family, Functions of family, Functionality of family, Socialization, Family socialization, Social pedagogy

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D. za projevenou vstřícnost, odborné rady a podněty při zpracování diplomové práce. Děkuji celé rodině a přátelům za podporu v průběhu celého studia i při zpracování diplomové práce. Poděkování patří také respondentům, kteří byli ochotní se do prezentovaného výzkumu zapojit.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	11
1 POHLED NA RODINU A JEJÍ PROMĚNA V HISTORICKÉM KONTEXTU	14
1.1 RODINA A JEJÍ POJETÍ.....	14
1.2 RODINA Z POHLEDU SPOLEČENSKÝCH VĚD	17
1.2.1 Pedagogika	17
1.2.2 Sociální pedagogika	18
1.2.3 Psychologie	18
1.2.4 Sociologie a sociologie rodiny	19
1.2.5 Sociální antropologie a etnografie.....	19
1.2.6 Právo	19
1.3 PROMĚNA RODINY OD PRAVĚKU K SOUČASNOSTI	20
1.3.1 Rodina od pravěku k novověku.....	20
1.4 PROMĚNA RODINY OD TRADIČNÍ K POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI.....	24
1.4.1 Tradiční rodina	24
1.4.2 Moderní rodina.....	25
1.4.3 Postmoderní rodina	27
2 FUNKCE A FUNKČNOST RODINY.....	31
2.1 FUNKCE RODINY.....	31
2.1.1 Biologicko-reprodukční funkce.....	31
2.1.2 Ekonomická funkce.....	32
2.1.3 Socializační a vzdělávací funkce.....	33
2.1.4 Emocionální funkce.....	33
2.1.5 Výchovná funkce.....	34
2.1.6 Další funkce.....	36
2.2 FUNKČNOST RODINY.....	37
2.2.1 Faktory ovlivňující funkčnost rodiny	38
2.2.2 Poruchy rodiny a rodičovství.....	40
2.2.3 Pojetí rodičovských stylů výchovy.....	42
3 SOCIALIZAČNÍ ROLE RODINY JAKO SPECIFICKÉ PROSTŘEDÍ V RÁMCI SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY.....	45
3.1 SOCIALIZACE A POJMY S NÍ SOUVISEJÍCÍ	45
3.1.1 Činitelé socializace.....	47
3.1.2 Regulace lidského chování.....	49
3.1.3 Podmínky a formy socializace.....	49
3.1.4 Výsledky socializace	50
3.2 SOCIALIZACE VE VZTAHU K RODINĚ	52
3.2.1 Úloha a význam rodiny	53
3.2.2 Socializace dítěte.....	55
3.2.3 Rodina a prostředí	57

3.3	SOCIALIZACE V KONTEXTU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	59
4	VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	63
5	DESIGN VÝZKUMÉHO ŠETŘENÍ.....	64
5.1	VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	64
5.1.1	Hlavní výzkumná otázka	64
5.1.2	Dílčí výzkumné otázky.....	64
5.2	VÝZKUMNÉ CÍLE.....	64
5.2.1	Hlavní výzkumný cíl	64
5.2.2	Dílčí výzkumné cíle	64
5.3	DRUH VÝZKUMU	65
5.4	POPIS VÝZKUMNÉ TECHNIKY	65
5.5	VÝZKUMNÝ SOUBOR	67
5.6	SBĚR DAT	67
5.7	ZPŮSOB VYHODNOCENÍ DAT.....	68
6	ANALÝZA DAT.....	69
7	INTERPETACE DAT.....	82
8	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	89
	ZÁVĚR	91
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	93
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	98
	SEZNAM PŘÍLOH.....	99

ÚVOD

Pojem rodina je všeobecně známý. Pod tímto termínem si představíme určité seskupení lidí, kteří jsou si blízcí, prožívají společně svůj život, budují určité cíle a snaží se jich dosáhnout, zpravidla vychovávají děti a navzájem si předávají určité vzory chování a postoje, které je velmi ovlivňují. Již od počátku lidských dějin se s rodinou setkáváme. V širokém slova smyslu, máme na mysli muže a ženu a jejich potomky, je rodina, jako reprodukce, základ lidství, díky níž se rodí stále další generace.

V první, teoretické, části naší práce se podíváme na pojem rodina vůbec. Uvedeme si zde definice rodiny z pohledu různých autorů a také z pohledu vybraných společenských věd, jako jsou pedagogika, psychologie, sociologie, sociální antropologie a etnografie, právo a sociální pedagogika. Na rodinu je třeba podívat se z více úhlů, protože se jí zabývá více vědních disciplín a jimi všemi je rodina provázána. Dále se budeme zabývat změnami rodiny od pravěku až po současnost. Nejvíce pozornosti zaměříme na současnou českou rodinu a její proměnu. Současná česká rodina se vyznačuje charakteristickými znaky, které odrážejí její nepřestávající vývoj a proměnu ve vztahu ke změnám společnosti. V postmoderní rodině se zaměřujeme spíše na zájem jednotlivce, než na potřeby celku. Toto upřednostňování zájmu jedince před zájmy celé rodiny sehrává velkou roli v aktuální rodinné stabilitě a soudržnosti. (Šulová, 2011). Rodina je menší celek, je to část velkého celku, a to společnosti. Měli bychom se zabývat rodinou a rodinnými vztahy, které jsou v současné době v krizi a podat jim pomyslnou pomocnou ruku dřív, než se z krize malých, rodinných celků stane krizí celé společnosti.

Druhá část práce se zabývá funkcemi a funkčností rodiny. Vymežíme si zde hlavní a vedlejší funkce rodiny a také si je konkrétněji popíšeme. Mezi hlavní funkce rodiny řadíme biologicko-reprodukční funkci, ekonomickou funkci, socializační, emocionální a výchovnou funkci. Každá z těchto funkcí má v kontextu rodiny své nezastupitelné místo a podílí se na celkové funkčnosti rodiny, kterou ale také ovlivňují i jiné faktory, které v diplomové práci také zmíníme. Posléze se budeme zabývat poruchami rodiny a rodičovství a pojetím rodičovských stylů.

V poslední kapitole teoretické části se budeme zabývat socializací jako takovou, i socializací ve vztahu k rodině. Rodina je prostředí, kde se uskutečňuje primární socializace. Rodina je pro člověka první společenství lidí, se kterými se dostává do kontaktu. Jedinec se

v rodině setkává s různými vzorci chování, názory a hodnotami, které pak přebírá. (Kraus, Poláčková, 2001) Poslední část kapitoly se bude věnovat socializaci v kontextu sociální pedagogiky. Mezi aktuální úkoly sociální pedagogiky patří dle Krause (2008) popis a analýza prostředí, které člověka obklopuje. Sociální pedagogika se zabývá každodenním životem lidí a socializací i výchovou jedinců i skupin. Zde můžeme spatřovat jasnou souvislost mezi sociální pedagogikou a socializací v rodině i mimo ni.

V praktické části diplomové práce se zaměříme na rodinu pohledem studentů sociální pedagogiky, kteří se s tímto tématem setkávají po dobu studia na vysoké škole. Budeme zkoumat vnímání rodiny, konkrétně se zaměříme na manželství, tradiční rozdělení rolí v rodině, nesezdané soužití, vybrané aspekty, které se s rodinou pojí a na vybrané rodinné funkce. Představíme si výzkumný problém, design výzkumného šetření, analýzu a interpretaci dat. V poslední části práce výsledky doporučíme pro praxi.

Studenti sociální pedagogiky, budoucí sociální pedagogové, se s problematikou rodiny určitou dobu setkávají, řeší její proměny v historii i v současnosti, dozvídají se různé informace a dávají si tuto problematiku do souvislostí s jinými oblastmi. Také tyto získané poznatky předávají a budou předávat svým klientům a jiným lidem, které budou vychovávat nebo se s nimi budou setkávat, a proto je důležité zjistit jejich názor.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POHLED NA RODINU A JEJÍ PROMĚNA V HISTORICKÉM KONTEXTU

V této kapitole se podíváme na rodinu a definice rodiny pohledem různých autorů. Také v následujícím textu zmíníme rodinu z pohledu společenských věd, které se dělí na více odvětví. V poslední části první kapitoly se zaměříme na změnu rodiny v časové posloupnosti a také na současnou českou rodinu a její proměnu.

1.1 Rodina a její pojetí

Rodina je známý pojem pro všech lidí všech společností. Rodina je první sociální i výchovné prostředí, ve kterém se jedinec vyskytuje. Rodina je společensky schválená forma partnerských vztahů rovnoprávných, rovnocenných lidí, kteří jsou spojení příbuzenským a pokrevním závazkem. Znakem rodiny je intimní spolužití členů v jedné domácnosti, a jejich spolupráce a pomoc. Atmosféra rodinného prostředí je dána vzájemnými vztahy mezi rodiči a ostatními členy. Dítě, které žije v rodině, se formuje podle rodinných vztahů i podle prostředí v rodině. Dospělí jsou pro dítě vzorem a dítě jejich chování opakuje. Rodina je tedy přirozenou sociální skupinou a základní jednotkou společnosti. (Tománek, 2013, s. 73 - 74)

Rodina je tedy sociální skupina, která je vytvořená na základě příbuzenských vazeb, nejčastěji afinních a filiačních, tato skupina je základním článkem sociální struktury a je ekonomickou jednotkou. Hlavní funkcí rodiny je reprodukce a dále výchova potomků, jejich socializace a přenos kulturních vzorů. Malou rodinou tvoří manželský pár a jeho děti, velkou rodinou pak rozumíme rodinu, která je tvořena minimálně tří generačním společenstvím lineárních potomků. (Malina, 2009)

Tomášová (2012, s. 37) doplňuje, že rodina nemůže existovat izolovaná, bez společnosti, vždy je součástí široké sociální jednotky a kultura, náhledy, postoje a tradice této jednotky zasahují také do rodiny. Rodina je prvním článkem řetězu, který pojí jedince a společnost a také prvním zkušebním prostředím. Pod pojmem rodina autorka chápe sociální skupinu, která se skládá ze dvou a více osob, které spolu žijí v jedné domácnosti a jsou spojené manželskými, pokrevními nebo adoptivními závazky.

Fulková (2008, s. 48 - 49) prezentuje rodinu jako prostor, kde žije žena spolu s mužem, bydlí pod jednou střechou, společně hospodaří a vychovávají děti. V tomto prostředí si dítě

vytváří vlastní identitu a kulturu, která se prezentuje vlastními hodnotami, konvencemi a tradicemi.

Mezi známou definicí rodiny můžeme zařadit definici sociologa Blahoslava Krause (2008, s. 80), který říká: *Rodina je strukturovaným celkem (systémem), jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí. V každém případě je to přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné, a přejímá to, co mu připravili rodiče.* Tato definice chápe rodinu jako určitý systém, který má smysl, účel, nebo úkol, na kterém závisí právě existence tohoto systému, nebo celku. Kraus zmiňuje a zdůrazňuje důležitost přirozeného prostředí jedince, do kterého se rodí a také dále působení výchovy a onoho rodinného prostředí, díky nimž dítě přejímá a přijímá to, co mu rodiče připravili, což znamená různé hodnoty, názory, vzorce chování, jazyk, kulturu a další.

Další definici, která má podobné prvky, jako definice předešlá, ve své knize zmiňují Průcha, Walterová a Mareš: *Rodina je nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně - regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury.* Tito autoři rodinu také chápou jako určitý systém, který má své funkce. Dále konkretizují to, co rodiče výchovou svým potomkům předávají. Aby rodina správně fungovala a plnila svůj účel, tak je, mimo základních funkcí, důležité také dobré emocionální klima, které si každá rodina spoluvytváří. Rodiče začleňují jedince do určitého sociálního společenství, nejprve do toho nejbližšího, což je nukleární rodina, poté rozšířená, vzdálenější příbuzní, přátelé a známí a nakonec rodiče seznamují své dítě také s celou společností a s jejími různými odvětvími. Rodina je tedy nejstarší a primárně nejdůležitější společenskou institucí, protože společnost tvoří jedinci a jedince vytváří z velké části jeho rodina.

S touto definicí, od autorů Průchy, Walterové a Mareše, má souvislost definice podle sociologa Giddense (1999, s. 156), která značí rodinu jako skupinu lidí, kteří jsou přímo spjati příbuzenskými vztahy a ve které jsou dospělí členové odpovědni za výchovu dětí. Tato definice opět zdůrazňuje důležitost výchovy v rodině. Výchova dítěte je úzce spjata se vzděláváním, učením a přípravou na život, či s ochranou rodiny. Tyto parametry nalezneme v definici Matějčka (1994, s. 26): *Rodina vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození, a rozmnožování daného živočišného druhu (k tomu ostatně není třeba*

rodiny), ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat na život. Definice Matějčka poukazuje na důležitost i jiných funkcí než je ta reprodukční, která je sice důležitá, ale měla by jít ruku v ruce s těmi ostatními, které následují po tomto přirozeném pudu.

Sociolog Ivo Možný (2002, s. 99), který se rodinou zabýval v mnoha svých dílech, píše, že v širším pojetí může být rodina definována jako institucionální zajištění lidské reprodukce, která je legitimní v dané společnosti lidí. Dále uvádí, že člověk roste fyzicky i psychicky a musí být v těchto oblastech dostatečně vyzrálý, aby se mohl zařadit do společnosti.

V předešlých definicích jsme zmiňovali rodinu jako skupinu partnerů (rodičů) a jejich dětí. V následující definici uvedeme definici rodiny, ve které je zmíněno, že rodina se nemusí skládat pouze ze dvou partnerů nebo rodičů, ale také může být tvořena pouze jedním rodičem a dítětem nebo dětmi. Takovouto rodinu definuje sociolog Vojtěch Krebs (2007, s. 348): *Soubor společně bydlících a hospodařících manželů nebo partnerů s dítětem nebo dětmi, nebo jednoho rodiče s dítětem nebo dětmi*. Tato definice tedy nabízí možnost a poukazuje na realitu současné společnosti, že se vyskytují celkem ve velké míře rodiny, které tvoří děti a pouze jeden rodič. Důvodů může být spousta, například úmrtí jednoho z partnerů nebo také, v dnešní době častý důvod, rozvod manželů nebo rozpad vztahu. Těmito důvody se budeme dále zabývat v další kapitole.

Poslední definici, kterou si v této práci zmíníme, uvádí Sobotková (2012, s. 18): Rodina je skupina jedinců, která je spojena historií, současnou realitou a budoucností jejich vztahů. Členové rodiny jsou často, ale ne vždy, vázání dědičností, manželstvím nebo jiným uspořádáním společenského života. Důležité jsou psychologické a emocionální vazby, ne jenom forma vztahu. Touto definicí chce autorka zdůraznit, že nejde jen o to, být s nejbližšími v pokrevním příbuzenském vztahu, nebo být ve vztahu manželském, ale důležité je to, aby byly v rodině silné emocionální vazby a kladné vztahy. Není tedy důležité být v manželství, nebo pokrevním příbuzenství, ale je důležité mít v rodině dobré vztahy. Tímto také autorka poukazuje na náhradní rodinnou péči.

Uvedli jsme si pár definic pohledem různých autorů. Každá definice je sice jinak napsaná, ale jádro a myšlenka zůstává stejná. Když se řekne pojem rodina, představíme si tedy malou neformální skupinu jedinců, kteří jsou spojeni různými vztahy, a to ne pouze pokrev-

ními. Tato skupina se řídí určitými pravidly a měla by plnit některé funkce. Funkcemi rodiny se budeme dále zabývat v následující kapitole.

1.2 Rodina z pohledu společenských věd

Rodinou a jejím pojetím se zabývá mnoho společenskovědních oborů. Každý z těchto oborů definuje rodinu více či méně odlišněji a zaměřuje se na jiné hledisko. Je vhodné se podívat na rodinu z více úhlů pohledu a ujasnit si, jak ji chápe která disciplína. Porozumění této provázanosti nám pomůže pochopit provázanost a komplexní pohled na rodinu v interakci s dalšími sociálními skutečnostmi. V následující podkapitole si tedy vymežíme pohled na rodinu z hlediska různých společenských věd, jako jsou pedagogika, sociální pedagogika, psychologie, sociologie, sociální antropologie a etnografie nebo právo.

1.2.1 Pedagogika

Rodina je vnímána z pohledu pedagogiky ve smyslu výchovné, vzdělávací a socializační funkce. Pedagogika chápe rodinu dítěte jako jeho primární socializační instituci. Rodina utváří prvotní pevné vazby mezi matkou a dítětem a je důležitá pro další rozvoj osobnosti dítěte. Rodina a její členové jsou první lidé, se kterými přijde dítě do sociálního styku, dítě od své rodiny přejímá vzorce chování, které jsou pro danou rodinu typické. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 81)

Rodina samozřejmě dítě ovlivňuje, učí ho a vychovává, ale takto na dítě působí také škola, vrstevníci, prostředí a další faktory. Škola by měla s rodinou spolupracovat a vzájemně se při formování dítěte podporovat a doplňovat, protože vhodné působení se stává účinnějším, když přichází z více stran. Škola a rodina by také měli spolupracovat v případě různých problémů dítěte v prospěchu, v chování nebo i v osobním životě. V případě závažnějších problémů dítěte v rodině by se měla škola spojit s dalšími odborníky. Pedagogika se dále dělí na další podobory, které se problematikou rodiny také zabývají. Jedná se například o sociální pedagogiku, volnočasovou pedagogiku, pedagogickou psychologii, andragogiku, nebo didaktiku a další.

V rámci pedagogických věd se mezi aplikovanou pedagogickou disciplínu řadí také pedagogika rodiny. Donedávna se tato disciplína chápala jako složka výchovy, například spolu s pracovní výchovou apod. Pedagogika rodiny je subdisciplína pedagogiky, která zahrnuje všechna všeobecná a teoretická východiska nauky o rodině a transformuje je do systému

pedagogických poznatků, které pak využívá při formování rodinných vztahů, rodinného života a při výchově dětí. Rodinná výchova, která zahrnovala také pedagogiku rodiny, je také subdisciplína pedagogiky. Poskytuje poznatky o zákonitostech výchovného procesu v rodině, orientaci ve výchovných postupech, které umožňují optimálně vychovávat a formovat člověka v rodinném prostředí. To znamená, že rodinná výchova představuje určitou činnost s konkrétním obsahem. Pedagogika rodiny tedy zabývá teorií a metodologií a rodinná výchova se zabývá metodikou a praxí. (Potočárová, 2008, s. 6)

1.2.2 Sociální pedagogika

Tento vědní obor je velmi blízký pedagogice a sociologii, zabývá kladným působením na jedince i skupiny formou pomoci a výchovy. Z velké části se zaměřuje na rodinu, na vztahy v rodině, zabývá se působením různých faktorů na členy rodiny, vrstevníky a jiné lidi, kteří s danou problematikou souvisí. Sociální pedagogika se také zaměřuje na sociální prevenci v rodinách i na školách.

Ivo Možný (1999, s. 124) zdůrazňuje vliv a provázanost sociálního a ekonomického systému v rodině, který dále souvisí například s trávením volného času dětí.

1.2.3 Psychologie

Z hlediska psychologie je na rodinu pohlíženo jako na primární skupinu, která ovlivňuje a formuje osobnost dítěte. Rodina dítěti poskytuje prvotní a základní sociální zkušenost a stává se tak regulátorem toho, co dítě bude považovat za normální. V rodině se utváří velmi pevné vzájemné sociální vazby a měla by také být definovaná svou soudržností a vzájemnými vztahy mezi příbuznými. (Vágnerová, 2004, s. 312)

Chování, přístupy a vztahy, které dítě ve své rodině pochyť, bude v budoucím životě považovat za normální, a proto je důležité, aby v rodině vládla psychická pohoda, praktikování lásky a dobré vztahy mezi všemi členy rodiny. Jestliže má dítě negativní zkušenost z rodiny, nebo jsou vazby v rodině porušené a vzájemné vztahy špatné a nefunkční, tak si dítě tyto negativní zkušenosti přenáší do budoucího života a může mít psychické problémy, které jsou spojeny s navázáním důvěrných i běžných sociálních kontaktů, s hledáním partnera nebo s jednáním s ostatními lidmi.

1.2.4 Sociologie a sociologie rodiny

Sociologie se v širším pojetí zabývá společností, skupinami a vztahy mezi lidmi.

Sociologie rodiny zkoumá rodinu jako společenskou instituci, zamýšlí se nad systémy vztahů, a rolí v rodině. Zabývá se také rodinou z hlediska socializace, sleduje základní funkce rodiny, jako společenské skupiny. Rozvoj sociologie rodiny přinesla industrializace a urbanizace (vznikaly chudinské čtvrti, měšťanské rodiny). Dále se zabývá sociálními jevy, jako jsou manželství, rozvod, socializace v rodině, zaměřuje se na vztahy v nukleární i rozšířené rodině. (Možný, 2002, s. 81)

Sociologie vnímá rodinu jako malou, primární, neformální skupinu, která se v interakcích setkává s celou společností a ovlivňuje tak všechny účastníky jak rodiny, tak i společnosti. Zabývá se tím, jak na sebe lidé i skupiny působí a také jak se jednotlivci a skupiny chovají v určitých situacích v kontextu rodinného a dalšího prostředí.

1.2.5 Sociální antropologie a etnografie

Tento obor studuje rodinu z hlediska odlišnosti různých kultur, etických skupin nebo národností. Antropologie se zajímá o strukturu rodiny, počet členů rodiny, o různé rituály a zvyky, které s rodinou souvisí. Etnografie se zaměřuje na regionální odlišnosti způsobu života rodiny na různých územích. (Vodáková, 2000, s. 69)

Každé společenství má jiné sociální normy, odlišné hodnoty nebo zvyky a tradice. Je tedy dobré znát různé odlišnosti a tradice, kultury a národy a nevyhýbat se tomu, že normy nejsou stejné všude. Znamená to tedy respektovat i to, s čím sami nesouhlasíme, jestliže je to na daném území nebo v dané společnosti považováno za legální a normální.

1.2.6 Právo

Z právního hlediska považujeme za rodinu manželský nebo partnerský pár, kterým se narodí dítě, nebo pár, který si dítě osvojí. Právo je pro rodinu velmi důležité, neboť řeší otázky osvojení, pěstounské péče, opatrovnictví, poručenství, manželství, vdovský a sirotčí důchod, přídavky na děti, vymezuje pojem dítě a zastřešuje všechny oblasti rodinného práva. Rodinné právo zahrnuje všechny právní normy upravující osobní a majetkové vztahy mezi příbuznými. Rodinné právo tvoří druhou část občanského zákoníku, je obsaženo v paragra-

fech 655-975 členěných do tří hlav. První hlava se věnuje manželství, druhá příbuzenství a švagrovství a třetí poručenství a jiným formám péče o dítě. (Občanský zákoník, 2012)

Rodinné právo je pro rodinu velmi důležité, protože jsou zde sepsány všechny normy a zákony, o které se může rodina opřít v nejrůznějších situacích nebo neshodách, které vyžadují řešení, a také právně vymezuje všechny pojmy, které se rodiny týkají.

Problematiku rodiny samozřejmě najdeme i v jiných společenskovedních oborech. Rodina je pojem, se kterým se pracuje velmi často v různých souvislostech a v kontextu celého světa.

1.3 Proměna rodiny od pravěku k současnosti

V této podkapitole se zaměříme na stručný popis proměny lidské rodiny od pravěku až po současnost, kdy se podrobněji zaměříme na změny, kterými si západní rodina prošla od tradiční až k postmoderní, tedy současné společnosti.

Rodina není pro člověka ničím neznámým. V lidském společenství říkáme rodina ustálenému způsobu péče o reprodukci druhu. Všechny druhy, které se pohlavně rozmnožují, pečují o své potomstvo způsobem jim zcela vlastním. Toto chování se nepředává učením, ale je zakotveno v genech, a to i s předurčenou rolí obou pohlaví. Česká rodina se velmi oddálila, a to v posledních desetiletích, od modelu rodiny, který v Evropě platil po celá tisíciletí, začínaje od doby, kdy se díky křesťanství začala šířit přísná monogamie, zákaz mimomanželského sexu a vymezení rolí muže a ženy, které se měly vzájemně doplňovat. Tyto změny nastaly díky zrání společenské organizace, kdy ochrana rodiny nebyla závislá na síle mužů, ale převzali ji profesionálové, jako policie nebo právní řád, a také díky hospodářským vynálezům, které vyřadily povinnost organizované a namáhavé lidské práce, která byla určena zejména mužům. Dnešní společnost nabízí ženám i mužům relativně stejné příležitosti, protože se preferují schopnosti, jako jsou umění jednat s lidmi nebo inteligence, čili charakteristiky, kterými mohou disponovat ženy i muži ve stejné míře. (Možný, 2002, s. 21)

1.3.1 Rodina od pravěku k novověku

Pravěk byl typický pospolitou společností. Lidé žili společně v tlupách a každý člen se podílel na přežití a chodu dané skupiny. Tyto větší skupiny byly charakteristické určitou

organizací, která vymezovala určité role, kterými se lidé řídili. Svou roli měli jak muži, kteří byli ochránci a lovci, tak i ženy, které se zase staraly o děti a o praktičtější věci, jako například žvýkání kůží. V tomto chování můžeme tedy spatřovat první vymezení rolí na role ženské a mužské. Bakalář (2002, s. 124) zmiňuje, že formou ochrany, ze strany mužských jedinců, kteří chrání a zabezpečují své ženy a děti, vznikají sociální role, které jsou charakteristické pro muže, tím pádem logicky vznikají také role, charakteristické pro ženy a také vzniká první dělba práce na základě pohlaví.

Lidé v pravěku rozvíjeli své vztahy a mezilidskou komunikaci. Proto se také z pouhého přežívání stalo soužití, kde spolu členové tlupy verbálně i neverbálně komunikovali a trávil společné chvíle (Sokol, 2003, s. 32). V pravěku se také již setkáváme se společným trávením volného času rodiny - malby, různé rituály, zpěvy a tance atd. Volný čas, který spolu lidé v tlupě trávili, ovlivňoval jejich chování a učení. Rodiče mohli předávat dětem své zkušenosti a děti se pak mohly dále sociálně vyvíjet. Volný čas tedy pozitivně ovlivňoval všechny zúčastněné a podporoval soudržnost tlupy – rodu.

V období **evropského starověku a antiky** převažoval model nukleární, patriarchální a monogamní rodiny. Znamenalo to, že hlavou rodiny byl muž, který měl právo a moc nad svou ženou, nad svými dětmi i otroky, kteří mu svým způsobem patřili. Manžel měl jen jednu manželku, avšak za jistých okolností, jako např. neplodnost nebo nemoc ženy, měl právo mít i druhou ženu nebo konkubínu, kterou často bývala otrokyně. Ve starověku lidé neuzavírali sňatek podle toho, koho si sami zvolili a zamilovali, ale hlavně proto, aby byl sňatek v zájmu obou rodin. V některých oblastech, např. v Izraeli, nebo chetitské říši se uplatňoval levirát, což znamená povinnost ženy, vdovy, provdat se za bratra, otce, nebo synovce zemřelého manžela, aby majetek, který náležel jejich dětem, zůstal v rodině zesnulého manžela. Manželství se často uzavírala mezi neplnoletými dětmi, kdy nevěsta zůstávala v domě svého otce a ženich jí na toto místo přinášel výživné. Jestliže neměl otec syny, tak měl manžel jeho dcery dědické právo na podíl z jeho majetku. Otec byl ve starověku hlavou rodiny, a jak už jsme se zmínili, všichni členové rodiny mu byli podřízeni. Muž je mohl trestat nebo je mohl vydat jako rukojmí věřiteli. V některých oblastech, např. ve starochetitském období, byla za zločin, který spáchal otec, potrestána i celá jeho rodina. Otec měl také právo vyhnat nebo vydědit svého syna, ale jen za určitých právních podmínek. Z většiny právních předpisů, které byly dochovány, můžeme vypožorovat, že se velké pozornosti dostávalo rodinnému právu, které např. omezovalo fyzické násilí páchané na že-

nách a dětech, zabývalo se sexuálními prohřešky a určovalo za ně přísné tresty, jelikož sexuální deviace ohrožovaly stabilitu rodiny. Jestliže bylo někomu dokázáno cizoložství, tak za ně většinou následoval trest smrti. Při podezření na cizoložství pak musela svou nevinu dokazovat především žena. Trestala se také homosexualita a byly zakazovány sňatky mezi blízkými příbuznými. Rodinné právo se v té době také zabývalo adoptí, která zajistila manželům bez dětí potomky. Mohlo se také stát, že bezdětní manželé adoptovali svého otroka, aby se o ně ve stáří staral, protože péči o nesoběstačné osoby zajišťovala rodina a zákon na tuto funkci apeloval. Zákon také stanovil i přísné tresty za projevy neúcty dětí ke svým rodičům. Dále tyto právní předpisy vymezovaly práva vdov a zabezpečovaly jejich materiální podmínky. (Malina a kol., 2009)

Muž měl mimo jiné právo i na život a smrt jeho dětí. Ve starověku byly děti, které byly slabé nebo postižené, legálně zabíjeny, a to platilo i v rodině, kde o smrti dítěte rozhodoval právě otec rodiny. V tomto období se tedy umožňovalo vraždění jedinců, kteří by pro společnost nebyli přínosem, ale naopak by pro ostatní byli na obtíž. Tento názor však rozhodně neuznávalo křesťanství, které, hlásalo, že by měl být ochraňován a respektován každý život, a to i nenarozený. (Peroundová, 2002, s. 21 - 24) Jedná se ale pouze o jednu z verzí výkladu, protože v Evropě bylo mnoho společenství a ne všech se tato verze také týkala.

Možný (2006, s. 22) doplňuje, že s nástupem křesťanství dochází ke změnám ve společnosti a v jejím hodnotovém žebříčku. Změnami prošly i role jednotlivých členů v rodině a důležitým se stalo monogamní manželství.

Starověký přední východ považoval rodinu za základ a model sociální struktury staroorientální společnosti a po celou dobu jejich dějin byl význam příbuzenských svazků velmi dominantní a nebyl nikdy oslaben. Rodina v té době plnila funkci ekonomickou, reprodukční, sociální a náboženskou. V některých oblastech nejstarších období existovala „velká rodina“ klanového charakteru, která se skládala z více nukleárních rodin, které vlastnily společnou půdu. „Velká rodina“ se také objevuje např. v novobabylonském období. Byla také složena z několika nukleárních rodin, které měly svůj původ spojený společným předkem. Tyto rodiny však nebyly pozůstatky klanové struktury, ale vznikaly za účelem zabránit dělení pozemkového vlastnictví, ke kterému docházelo kvůli dědickému právu, které nařizovalo dát každému synu podíl z majetku, který vlastnil jejich otec. Příslušníci těchto rodin mezi sebou uzavírali manželství a půdu pak bylo možné prodávat jen v rámci rodiny. Rodina byla mimo jiné důležitou hospodářskou jednotkou, která si obstarávala sama práci na

poli nebo v řemeslnické dílně za pomoci svých členů. Zpravidla tedy byla rodina hospodářsky soběstačná. To znamená, že vytvářela své základní potřeby, kterými bylo jídlo, oděvy, nářadí a na trhu pak nakupovala jen výjimečně. Charakteristickým rysem staroorientální ekonomiky jsou právě tato rodinná, soběstačná a zemědělská hospodářství. (Malina, 2009)

V **evropském středověku** se většinou vyskytovala rodina více generační a skládala se jak z příbuzenstva, tak i z pracovníků a pomocných sil, kteří s rodinou žili v jednom domě. Vztahy mezi příbuznými pak byly v jedné rovině i s čeledíny a všemi jedinci, kteří žili ve společné domácnosti. Jelikož ekonomická situace rodin v tomto období nebyla vždy dobrá, tak si vlastní, prokreační rodinu, zakládal většinou pouze nejstarší syn. Ostatní většinou odcházeli pracovat na nějaký čas, nebo natrvalo, do jiných rodin, do vyšších vrstev, nebo opouštěli svou rodinu z důvodu vojenské služby. Někteří potomci také zůstávali v orientální rodině, avšak žili bez partnera a nebyli bráni jako hlavní složky rodiny. (Langer, Vařeka, 1968, s. 112) Středověká rodina byla charakteristická hospodářsko - ekonomickou funkcí, která byla velmi důležitá. Každá klasická, venkovská rodina poddaných, byla závislá na půdě, kterou obdělávala a na které žila. (Horský, Seligová, 1996, s. 42)

Jelikož se vše odvíjelo od hospodářství, tak partnerské vztahy, stejně tak, jak ve starověku, nebyly ve středověku zakládány na vzájemné přitažlivosti, nebo lásce, ale ovlivňovalo je právě hospodářství a ekonomika. Partnery svým dětem vybírali rodiče, ve většině případů otec, protože toto období neznalo rovnoprávnost obou pohlaví. Lidé se tedy párovali na základě toho, jakým byli ekonomickým přínosem do rodiny. (Peroundová2002, s. 25) Typická pro středověk byla také nemožnost změny sociálního rozdělení obyvatel. Rodina tedy byla ve společnosti nějak zařazena a tak se s ní i zacházelo. Párovaly se rodiny, které byly na stejné, nebo podobné sociální úrovni. (Abramsová, 2005, s. 202) Žena si však mohla své postavení sňatkem i zvýšit.

Kolem 16. století, čili v období **novověku**, se v západní Evropě objevovala rodina stále podobná rodině středověké. Rodiče vybírali svým potomkům partnery z důvodu zisku majetku, stále se jednalo o domácnost, kterou byli součástí i služebníci. Rodina se vyznačovala autoritářstvím a emotivnost v ní nehrála hlavní roli. Od první poloviny 17. století do počátku 18. století se začala rodina podobat dnešnímu typu nukleární rodiny. Rodičovská láska se začínala čím dál víc projevovat a i vztahy k rodině se lišily od vztahů ke vzdálenějším příbuzným a k sousedům. V druhé polovině 20. století spatřujeme rodinu dnešního typu. V rodině převládají silné citové pouto a silné citové vazby. Manželství je v této době

určováno samotnými aktéry, a to ve většině případů na základě vzájemné lásky a sympatie, protože vliv rodičů v této oblasti slábne. Díky přesunu pracoviště členů rodiny mimo domov se rodina stává více spotřební než výrobní jednotkou. (Stone, 1977, s. 115)

1.4 Proměna rodiny od tradiční k postmoderní společnosti

V následující podkapitole si rozebereme proměnu rodiny od tradiční, přes moderní až k postmoderní společnosti. Nejvíce se zaměříme na rodinu současnou, která s sebou nese různé změny, které podobu postmoderní rodiny ovlivňují.

1.4.1 Tradiční rodina

Jak už jsme se v předchozím textu zmínili, tradiční rodina se vyznačovala více generační strukturou. Skládala se z více členů, a to nejen z těch rodinných, ale i ze služebnictva a různých lidí, kteří se podíleli na chodu domácnosti. Důležitá nebyla příbuznost, ale společné stolování. Základní kapitál rodiny byl ekonomický. Vše se točilo kolem hospodářství a zabezpečení rodiny, která byla ekonomickou jednotkou. Role v rodině byly rozdělené na mužskou a ženskou roli, oba rodiče měli za úkol svou rodinu zabezpečit, ale muž pracoval na poli, nebo v dílně či obchodě a žena zajišťovala jídlo, které z většiny části sama vypěstovala a starala se více o výchovu dětí a praktický chod domácnosti. Za autoritou v tradiční rodině byl brán otec, hlava rodiny. Jemu byla podřízena jak žena, tak i děti a služebnictvo. Jelikož v této době mělo křesťanství značný vliv na celou společnost, tak byl církevní svazek mezi mužem a ženou, který se u nás objevuje již v 11. století, v tomto období samozřejmostí a bylo také málo rozvedených párů. Partnera dětem vybírali rodiče na základě toho, jak moc bude pro rodinu sňatek mladých lidí výhodný. Po svatbě měli manželé právo na legitimní sex a tím pádem i na legitimní potomky. Rodina plnila univerzální funkci a výchova v rodině byla autoritativní a díky otcově autoritě i patrilinéární. V té době zaznamenáváme i jiný pohled na dětství, jelikož děti si pouze nehrály, ale zapojovaly se do domácích prací a podíleli se na chodu rodinného života. (Možný, 2006, s. 20 – 24)

Rabušic (2001, s. 175) dodává, že rodina k sobě své členy poutala různými normami a vzory, které byly dosti sociálně kontrolovány. Rodina byla tedy neporušitelný celek a dokazuje to i fakt, že jaký měl jedinec společenský status, záleželo na postavení celé jeho rodiny ve společnosti.

V Evropě lze od šestnáctého do devatenáctého století vymezit fáze vývoje předmoderních forem rodiny. V první fázi se vyskytovaly relativně malé, nukleární rodiny, které se skládaly z rodičů a jejich dětí. Vzniku trojgenerační rodiny zpravidla bránila krátká délka života. Rodina svým členům neposkytovala větší citovou blízkost, než ostatním, vzdálenějším příbuzným nebo sousedům. Rodina byla spíše zárukou přežití a plnila hlavně ekonomickou funkci. Sňatky byly, jak už jsme se zmínili, uzavírány především z ekonomických důvodů. Romantická láska byla v té době dokonce považována za nemoc. Častěji se hovořilo o „domácnosti“ než o „rodině.“ Domácnost nebyla definována na základě pokrevního příbuzenského svazku, ale byla definována lokálně, protože k ní patřili i všichni služebníci. Druhá fáze předmoderní rodiny se objevovala spíše ve vyšších vrstvách společnosti. Vyskytovala se asi na přelomu sedmnáctého a osmnáctého století. V této fázi začal být v nukleární rodině kladem důraz na přirozenou autoritu otce a mateřskou lásku matky. V průběhu devatenáctého století se objevuje třetí fáze a mnohé její znaky přetrvávají až dodnes. Rodina v tomto období se vyznačovala svobodnou volbou partnera na základě lásky a vzájemných sympatií, členové rodiny byli spjati silnými citovými vazbami a citovým individualismem. Rodina se také vyznačovala uzavřeností vůči okolí a chránila si své soukromí. (Malina a kol., 2009)

Veselá a kol. (2003, s. 50 – 51) uvádí proměnu tradičního modelu rodiny od modelu patriarchálního k egalitářskému modelu. Patriarchální model je tradiční model, kdy se muž považuje za „hlavu rodiny“, status celé rodiny se odvíjí od jeho statusu a muž zastává roli ochránce, vůdce a živitele rodiny. Otec je tedy dominantní, soběstačný a na ženě nezávislý, řídí rodinu sám. Žena se v tomto tradičním pojetím starala o děti a o domácnost a vůči muži je v submisivní roli. Naopak egalitářský, moderní model rodiny je charakteristický demokratickým pojetím manželů. V tomto modelu jsou si žena a muž sobě rovni a model se také projevuje vzájemnou zastupitelnou kooperací mezi mužem a ženou. Současná rodina se přibližuje modelu egalitářskému, ale pravdou je, že tento model zůstává spíše romantickým ideálem.

1.4.2 Moderní rodina

Na rodinu se začíná pohlížet jiným způsobem a tradiční pojetí se rozpadá zhruba od sedmdesátých let dvacátého století. V té době se rozvod přestal společensky odsuzovat. Za důsledek toho můžeme považovat generaci dnešních padesátníků, kteří neznají některé

vzorci chování, které by měli pochytit ze své orientační rodiny, ale rodiče jim tyto vzorce chování neposkytli a tím pádem je tito lidé ani nevyozorovali. Nebyli tedy vedeni k účtě k partnerovi, ani k důsledné a odpovědné výchově dětí a neumí řešit vlastní problémy. Svě chování předávají dále a jejich potomci se také rozvádějí. V současnosti vyrůstá třetí generace, která hůře orientuje v tradičních hodnotách, ale možná právě z toho důvodu je v některých případech vědomě hledá. V současné době se o schopnosti dalšího trvání tradiční rodiny pochybuje, ale ukazuje se, že péče o dítě a jejich výchova v tradičním smyslu je velice důležitá. Děti potřebují znát vzorce chování, které se mimo úplnou rodinu a širší okruh příbuzných, později nikdy nedoučí. (Malina a kol., 2009)

Moderní rodina se separuje od starší generace a vznikají rodiny nukleární, manželské. V moderním světě se role rodiny uvolňuje právě v souvislosti s majetkoprávními vztahy. Základní kapitál rodiny již nebyl pouze ekonomický, avšak také kulturní a sociální. V moderní společnosti muž ztrácí svá privilegia a autorita otce padá. Během dvacátého století získává žena značnou osobní, finanční a společenskou samostatnost. Dokonce se nepovažuje za nutné udržet vztah muže a ženy kvůli společné výchově dětí. Role matky a otce jsou funkčně segregované a autoritou v rodině už není pouze muž, ale ve stejné rovině i žena. Církev ztrácí svou moc a rodina už není založena na křesťanství, ale na občanství. I z toho důvodu je moderní rodina charakteristická rozvojem antikoncepce a interrupcemi. Ve větší míře dochází k rozvodovosti a k mimomanželským dětem. Dalším znakem je také legitimace sexu, který už nebyl brán jako tabu a to ani v případě předmanželského nebo mimomanželského styku. Nejvýznamnější funkce rodiny byla pečovatelská, statusotvorná a citová. Výchova již nebyla tak autoritativní, ale byla spíše založena na demokracii a mezi-generační přenos byl smíšený. (Možný, 2006, s. 20 – 23)

Z hlediska reprodukce lidské populace se za hlavní rozdíly mezi tradiční a moderní rodinou považuje míra natality a mortality, dále demografická krize v předindustriální společnosti a existence hromadně rozšířené regulace porodnosti v moderní společnosti. Právě poslední rozdíl se považuje za zásadní, protože jako jediný dokáže vypovídat o morálních normách, o postoji k životu a určitém životním standardu a o náboženských představách, spíše tedy o jejich nepřítomnosti. (Malina a kol., 2009)

1.4.3 Postmoderní rodina

Postmoderní, tedy současná rodina je charakteristická mnoha proměnami. Zatímco u tradiční rodiny můžeme pozorovat brzké sňatky, nízký věk rodičovství a velký počet dětí, v postmoderní době je tomu zcela jinak. Matoušek (1993, s. 25) uvádí jako znaky současné rodiny odkládání svateb párů na pozdější věk, regulování počtu dětí na počet menší nebo celé rušení legitimních sňatků, odkládání rodičovství na co nejpozdější dobu nebo nárůst zcela bezdětných párů. Páry, které nejsou sezdané, jsou podle autora šťastnější než manželské páry, ale méně stabilní. V této době je také vysoké procento rozvodovosti (až 50%) a lidé, kteří jsou rozvedení, jsou pak méně ochotní uzavírat další sňatek s novým člověkem, nebo mít další děti. Typickým znakem je také prodlužování doby soužití rodičů s dětmi v jedné domácnosti.

Možný (2006, s. 20 – 25) doplňuje, že mezi další typické znaky rodiny v postmoderní době patří individualizovaná nebo variabilní struktura rodiny. Přibývá také dvoukariérových manželství. Mezigenerační přenos rodičů na děti je slabý a setkáváme se s pojmem *institutionalizace*. To znamená rozvoj mnoha institucí, které vychovávají a vzdělávají děti a přenos rodičovské zodpovědnosti za dítě právě na tyto instituce. Autorita v rodině je individualizovaná a slabá. Role v rodině jsou taktéž individualizované a nejdůležitější funkcí rodiny se stává citová funkce. Hlavní základní kapitál rodiny už není kapitál ekonomický, ale stává se jím kulturní a sociální. Postmoderní společnost je založena na masmédiích a vyznačuje se také slabším sociální kontrolou. V této době je kladen důraz na kariéru a to jak na muže, tak i na ženy.

Současná česká rodina se vyznačuje charakteristickými znaky, které odrážejí její nepřestávající vývoj a proměnu ve vztahu ke změnám společnosti jako celku. Postmoderní rodina je velmi zaměřená na zájem jednotlivce a klade důraz na jeho štěstí, hledání smysluplnosti života, upřednostňuje také individuální potřeby před potřebami celku, na rozdíl od poválečného období, kdy se v české společnosti kladl důraz na kolektiv a jeho zájmy. Upřednostňování zájmu jedince před zájmy celé rodiny sehrává velkou roli v aktuální rodinné stabilitě a soudržnosti. Dle Národní zprávy o rodině (2004) spadá Česká republika svou úrovní rozvodovosti do kategorie států, které se nejvíce rozpadají právě kvůli rozvodům. V devadesátých letech se rozvodovost zvyšovala, k poklesu došlo v roce 1999, kdy se asi projevila novela zákona o rodině a k dalšímu vzestupu rozvodů možná přispěl i liberální přístup soudců. Rozvodovost také působí na složení rodin, protože následkem rozvodů

většinou vzniká neúplná rodina s dětmi, domácnost jednotlivce nebo znovu složená úplná domácnost. Neúplná rodina ale nevzniká pouze rozvodem, ale také smrtí jednoho z rodičů nebo zrozením potomka osamělé matce. (Šulová a kol., 2011, s. 88 – 89)

Sociolog Ivo Možný (2006, s. 209 – 213) dodává, že si při interpretaci rozvodovosti musíme uvědomit dva fakty. Prvním faktem je skutečnost, že pravděpodobnost, zda manželství skončí rozvodem, je ve své podstatě ovlivněna dobou, která v průměru uplyne, než manželství skončí jiným způsobem, a to smrtí jednoho z manželů. Druhým faktem je skutečnost, že aby bylo manželství možno rozvést, musí se nejdříve také uzavřít. Ve společnostech, kde zůstává vysoké procento celoživotně svobodných lidí, žije méně lidí v manželstvích a to znamená, že i procento rozvodovosti je pak menší. Jsou to skutečnosti, které jsou tak samozřejmé, že bývají často přehlíženy.

V současné rodině dále chybí očekávání trvalosti vztahu. Jednotlivec se pro rodinu nechce obětovat, nechce riskovat a nechává si raději prostor pro změnu na základě svého svobodného rozhodnutí. Pozorujeme také různé alternativy soužití partnerů, mezi které patří např. manželství na zkoušku, matka s dítětem, která o dítěti jeho biologickému otci neřekla, partnerství, kde mají oba vlastní domácnost, nesezdané trvalé soužití páru s dětmi nebo bezdětné partnerství, kde důvodem může být velká zodpovědnost, závazek apod. (Šulová a kol., 2011, s. 88)

Jak již jsme se výše zmínili, dalším charakteristickým znakem rodiny postmoderní doby je odkládání uzavření prvního manželství do vyššího věku. Zatímco v roce 1989 byl průměrný věk mužů, vstupujících do manželství, 24,58 let a průměrný věk žen, které se vdávaly, 21,83 let, v polovině devadesátých let byl průměrný věk dvojic, které vstoupily do manželství, 26,69 let u mužů a 24,59 let u žen, do roku 2000 se průměrný věk dále zvyšoval na 28,9 let u mužů a 26,5 let u žen. Tento trend se i nadále zvyšuje, což dokazuje i populační statistika z roku 2006, kdy průměrný věk novomanželů byl 30,9 let u mužů a 28,4 let u žen. (Populační vývoj ČR, 1996, s. 21, 2007, s. 25 – 27)

S odkládáním prvního manželství na pozdější věk rovněž souvisí odsouvání rodičovství na pozdější dobu. Důvodem odsouvání rodičovství ale není pozdější vstup do manželství, protože v dnešní době není plození dětí závislé na manželství, ale hlavními důvody mohou být pojmy jako neochota měnit přijatý životní styl bez dětí, ztráta kariéry, či zdravotní potí-

že spojené s vyšším věkem partnerů. V důsledku těchto důvodů může dojít ke snížení porodnosti celé společnosti. Pokles porodnosti můžeme zaznamenat již na počátku šedesátých let dvacátého století s tím, že výjimku tvořila léta 1973 – 1978. Můžeme říci, že počátek šedesátých let je počátek také pomalého odstupování rodin od modelu, který byl do té doby dominantním a tvořila ho rodina se dvěma dětmi a zavádění modelu rodiny s jedním dítětem. (Veselá, 2003, s. 43)

Podle demografky Jiřiny Kocourkové (2006, s. 16 – 21) lze rozlišit dvě skupiny příčin poklesu porodnosti. Za prvé se jedná o kulturní příčiny, které souvisejí se změnami hodnotové orientace směrem k posílení individualismu a zdůrazňování seberealizace člověka. Součástí těchto změn orientace byly změny v oblasti rodiny a partnerských vztahů. Druhou skupinou rozumíme sociálně ekonomické příčiny, které vznikly jako následek negativního dopadu přeměny a omezení státní podpory rodinám. Tento problém se projevuje především zvýšenou ekonomickou nejistotou v rodinách. Změna hodnot u mladých lidí se projevuje v jejich jiném přístupu k životním rozhodnutím. Tím, že se rozšířil individualismus, se projevilo posílení vědomí vlastní odpovědnosti. Z tohoto důvodu se na odklad rodičovství můžeme dívat nejen jako na upřednostnění jiných hodnot, ale také jako na projev zvýšené odpovědnosti mladých lidí, se kterou přistupují k založení rodiny.

Sociolog Ladislav Rabušic (2001, s. 54) dodává, že nízká úroveň porodnosti je důsledkem hodnotových priorit mladé generace, která klade důraz na seberealizaci a individualismus. Dítě přestává být hlavním cílem partnerského vztahu, ale stává se pouze jednou z možností realizace jedince a jednou z variant postmoderního životního stylu. Z toho důvodu ve společnosti přibývá počet párů, které chtějí být celý život bez dětí, a také přibývá rodin, které mají pouze jedno dítě. Touha po vyšším počtu dětí by znamenala ovlivnění hodnot mladých lidí způsobem, že by se plození dětí a výchova staly jejich hlavními prioritami. V praxi by to mohlo znamenat zajistit přesvědčení mladých žen, že mají preferovat rodinu a svou seberealizaci mají opřít o děti a jejich výchovu. V posledních letech však vzdělanost žen roste a zvyšují se také jejich profesní šance a ty je obtížné přehlížet. D. Hamplová (2003) také dodává, že z výsledků šetření vyplývá, že i přesto, že ženy všech stupňů vzdělání považují rodinu za důležitou hodnotu, tak ženy s vysokoškolským vzděláním kladou větší důraz na seberealizaci, budování kariéry, vlastní zájmy a poskytování vzdělání svým dětem. Lze také říci, že čím vyššího vzdělání žena dosáhla, tím méně potomků chce mít.

Ženy, které mají vyšší vzdělání mívají náročnější práci, a proto je pro ně také těžší skloubit povolání a výchovu dětí. To je důvodem nižšího počtu dětí u vzdělanějších žen.

Dvoukariérová manželství jsou dalším faktem, který se váže k současné rodině. Často se stává, že oba rodiče pracují a péči a výchovu o dítě přenechávají jiným lidem. Přímé působení rodičů je tedy nahrazeno různými institucemi a jinými socializačními vlivy. V současnosti dochází k omezování bezprostředních kontaktů mezi členy rodiny a to má za následek změnu životního způsobu nebo hodnot v životě. Činnosti, které dříve zajišťovala rodina, dnes zajišťuje společnost. Máme na mysli výchovu a péči o děti, stravování a různé služby. Kvůli tomu chybí v rodinách možnost společně vykonávat různé činnosti a ztrácí se rodinná soudržnost. (Šulová a kol., 2011, s. 90)

Co se týče specifčnosti mužské a ženské role, je kvůli různým vlivům stále víc stírána. Mužské a ženské role již nejsou plně vyhrazeny, ale mohou se prolínat. Intimní vztah mezi partnery v postmoderní společnosti ztrácí vazbu na jeho přirozené možné důsledky, a to narození potomka. To, že spolu partneři intimně žijí, nemusí znamenat, že spolu chtějí mít dítě. Sex před manželstvím je obvykle běžně akceptován, a proto je také zralost partnerů při začínajících sexuálních zkušenostech jen fyziologická, avšak není psychosociální a to také souvisí s nerovnováhou mezi fyzickým a psychosociálním zráním. (Šulová a kol., 2011, s. 89)

Obecně výrazněji projevovaná zaměřenost na zájem jednotlivce se odráží také v současné rodině. Domníváme se, že zvýšená orientovanost na jedince, hledání smysluplnosti jeho života, upřednostňování vlastních potřeb před zájmy celku mohou být reakcí na léta poválečná, kdy tomu bylo zcela opačně a kdy to, co bylo zdůrazňováno, byl kolektiv a jeho zájmy. Zájem jedince ustupoval tehdy do pozadí. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 108 – 109)

V první kapitole jsme si vymezili rodinu pohledem různých autorů, zaměřili jsme se na vnímání rodiny v kontextu vybraných společenských věd, protože jediné pohled z více úhlů nám přinese komplexní poznání a pochopení rodiny. Dále jsme popsali evropskou rodinu od pravěku k novověku a konkrétněji jsme se zaměřili na proměnu rodiny od tradiční k postmoderní, čili současné společnosti.

2 FUNKCE A FUNKČNOST RODINY

Ve druhé kapitole se budeme věnovat funkcím a funkčností rodiny. Vymezíme si hlavní funkce rodiny a také si je konkrétněji představíme. Zmíníme se také o dalších funkcích, které s rodinou také korespondují. Dále se zaměříme na funkčnost rodiny a na faktory, které tuto funkčnost ovlivňují. V poslední části kapitoly se budeme zabírat poruchami rodiny a rodičovství a pojetím rodičovských stylů.

Každá instituce ve společnosti plní svoje funkce. Výjimkou není ani rodina, která by měla své funkce plnit za účelem zachování funkčnosti této instituce. Přirozené postavení a působení rodiny a manželství vyplývá ze základních potřeb člověka. Status osobité ochrany vyplývá z důvodu všeobecně prospěšných přínosů rodiny a manželství pro společnost.

2.1 Funkce rodiny

V této podkapitole si představíme hlavní a vedlejší funkce rodiny. Mezi dominantní funkce rodiny se řadí biologicko-reprodukční funkce, ekonomická funkce, socializační, emocionální a výchovná funkce.

2.1.1 Biologicko-reprodukční funkce

Biologicko-reprodukční funkce je důležitá z hlediska obnovování a rozmnožování celé společnosti. Rodí se noví členové, a to nejen v rodinách, ale i mimo ně. Téměř všechny společnosti nějakým způsobem motivují své členy, aby si zakládali rodiny a v nich také vychovávali svoje děti. (Prevendárová, 1995, s. 31)

Tato funkce zahrnuje nejen reprodukci, ale i sexualitu. Sexualitu můžeme chápat jako darování se tomu druhému. Není třeba ji chápat pouze jako fyzický akt v manželství nebo mimo něj. Ve starším a přibývajícím věku lidí je jim často možnost tohoto fyzického aktu odepřena, to ale neznamená, že si navzájem fyzicky nemohou projevit lásku a náklonnost. Sexualita nevymizí ani u lidí, kteří spolu žijí, ale nemají děti. To znamená, že sexualita nejde ruku v ruce s reprodukcí. (Tománek, 2013, s. 100-101)

Aktuálně prožíváme období, které se vyznačuje výrazným poklesem porodnosti. Z hlediska úrovně plodnosti se Česká republika ocitá mezi zeměmi s nejnižšími hodnotami pod zachovanou hranicí reprodukce (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 109). Počet mladých lidí, kteří si volí jinou životní cestu, nežli výchovu dětí, roste. Dalším závažným pro-

blémem je fakt, že také přibývá počet párů, kteří jsou postiženi sníženou plodností jednoho z partnerů a přirozená reprodukční funkce je nahrazována asistovanou reprodukcí. Jak už jsme se tedy zmínili, biologicko-reprodukční funkce se označuje jako funkce sexuální, která odlišuje aktivity spojené s reprodukcí od aktivit „pro radost.“ (Dunovský, 1999)

Současná rodina poskytuje širokou škálu alternativ partnerského a rodinného soužití a následně i charakteru reprodukčního procesu. Mezi tyto alternativy řadíme např. *soužití biologických rodičů a jejich dětí, soužití rodičů adoptivních či pěstounských a získaných dětí, soužití partnerů rozhodnutých nemít děti, soužití bezdětných manželů bez možnosti mít vlastní biologické potomky přirozenou cestou, soužití bezdětných manželů z důvodu tzv. nekonzumovaného manželství, soužití bezdětných manželů, kteří „získají vlastního“ biologického potomka různými způsoby (umělé oplodnění ženy, žena-nositelka cizího vajíčka, žena-dárkyně vajíčka jiné nositelce, ale bude plnit roli matky po narození dítěte), rodiče, kteří žijí bez vlastních biologických dětí, protože nebyli ochotni nebo schopni postarat se o jejich potřeby a děti jim byly odebrány, žena která se rozhodne vychovávat dítě sama a partnera o narození dítěte úmyslně neinformuje a homosexuální nebo lesbické dvojice pečující o dítě jednoho nebo obou z partnerů.* (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 109)

Tyto alternativ partnerského a rodinného soužití s sebou také nesou mnohé problémy etického charakteru, které je dále potřeba zkoumat z různých úhlů pohledu. Nesmíme opomenout ani pohled psychologický. Můžeme sledovat, že v poslední době se na rodinu pohlíží méně jako na důležitou strukturu, která zachovává podstatu lidského rodu a zajišťuje potřeby dítěte a jeho zdravý vývoj, a je mnohem více vnímána jako sociální struktura, která naplňuje potřeby dětí i dospělých, žijících v rodině. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 109)

2.1.2 Ekonomická funkce

Ekonomická funkce zajišťuje rodinu jako samostatně hospodařící domácnost. Ekonomická funkce znamená zabezpečení příjmu rodiny na základní potřeby, ale také na kulturu, sport nebo rekreaci, vzdělávání atd. V době mateřské dovolené to pro rodinu s dětmi znamená větší zátěž na manžela a později také namáhavější hospodaření s penězi, které rychleji ubývají. U manželů, kteří nemají děti, tento směr investic odpadá, zůstávají jim oba platy pro ně samotné. Z toho důvodu, že se platy dělí na dvě části, a ne na více částí, jak je to u partnerů s dětmi, připadá na každého z manželů více peněz. (Tománek, 2013, s. 104)

Svůj význam ztrácí rodina jako mezistruktura mezi jedincem a státem, protože v tomto období relativního dostatku je společnost schopna pečovat přímo o jedince. V zemích relativního dostatku, kam se řadí i Česká republika, se dostává do popředí individuální kvalita života každého jednotlivce. Rodina se tolik nezabývá budoucností a necítí se být moc ohrožená, ale spíše žije přítomností. Projevy ekonomické, čili materiální funkce, které jsou výraznější můžeme vidět v tzv. chudých oblastech ve světě, kde rodina upřednostňuje zájmy mladých a je schopna se třeba sjednotit a poslat nejmladší členy do oblasti, kde je ekonomický dostatek. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 110)

2.1.3 Socializační a vzdělávací funkce

Socializační funkce je prvním a základním socializačním činitelem, který zprostředkovává přenos kultury dané společnosti z generace na generaci mladší. Úspěch dětí v jejich životě se v rozhodující míře odvíjí od kvality socializace v rodině. Rodina působí na všechny své členy jako socializační činitel ve všech fázích socializace. Vzdělávací funkce má pak za úkol cílevědomě a pozitivně působit na dítě. (Prevendárová, 1998, s. 31)

2.1.4 Emocionální funkce

Emocionální funkce poskytuje členům rodiny péči, starostlivost, ochranu a citovou podporu a oporu. Poskytuje ji dětem i dospělým členům například při řešení jejich životních problémů, v nemocích, ve stáří apod. (Prevendárová, 1998, s. 31) Rodina je místo, kde se můžou vyjadřovat veškeré pocity a kde členové prožívají pestrý emocionální život. Emocionalita je zde přítomná mezi manželi, mezi rodiči a dětmi i mezi sourozenci navzájem. Emocionální kvalita rodinného i párového vztahu se nedá posoudit vnějšími kritérii, důležité je vnitřní hodnocení – hodnocení přímými účastníky. (Tománek, 2013, s. 104)

Do emocionální funkce spadá také potřeba zázemí a bezvýhradného přijímání a pomoci. Neméně důležité jsou klid a uvolnění v rodině, sdílení společných zážitků a plánů, historie, která pojí všechny členy, společné rituály, potřeba známosti, důvěrnosti atd. Rodina také zajišťuje souvislost mezi jejími členy a něčím trvalým, jistým a nutným. V tomto smyslu je rodina také nezastupitelná. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 111)

K ochraně rodiny a manželství patří nejen ochrana její pravé povahy, ale také autonomie vnitřního prostředí rodiny před neodůvodněným zásahem špatné moci. Dokonce už se ko-naly i snahy státu omezit a nahradit některé přirozené funkce rodiny, které vedly

v dvacátém století k negativním celospolečenským důsledkům. Moc totalitního režimu v minulosti představovala útok proti společenskému poslání rodiny a manželství. Totalitní ideologie zaměřovaly člověka na ekonomickou a materialistickou jednotku bez duchovní hodnoty a v autonomii rodiny viděly překážku, která jim brání v dosažení jejich ideologických cílů. Proto také rodinné prostředí ničili. Těto ideologii překážela autorita rodiny, která stála v cestě totálnímu ovládnutí společnosti, a proto byl omezován prostor a možnosti domácí výchovy, kterou nahrazoval státní výchovou a systematicky tak podkopával roli mateřství a práva rodičů. (Tománek, 2013, s. 104-105)

2.1.5 Výchovná funkce

Výchovná funkce má být prioritní v každé rodině, rodina je pro dítě první školou života (Prevendárová, 1998, s. 32). Rodina se vyznačuje vzájemným sdílením životního času a prostoru vychovatelů a dítěte. Je předpokladem pro učení a vzdělávání, které probíhají nápodobou, učením identifikací, učením se vzorů, společnými činnostmi a společným soužitím. Roli otce a matky vychovatele v rodině zpravidla nehrají, ale rovnou ji žijí. (Matějček, 1994, s. 31)

Výchovná funkce znamená vychovávat pokračovatele rodu, což jsou děti. Tato funkce je velmi důležitá, protože právě výchovou se proměňuje nový člověk v kultivovanou osobnost. Výchova není doménou pouze školy, ani vychovatelů a jiných institucí, ale je to záležitost především rodičů. Jestliže výchovná funkce chybí již v rodině, tak je velmi obtížné a zdoluhavé z takovýchto dětí vychovat kultivované osoby. (Tománek, 2013, s. 101) Výchovná funkce se ale netýká pouze působení rodičů a sourozenců na nejmladší článek rodiny, ale jedná se o vychovávání všech členů sobě navzájem. Výchova je součástí každého jedince, společnosti i každé kultury. W. Brezinka (1996, s. 13) pod pojmem výchova rozumí pokus o ovlivňování, díky kterému chceme dosáhnout zlepšení a zdokonalení osobnosti vychovávaného. Pedagog V. Jůva (1975, s. 5) výchovu definuje jako činnost, která je cílevědomá a plánovaná, rozvíjí rozmanité stránky člověka a usiluje o všestrannost. Dotýká se jedince ve všech jeho životních etapách, připravuje ho na plnění společenských funkcí a v neposlední řadě i na jeho osobní život. Podle R. Palouše (2009, s. 53) je výchova záměrným a soustavným působením lidského jedince, čili vychovatele, na druhého jedince – vychovávaného. Tato výchova může vést ke vzniku relativně trvalých změn v prožívání a

chování právě u jedince, který je vychováván. Výchova je nadějí, že se lidé obrátí ke svým povinnostem, k pravé lidské povinnosti a k poctivosti.

Právě z tohoto faktu můžeme odvodit, že výchova v rodině je velice důležitá. Aby však byla výchova účinná, musí být také funkční. Funkčnost výchovy spočívá v předávání mravních ideálů, hodnot, norem a pravidel a také v jejich dodržování. Správná výchova v rodině usiluje o rozvoj lidské osobnosti a o dobro celé společnosti. Výchovná funkce je ale také velmi náročná, co se týče její realizace.

F. Tomášek (1992, s. 12) zdůrazňuje, aby se při výchově rozvíjely všechny schopnosti žáka - tělesné, intelektové, citové a sociální, ale i schopnosti nadpřirozené, aby mohl každý jedinec dosáhnout svého cíle, ať už je to cíl pozemský, nebo i nadpřirozený. Výchovu také můžeme chápat, jako vzájemné obohacování bez toho, aby si to jedinec vždy uvědomoval.

Všichni lidé, a také média se stávají v tomto světě vychovávatelem druhých. Svými názory, postoji a zkušenostmi se lidé ovlivňují až do takové míry, že si osvojují názory a postoje rodičů, vychovatelů, učitelů apod. Dalším důležitým pojmem je pojem sebevýchova. Jedná se o soustavnou činnost, která směřuje k cílevědomému formování vlastní osobnosti. Š. Švec (2003, s. 121-122) doplňuje, že i přes fakt, že se člověk často zaměřuje na sebevýchovu, tak se nemůže obejít bez určitého ovlivnění ze strany ostatních lidí, se kterými se stýká nebo kdy setkal. Na člověka tedy působí jak výchova ostatních lidí, tak i sebevýchova.

Rodinné prostředí je nejdůležitějším místem pro utváření výchovy, určuje orientaci a do jisté míry také jeho budoucí vývoj ve společnosti. Z antropologického pohledu je právě rodina základním místem pro odevzdávání hodnot, jako jsou láska, solidarita, úcta k sobě sama, úcta k druhým, nebo náboženským hodnotám. (Tománek, 2013, s. 103-104)

Fungující rodina tedy bývá první sociální skupinou, ve které si dítě osvojuje činnosti, přijímá sociální role, jsou mu zprostředkovávány různé hodnoty a normy. Rodina dítě učí také komunikovat, předává dítěti způsoby uvažování a řešení různých situací a problémů. Rodina vytváří neustálou zpětnou vazbu, která je tvořena různými postoji a názory jednotlivých členů rodiny a tím vytváří i základ pro formování vlastní identity dítěte, základ pro postoj k sobě samému a pro tvorbu sebeobrazu. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 110)

Jak rodina na dítě působí, se také projevuje v jeho verbální i neverbální sociální komunikaci. Rodina totiž utváří předpoklady pro kvalitní dorozumívání a porozumění dítěte.

V rodině se tvoří základ pro učení, i herní aktivity a také pro pozdější pracovní návyky. Rodina také formuje etické cítění dítěte a umožňuje mu vlastní uměleckou produkci. Dále rodina působí jako regulátor různých negativních činností, jako je např. užívání drog nebo soc. patologie. Jestliže se jedince účastní některé z nežádoucích činností, a přitom je bez rodinného zázemí, tak toto chování, které vybočuje z normy, bývá okolím registrováno mnohem později, což má za následek složitější intervenci. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 109)

„Rodina jako jeden z klíčových socializačních činitelů je významným prostředím, ovlivňujícím vývoj všech jedinců, kteří jsou jejími členy. Rodiče poskytují svému dítěti v průběhu přirozených společných aktivit ničím nezastupitelný komplementární model chování dvou pohlavních pólů zastoupených v přírodě. Jakékoliv nahrazování rodičů v jeho prvních letech života komplikuje dítěti do značné míry chápání signálů, které mu okolní svět vysílá, nejsou-li mu předem zprostředkovány v přirozené interakci s rodiči.“ (Šulová, 2004, s. 121-136) To podle autorky tedy znamená, že pro svůj zdravý vývoj potřebuje dítě žít s oběma rodiči v každodenním společenství.

2.1.6 Další funkce

Rodina má samozřejmě více funkcí. Právě jsme si podrobněji popsali hlavní funkce, které se k rodině vztahují, ale jmenovat můžeme i další. Prevendárová (1998, s. 31 – 32) například mezi další funkce rodiny řadí **regenerační a odpočinkovou funkci**, která zajišťuje správné využívání volného času u dětí a jejich rodičů, **regulační funkci**, která předepisuje svým členům žádoucí způsoby a hranice sexuálního chování, určuje, kdo s kým může vstupovat do sexuálních vztahů. Každá společnost má tzv. incestní tabu, což znamená zákaz sexuálních vztahů mezi pokrevně příbuznými – rodiči a dětmi, sourozenci apod. **Autoregulační funkce** poskytuje jedinci poznání a utvrzení ve vlastní identitě. **Poradenská funkce** pomáhá členům rodiny v řešení různých problémů a poskytování rad od rodičů, sourozenců nebo prarodičů. V rámci této funkce se musí dodržovat pravidla etiky, slušnosti a pravdy. **Axiologická funkce** zajišťuje vlastní hodnoty každé rodiny, kterými rodina žije a které preferuje. **Religionistická funkce** aktivně působí na dítě prostřednictvím náboženství rodičů. Jako poslední funkci rodiny, kterou autorka zmiňuje, si uvedeme **profesní funkci**, kterou plní rodina, jestliže rodiče pomáhají dítěti při výběru jeho budoucího povolání,

v rámci jeho vlastních možností, zručnosti, jeho limitů a netlačí dítě tam, kam nedosáhne, nebo co ho nebaví.

Podle různých autorů bychom zajisté narazili i na další funkce rodiny. V naší práci jsme se ale na pohled více autorů zaměřili spíše v části, která se věnovala hlavním funkcím rodiny. Všechny funkce rodiny se vzájemně doplňují a prolínají, nejde tedy o jednotlivé separované funkce, které se vyskytují nezávisle na sobě.

2.2 Funkčnost rodiny

V další podkapitole si nastíníme funkčnost rodiny a faktory, které ji ovlivňují a také se podíváme na poruchy rodiny a rodičovství, tím pádem na poruchy funkčnosti a na pojetí rodičovských stylů výchovy dle vybraných modelů.

Ve smyslu destabilizace rodiny z hlediska jejího vývoje a posuzování její funkčnosti jako celku, pravděpodobně nedochází k žádné změně. Názor, že je rodina méně stabilní, může vycházet z toho, že se v období dvacátého století věnovalo více pozornosti humanitním vědám a o rodině tedy toto období poskytlo více informací než předešlé historické etapy. Rodina je vždy odrazem širšího sociálního rámce a spolu se společností prochází pravidelně různými krizemi, ale i pozitivním rozvojem. Druhá polovina dvacátého století se také pojí s uvolňováním „protirozpadových“ bariér, kterými jsou např. snižování vlivu církve, módnost, nebo zvýšená společenská tolerance vůči rozvodům. Tím pádem zanikají tzv. „skryté rozvody“, kdy rodina funguje pouze na venek, ale vztahy mezi členy rodiny jsou velice chladné, účelové, či negativní. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 111)

Nejdůležitějšími faktory rodinné funkčnosti, harmonie a stability, na kterých se shodují autoři, zaměření na rodinu a její výzkum, jsou tvořivost, jasné vymezení rolí, schopnost členů rodiny zastupovat se v rolích v situacích, které to vyžadují, vymezena vedoucí role a podpora její autority ze strany ostatních, jasná komunikace v rodině, způsob vyjadřování konfliktů a účinnost interakce při jejich řešení. Za důležité je považováno, je-li rodina soudržná, ale zároveň respektuje autonomii každého člena. Funkční a zdravá rodina umožňuje každému jedinci samostatnost, svou vlastní zodpovědnost, nezávislost myšlení a hodnocení různých situací, ale zároveň také nabízí rodinnou sounáležitost, vzájemnosti a pocit emoční blízkosti. Významná je také rodinná přizpůsobivost. To znamená, že rodina, která funguje, zvládá řešit různé situace, které se v životě naskytnou, reaguje na ně přiměřeně a

dovede měnit rodinnou strukturu a pravidla. Podstatné je také vyjadřování podpory, zájmu a zaujetí při společných rozhovorech. Rodina by tedy měla být adaptabilní a zároveň také stabilní. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 113)

Členové rodiny by tedy měli být schopni adekvátně reagovat na různé životní situace a přes všechny změny, které život přináší, by se měli snažit stále držet po hromadě a být stabilní, jelikož právě stabilita, ke které se každý člověk vztahuje, je v rodině velice důležitá.

Pro názornost uvedeme **Barnhillovu konceptualizaci duševního zdraví rodiny**, kterou rozpracoval ve čtyřech rodinných tématech, po dvou dimenzích. Jako první téma autor zmiňuje identifikaci, která zahrnuje dimenzi individuace a vzájemnosti. To znamená, že rodina umožňuje a podporuje růst osobní odpovědnosti, sebevědomí a samostatnosti všech jedinců, ale zároveň zprostředkovává emoční pocit blízkosti a sounáležitosti. Druhé téma se soustřeďuje na změnu a zahrnuje pružnost a stabilitu rodiny. Rodina tedy reaguje adekvátně na různé změny a poskytuje svým členům pocit jistoty a neměnnosti. Třetí téma je zpracování informací a obsahuje dimenzi jasného vnímání sebe i druhých a jasnou komunikaci. Čtvrté téma, strukturování rolí, zahrnuje dimenzi vzájemnosti rolí a dimenzi jasných hranic mezi rolemi a generacemi. To si vysvětlíme tak, že se v případě potřeby mohou role v rodině lehce zastupovat a doplňovat. (Špitz, 1988)

Z. Helus (2015) doplňuje deset základních funkcí rodiny, ve vztahu k dítěti, mezi které patří uspokojení základních potřeb dítěte v raných stádiích života, uspokojení potřeby příslušnosti dítěte, což znamená potřeba domova a spolehlivých, láskyplných vztahů, další funkcí je nabídnutí prostoru pro aktivní projev dítěte, prostor pro seberealizaci a součinnost s druhými. Významné funkce jsou také chápání předmětů jako hodnot, určení prvopočátečního prožitku sebe sama jako chlapce nebo dívky, poskytnutí vzorů, příkladů a modelů, rozvoj a upevnění odpovědnosti, ohleduplnosti a úcty. Rodina dítěti zprostředkovává představu okolního světa a společnosti, otevírá možnost vstupu do mezigeneračních vztahů a v neposlední řadě je pro dítě útočištěm ve všech životních situacích.

2.2.1 Faktory ovlivňující funkčnost rodiny

Na rodinu a její členy přirozeně působí mnoho různých faktorů, které pozitivně, či negativně ovlivňují funkčnost rodiny. Mezi tyto faktory zcela jistě patří osobnostní charakteristiky partnerů. Některý jedinec například neadekvátně řeší různé situace nebo si ze své rodiny přináší modely chování, které nejsou příliš vhodné, není schopen pozitivní komunikace, či

nepřijal rodinu jako významnou životní hodnotu. To vše může mít negativní vliv na funkčnost a stabilitu rodiny. Sociální faktory, které ovlivňují nestabilitu rodiny, často vyplývají z procesu individualizace a socializace. Dále vyplývají z původní rodiny, s důrazem na rodičovskou dyádu nebo na sourozenecké postavení a rodinné okolnosti a také ze současné životní situace, ve které se rodina právě nachází. Z hlediska hledání příčin snížené funkčnosti rodiny v rodičovských dyádách orientačních rodin partnerů jsou tyto příčiny založeny na předpokladu, že v prokreační rodině se opakuje model původní rodiny. Původní rodina, a to především rodiče, působí na ostatní členy z hlediska identifikace vzoru a akceptace chování a při tvoření vlastního modelu rodiny a to v oblasti výchovných principů, emocí, postojů nebo způsobů komunikace a trávení volného času. Rodičovská dyáda je velmi důležitá také pro formování partnerských vztahů. Čím bližší jsou si modely rodin, ze kterých partneři pocházejí, tím je pravděpodobnější, že bude jejich soužití harmonické. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 112)

Pozitivní působení původní rodiny nastává tehdy, že oba rodiče zastávali roli, která byla přiměřená jejich pohlaví. V případě, že byli oba rodiče imponující, tak se dítě identifikovalo s rodičem stejného pohlaví a rodič opačného pohlaví ovlivnil volbu partnera. Negativní vliv původní rodiny nastává, jestliže je imponující pouze rodič stejného pohlaví, protože se s ním dítě sice identifikuje, ale také zároveň ovlivňuje volbu partnera. V případě, kdy se dítě od rodičů distancovalo, protože nebyl imponující žádný rodič, tak je volba partnera chaotická a může se projevovat neschopnost empatického cítění nebo neadekvátní vnímání. (Šípová, 1985)

W. Toman (1976) zdůrazňuje vliv sourozenecké skupiny pro pozdější partnerské vztahy a pro budoucí rodinnou stabilitu. Autor prezentuje, že vzorce chování, které jedinec opakuje ve svých vztazích a to hlavně v partnerství, jsou právě ty vzorce chování, kterým se naučil v interakci se svými sourozenci.

Dalšími důležitými činiteli jsou také situační faktory, které mají pro rodinu nějaký význam. Mezi takovéto aktuální vlivy můžeme pokládat např. společné soužití více rodin, či generací, nebo také finanční problémy, které zasahují do plnění základních životních potřeb. Za další situační faktory lze také považovat problémy, související s nezaměstnaností, sexuální poruchy, problémy spojené s drogami a alkoholem nebo zdravotní problémy aj. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 113)

2.2.2 Poruchy rodiny a rodičovství

I přesto, že se tyto dva pojmy prolínají, je velice důležité, abychom nezaměňovali poruchy rodiny s poruchami rodičovství. J. Dunovský (1999) definuje poruchy rodiny jako situaci, kdy rodina neplní v různé míře základní úkoly a požadavky, které jsou dané společností. Porucha rodiny je vnímána jako selhání některého člena, nebo více členů rodiny, které se projevuje nedostatečným naplněním některých, nebo dokonce všech základních rodinných funkcí. Poruchy rodiny rozděluje Dunovský ve vztahu k dítěti na objektivní, subjektivní a smíšené. Objektivní poruchy rodiny jsou nezávislé na vůli rodičů a subjektivní poruchy rodiny jsou na vůli rodičů závislé.

J. Dunovský vypracoval diagnostický nástroj, který hodnotí funkčnost rodiny sledovaného dítěte, který se opírá o hodnocení osmi diagnostických oblastí. Jedná se o složení rodiny a její stabilita, sociálně-ekonomická situace rodiny, která bere v potaz věk rodičů, rodinný stav, vzdělání a zaměstnání rodičů, jejich příjmy a bydlení rodiny, dalšími kritérii jsou osobnost rodičů a sourozenců, osobnost samotného dítěte, zájem o dítě a péče o něj. Na základě posouzení těchto kritérií autor definoval čtyři typy rodin. Prvním typem je **rodina funkční**, to je rodina nedotčená, ve které je zajištěn dobrý vývoj, výchova a prospěch dítěte. Druhým typem je **problémová rodina**, ve které se setkáváme se závažnějšími poruchami některých, nebo všech funkcí rodiny. Tyto problémy ale vážněji neohrožují vývoj dítěte nebo rodinu. Rodina je schopna řešit tyto problémy svými silami nebo je schopna problémy kompenzovat s krátkodobou nebo jednorázovou pomocí, která přichází zvenčí. **Dysfunkční rodina** je třetím typem a chápeme ji jako rodinu, ve které sledujeme vážné poruchy některých, nebo všech funkcí a které ohrožují nebo poškozují celou rodinu, zvláště pak vývoj a prospěch dítěte. Takovéto poruchy rodina není schopna vyřešit sama, a proto je potřeba pomoci jí zvenčí. **Afunkční rodina** je dle autora posledním typem rodiny a je charakteristická tím, že jsou poruchy v rodině tak velkého rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a škodí dítěti, nebo ho ohrožuje na samotném životě. Sanace afunkční rodiny je podle Dunovského zcela marná, jediným funkčním řešením v této situaci je dostat dítě z takové rodiny pryč a umístit jej do rodiny náhradní. (Dunovský, 1999)

Poruchy rodičovství mohou vzniknout následkem různých vlivů, které negativně působí na schopnost přijmout a zvládat rodičovskou roli. Samotné poruchy rodičovství vznikají tím, že se rodiče o dítě nemohou, neumějí nebo nechtějí starat. Jestliže se rodiče o dítě **nemohou starat**, tak důvody spočívají většinou v situacích, které se pojí s přírodními podmín-

kami. Máme na mysli např. přírodní katastrofy nebo devastace životního prostředí. Dalším důvodem může být porucha fungování celé společnosti, jako je válka, bída nebo hlad. Posledním důvodem, který autor uvádí je narušení celého rodinného systému, do kterého spadají události, jako jsou smrt člena rodiny, nemoc, invalidita, nebo nepříznivý zdravotní stav dítěte, který mu neumožňuje žít doma. Když se rodiče o dítě **nechtějí starat**, tak je to většinou z důvodu poruch osobností rodičů, kteří neplní jejich rodičovské povinnosti. Rodiče o dítě nemají zájem a neposkytují mu péči, kterou potřebuje, nebo jej i opouštějí. Když se rodiče o své dítě nechtějí starat, tak je péče nedostatečná a škodlivá, nebo není žádná a můžeme ji označit jako zanedbávání dítěte v tělesné nebo psychické oblasti. Vyskytují se také situace, kdy se rodiče o své dítě **neumějí nebo nedovedou postarat**. Jedná se o ty okolnosti, kdy rodiče svým dětem nejsou schopni zajistit přiměřený vývoj a nejsou schopni uspokojit jejich základní potřeby z toho důvodu, že jsou sami ještě nezralí, neschopni vyrovnat se s různými situacemi, kterými mohou být postižené dítě, narození mimomanželského dítěte, nebo dítě přijaté do náhradní rodiny. Do této kategorie se řadí i rodiče, kteří se o své dítě nemohou starat, protože druhý rodič, který má dítě ve své péči, mu v tom brání. Rodiče, kteří dítě **týrají a zneužívají**, mívají k dítěti nepřátelský vztah. Ublíží svým dětem zcela vědomě, týrají je a zneužívají. Tyto děti jsou kvůli svým rodičům ohroženy na fyzickém i psychickém zdraví a takovéto chování rodičů může vést až ke smrti dítěte. Za poruchu rodičovství také považujeme situaci, kdy se rodiče o dítě **starají nadměrně**. Dítěti se dostává nadměrné pozornosti a nadměrné péče, která může vést k rozmazlování, které má za následek nerespektování druhých a nepřipravenost na život nebo přílišná závislost na rodičích. (Dunovský, 1999)

Z. Matějček (1992) doplňuje, že velmi problematická je výchova zavrhuje ve skryté nebo zjevné podobě, výchova zanedbávající, kde může jít o zanedbávání mírné, hrubé nebo celkové, výchova rozmazlující, výchova příliš úzkostná a projektivní, která příliš ochraňuje své dítě, výchova perfekcionista, která se snaží o dokonalost dítěte až v nezdravé míře a výchova protekční.

Dále rodiny kategorizuje Z. Helus (2015) a charakterizuje časté typy jejich problémů. Autor mezi rodiny, které jsou zatíženy problémy, řadí rodiny nezralé, kdy jsou partneři nezralí v oblasti životního zaměření, nebo v oblasti zkušeností, v oblasti ekonomické a sociální, nebo v oblasti citů. Následují rodiny přetížené např. různými konflikty, starostmi s nemocemi členů, citovým strádáním, ekonomickými problémy atd. Ambiciózní rodiny

mohou být omezovány vlastním uplatněním, vzestupem a seberealizací na úkor dětí. Perfekcionista rodiny vyžadují po svých dětech ty nejlepší výkony a dokonalé výsledky, které jsou lepší než výsledky ostatních. Autoritářské rodiny velice přísně vedou své děti a nad vlastními názory převažují příkazy a zákazy. V rozmazlujících rodinách se rodiče chovají podle toho, co vyžaduje dítě. Rodiny nadměrně liberální a improvizující se vyznačují nedostatečným řádem a programem a také problematickým stylem soužití. Odkládající rodiny přesunují péči o dítě na kohokoliv a kdykoliv to jen jde. Disociované rodiny jsou charakteristické vážně narušenými vztahy mezi členy rodiny a rodiny se sociálním okolím.

2.2.3 Pojetí rodičovských stylů výchovy

Styly rodičovské výchovy, způsoby výchovy, rodičovské postoje, vztahy rodičů a dětí, rodinná komunikace, klima v rodině atd. se různě zkoumaly a tvořily se modely jejich vymezení, různé metodologické postupy a konkrétní techniky pro jejich zjišťování a zejména sledovány vlivy na vývoj dítěte i vztahů v rodině. (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001)

Rodičovské postoje chápeme zpravidla jako obecnější rámeček pro objasnění působení výchovných prostředků, většinou je lze shrnout do postojů kladných, láskyplných a akceptujících, postojů zahrnujících, záporných a chladných, postojů kontrolujících, vyžadujících plnění požadavků, postojů poskytujících volnost a autonomii a postojů vyjadřujících důslednost. (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 123)

Styly rodičovské výchovy (způsoby výchovy v rodině) slouží jako koncept porozumění educačnímu působení rodičů na děti v rodinném prostředí. Přístupů k rozlišení stylů rodičovského chování a jednání je celá řada (Čáp, 1996)

Za průkopníka zkoumání výchovných stylů považujeme Kurta Lewina. Ten spolu s dalšími spolupracovníky styly výchovy pojmenoval a zveřejnil a jeho model tří stylů výchovy se stal inspirací pro další autory. Model těchto tří stylů obsahuje výchovu autokratickou, liberální a integrační. Lewinovou teorií se u nás hodně zabýval Čáp (1993) a zmíněné styly výchovy také podrobněji popsal. **Autokratický**, neboli autoritativní styl je charakteristický dominujícím přístupem vychovávajícího k vychovávanému. Rodiče tedy dítě více trestají, rozkazují mu, a jeho přání a potřeby neberou příliš v potaz. **Liberální** výchovný styl, neboli slabý styl, se projevuje slabou důsledností ze strany rodičů. Rodiče příliš nelpí na požadavcích, které jsou na jejich děti kladeny a děti pak žijí volně a bez pravidel. Styl integrační, nebo demokratický je považován za nejvhodnější výchovný styl. Rodiče svým dětem

předávají velké množství informací a ty jsou také podporovány a vedeny k vlastní iniciativě. Rodiče se dítěti snaží jít spíše příkladem, než aby byli v roli diktátorů. Každý výchovný styl na dítě určitým způsobem působí. To, co děti vidí v primární rodině pak považují za běžné i mimo orientační rodinu. Jedinec, který byl vychovávaný autokratickým stylem, je nadále ve společnosti spíše dominantní, někdy až agresivní, nebo na druhou stranu až příliš submisivní. Naopak při výchově liberálním stylem jsou jedinci sami iniciativní, neporušují pravidla a jsou ochotni plnit zadané úkoly.

Dalším ze známých modelů, který rozpracovala D. Baumrindová (in Helus, 2007), je model čtyř stylů výchovy, který rodiče dělí na odmítající nebo akceptující a tyto projevy emočního vztahu kombinuje se způsobem výchovného řízení dítěte. Tento model vychází ze socializačních procesů vývoje dítěte, klade důraz na hodnotový systém rodičů a rozlišuje rodičovské styly podle kvality a na základě sledování dvou dimenzí, kterými jsou množství kladených požadavků na dítě a vnímavost a citlivost rodičů vůči dětem. Jedná se o **autoritářský styl**, který je charakteristický náročnými, kontrolujícími a odmítajícími rodiči, kteří moc nerespektují potřeby a přání dítěte. Rodiče často využívají výchovné prostředky, které jsou spojeny se silou. **Autoritativně vzájemný styl** se také vyznačuje náročnými a kontrolujícími rodiči, kteří jsou ale zároveň laskaví, akceptují přání svého dítěte i jeho potřeby a podporují společnou diskuzi, pracují s pravidly, které společně vytvořili a na jejichž dodržování také trvají. **Zanedbávající styl** je charakteristický lhostejností rodičů k dítěti, rodiče na dítě nekladou žádné požadavky, neprojevují o něj, ani o jeho rozvoj dostatečný zájem, stává se také, že jsou k dítěti citově chladní, nebo jej dokonce odmítají. **Shovívavý styl** se vyznačuje tím, že je dítě v rodině přijímáno, emočně podporováno a je s ním zacházeno s porozuměním, ale zároveň jsou na dítě kladeny malé, nebo žádné požadavky a proto také ne příliš jasně vymezené hranice.

Modelů stylů výchovy existuje podle různých autorů celá řada. Neznamená to však, že každá rodina striktně dodržuje právě daný výchovný styl. Spíše se jedná o to, že se k určitému typu výchovy přibližuje, dominují určité znaky, ale další styly se v té samé rodině mohou jen prolínat.

Ve druhé kapitole jsme se tedy podívali na hlavní funkce rodiny, mezi které řadíme biologicko-reprodukční funkci, ekonomickou funkci, socializační, emocionální a výchovnou funkci. Zmínili jsme si také další funkce podle autorky Prevendárové. Dále jsme se zaměřili na funkčnost rodiny a na faktory, které ovlivňují funkčnost rodiny. V poslední části druhé

kapitoly jsme se věnovali různým poruchám, které se mohou v rodině objevit a poruchám rodičovství. Jako poslední jsme si uvedli a stručně popsali pojetí rodičovských stylů výchovy ve vybraných modelech.

3 SOCIALIZAČNÍ ROLE RODINY JAKO SPECIFICKÉ PROSTŘEDÍ V RÁMCI SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

V první části poslední kapitoly se podíváme na pojem socializace a na další pojmy, které s ním souvisí. Definujeme si socializaci dle různých autorů a přiblížíme si činitele socializace, regulaci lidského chování, podmínky a formy socializace a výsledky socializace. Dále se budeme ve třetí kapitole zabývat socializací ve vztahu k rodině, kde se zaměříme na úlohu a význam rodiny, na socializaci dítěte a na rodinu a prostředí. Poslední část kapitoly se bude věnovat socializaci v kontextu sociální pedagogiky.

3.1 Socializace a pojmy s ní související

V první podkapitole se podíváme na pojem socializace a na další pojmy s ním související. Zaměříme se zde na činitele socializace, na regulaci lidského chování a přiblížíme si podmínky, formy a výsledky socializace.

Socializace je proces, ve kterém se jedinec aktivně přizpůsobuje společenskému systému. Tento proces je velice mnohostranný a jeho průběh je složitý. Je tedy logické, že se jím zabývá více vědních disciplín. Zatímco z psychologického pohledu chápeme socializaci jako proces, který utváří lidskou osobnost a psychiku, sociologie zdůrazňuje, že se jedinec jako sociální bytost nerodí, ale stává se jí v průběhu celého života. Pedagogika se zase opírá o fakt, že výchova je cílevědomé a záměrné působení na člověka, které jde ruku v ruce se začleňováním jedince do společnosti. Problematika socializace a výchovy mají tedy zásadní význam pro sociální pedagogiku. (Kraus, Poláčková a kol., 2001, s. 54)

„Socializace je proces utváření a vývoje člověka působením sociálních vlivů a jeho vlastních aktivit, kterými na tyto sociální vlivy odpovídá: vyrovnává se s nimi, podléhá jim, nebo je tvořivě zvládá.“ (Helus, 2015, S. 103)

Jandourek (2012, s. 176) chápe socializaci jako *„proces, kterým se jedinec začleňuje do sociální skupiny, přičemž si osvojuje normy ve skupině, její hodnoty, učí se sociálním rolím spojeným s určitými pozicemi a dalším dovednostem a schopnostem.“*

B. Kraus (2008, s. 46) definuje socializaci jako *„proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se do společnosti. Socializací rozumíme proces postupné přeměny člověka jako biologické*

bytosti v bytost společenskou, tedy postupné začleňování se do života dané společnosti, proces, v němž se učíme v dané společnosti žít. Pro vymezení vztahu k procesu výchovy je třeba zdůraznit, že tento proces probíhá po celý život a to nahodile, živelně.“

Průcha, Walterová, Mareš (1995, s. 202 – 203) předešlou definici doplňují o fakt, že socializaci můžeme chápat také jako sociálně interakční proces, který se uskutečňuje ve vysoké míře sociálním učením a to především učením se sociálními rolím, ale i jistým nátlakem. Socializační proces se v první řadě uskutečňuje v rodině, ve vrstevnických skupinách, ve školním prostředí, v práci a také prostřednictvím masmédií. Socializace je podle autorů asymetrická. V prvním období převládá tlak společnosti a adaptace jedince je spíše pasivní. Ve druhém období převládá aktivní adaptace jedince v rámci společnosti a jeho zvnitřnění sociálních norem vzrůstá.

Proces socializace tedy vzniká na základě sociálního učení, což je učení, k němuž dochází v rámci mezilidských vztahů, dále na základě sociální komunikace a interakce. (Procházka, 2012)

Z definic pojmu socializace dle uvedených autorů můžeme shrnout, že se jedná o proces přetváření člověka z biologické bytosti na bytost společenskou, kdy se jedinec učí různým hodnotám, normám, zvyklostem, chování, sociálními rolím apod. dané společnosti, ve které vyrůstá. Socializace je proces celoživotní a je realizován prostřednictvím rodiny, vrstevníků, školy, práce, celé společnosti a v dnešní době v nemalé míře i prostřednictvím masmédií.

Se socializací také souvisí pojem **sociabilita**. Být tvorem společenským umožňuje člověku dispozice, která se v sociálním prostředí rozvíjí v sociabilitu jako schopnost, která je předpokladem i výsledkem socializace. Člověk je pak schopen navazovat sociální vztahy s druhými lidmi a je společensky přizpůsobivý. (Kraus, Poláčková a kol., 2001, s. 54)

Současně s procesem socializace jedince probíhá i proces **individuace**, který je podmíněný sociální interakcí a vnitřním zráním psychických struktur. Během tohoto procesu se tedy vyvíjí sebeuvědomování a integrace člověka od egocentrismu k altruismu. Tento proces přispívá ke vzniku rozvinuté diferencované osobnosti. (Musil, 2005, s. 29)

Individuací se také získává individuální přirozenost. Dochází ke vzniku individua, čili jedince, který je nenahraditelný, jedinečný, neopakovatelný, vzniká osobnost, která je zcela odlišná od všech ostatních. Každé individuum má svou vlastní **identitu**. Ta se získává také

akulturací, což znamená vrůstání do vlastní kultury, které se odehrává v procesu sociálního učení jako předávání kultury z generace na generaci další. Vnější sociální kontrola se mění ve vnitřní sociální kontrolu jedince. Každý jedinec se celý život **učí** v daných společenských podmínkách a také zároveň on sám ovlivňuje celou společnost. Člověk se stává subjektem, který je schopen sociálního jednání s ostatními. K sociálnímu jednání jedinců a skupin ve společnosti se váže pojem **societizace**, která se rozvíjí ve třech směrech – člověk, kultura a sociální systém. Všechny tyto směry jsou propojeny procesem učení a socializací. Societizace znamená osvojování si stylu života ve společenství. (Kraus, Poláčková a kol., 2001, s. 54 - 55)

Člověk je tvor společenský, a stejně jako mnoho dalších savců, kteří žijí společně ve stádech, tak i lidští jedinci mají potřebu být mezi lidmi. J. Šimek (1995, s. 119) uvádí, že vyřazení jedince ze společnosti vnímá daný jedinec jako psychologickou katastrofu, nikoli jako problém zachování života. Sociální pudy jsou tedy velmi silné a člověk je ochoten se ve prospěch společnosti lidí, kteří mají stejný názor, leccěhos vzdát.

V procesu sociálního zrání nabývá člověk určité zralosti. **Sociální zrání**, které také souvisí se socializací, chápeme jako „*komplex vývojových změn v chování a vědomí s měnícím se postavením ve společnosti.*“ (Sak, 2000, s. 61.) Sociálním zráním se utvářejí základní motivační struktury hodnot a životních cílů.

Dynamický proces socializace, která je vědomá a řízená nazýváme **výchova**. Výchova zahrnuje veškeré činnosti, které jedince utvářejí pro život v dané společnosti. Je důležité, aby byl člověk schopen přenést získané informace a dovednosti z teorie do praxe, čili do svého jednání a aby zvládal životní realitu. (Kraus, Poláčková a kol., 2001, s. 56)

Pojem výchova jsme si konkrétněji přiblížili již ve druhé kapitole této diplomové práce.

3.1.1 Činitelé socializace

Jak už jsme se v předchozích definicích zmínili, socializace je procesem sociálního učení. Procesem učení rozumíme organizaci vztahů ke skutečnosti na základě využití získaných zkušeností. Učení není jen jedna lidská aktivita, při které lidé učí něco nazpaměť nebo na základě slovního poučování nebo přesvědčování, ale jedná se o více druhů aktivit, při kterých se jedinec učí také tím, že získává nové znalosti a učí se využívat nové způsoby reagování. Sociálním učení probíhá během vzájemného působení mezi jedincem a jinými je-

dinci, individuem a skupinou a mezi jedincem nebo skupinami a prostředím. Těmito interakcemi máme na mysli různé činnosti, aktivity a procesy, které se odehrávají přímo nebo i zprostředkovaně mezi účastníky sociálního vztahu a směřují k nějakému společnému cíli. (Musil, 2005, s. 30)

K formování a růstu osobnosti dochází také prostřednictvím nejrůznějších vnějších podnětů, kterými máme na mysli např. rostliny, zvířata, věci, které člověka obklopují, počasí, krajina, kulturně-hospodářský charakter obce, rodinné i společenské klima a další náhodné vlivy. Socializace tedy obsahuje všechny vědomé i nevědomé, přírodní i společenské vlivy, které ovlivňují osobnost jedince. (Jedlička a kol., 2015, s. 14 - 15)

„Činiteli socializace jsou motiv, reakce, signál a zpevnění. Tyto činitele jsou vzájemně ve složitých vztazích. Tendenci k činnosti vyvolává motiv, základem učení je asociace $S - R$, zpevnění reakce odměnou (kladné zpevnění) vede k její fixaci, při zpevnění záporném reakce vyhasíná“ (Musil, 2005, s. 31). Také záleží na podobnosti situací, čím méně je budoucí situace podobná předcházející situaci, tím je přenos naučené situace slabší, reakce vyhasíná a tvoří se rozdílnost mezi původními situacemi nebo podněty. Zpevnění je funkcí jedince i sociálního prostředí. To znamená, že jedinec může díky svým zkušenostem předvídat reakce sociálního prostředí a může se pak chovat tak, jak to okolí očekává. Zvyk je tedy produktem socializace – naučeným způsobem reagování člověka v určité situaci. (Musil, 2005, s. 31 - 32)

B. Kraus (2008) řadí mezi činitele socializace **genotyp**, což je soubor genetických znaků, které člověk dědí po rodičích a předcích na svět a získá je v okamžiku početí, **vrozené dispozice**, které zahrnují změny v prenatálním období vývoje, **přírozenou aktivitu** jedince, veškeré **vlivy prostředí**, **výchovu** jako dynamický proces vědomé a řízené socializace, zahrnující všechny činnosti, které člověka formují pro život v konkrétní společnosti a **fenotyp**, který znamená soubor znaků, jimiž se jedinec projevuje v daném stádiu svého vývoje. J. Kořa (2013, s. 34) dodává, že činitele socializace tvoří jednotlivci, organizace, nebo skupiny, které ovlivňují chování člověka a jeho smysl pro to, co považuje za bytostně vlastní. Autor zmiňuje, že nejvýznamnější etapy socializace se vždy uskutečňují v malých skupinách, ve kterých se lidé osobně znají a tato malá lidská společnost jedinci zprostředkovává jedinci univerzální vzorce, pravidla, hodnoty, zvyky jak v představách a myšlení, tak i v jednání. Tito činitele mají největší vliv na to, jak se jedinec vyvíjí prostřednictvím

odměn a trestů a při osvojování sociálních rolí a vzorců, které mohou sloužit jako modely lidského chování.

3.1.2 Regulace lidského chování

Hlavním mechanismem regulace lidského chování v socializaci je odměňování a trestání, které vede ke schválení nebo neschválení schvalovaného nebo odmítaného chování. Regulace lidského chování probíhá během socializace nejdříve na intuitivní a emocionální úrovni a později na kognitivní a racionální úrovni. Emocionální podstata socializace navozuje vnitřní psychický stav, kdy člověk něco očekává, a to buď s nadějí, nebo se strachem, nebo emocionální podstata socializace navozuje vnější reakci, která se pak projevuje v chování. Podnět, který u jedince vyvolal naději, vede ke kladnému chování a podnět, který vyvolal strach, vede k chování únikovému. (Musil, 2005, s. 31 – 32)

E. Durkheim uváděl, že při studiu společnosti je důležité vycházet od kolektivních společenských útvarů, jako jsou náboženství, morálka, právo, jazyk nebo móda, které mají vůči jedinci „utlačovací moc“, protože člověka nutí chovat se určitým způsobem. Tyto donucovací síly společnosti mají moc, protože určují formy a směr lidského jednání, aniž by si to lidé příliš uvědomovali. (Kot'a, 2015. s. 13)

G. C. Homans (1950) doplňuje, že pravděpodobnost opakování určitého chování je tím větší, čím častější jsou odměny. Dále zmiňuje, že pravděpodobnost objevení se určitého chování jako odpovědi na určité podněty je vyšší, když jsou tyto podněty podobnější podnětům z minulosti, při kterých bylo odměněno podobné, nebo stejné chování. Podle autora se také hodnota odměny, obdržené v důsledku daného chování snižuje, jestliže jí je často dosahováno a opakuje se.

3.1.3 Podmínky a formy socializace

L. S. Vygotskij (1976) uvádí, že socializace probíhá na dvou úrovních. První úroveň máme na mysli osobnost – společnost, při které se socializuje a formuje vnímání. Druhou úrovní je intrapsychická úroveň, při které dochází k socializaci psychických funkcí, psychických operací a nadání. Tuto socializační posloupnost autor označil pojmem interiorizace, což znamená zvnitřnění. „*Interiorizace v jeho výkladu zohledňuje jak genetické tak sociokulturní determinanty socializace a je složitou přeměnou provázenou postupně diferenciací,*

přičemž je primárně uznáno působení vnějších determinant stimulujiících rozvíjení genetických předpokladů.“ (Musil, 2005, s. 33)

Socializace je proces zespolečenštění člověka a v jejím průběhu nabývá smysl i osobní identita. Malé dítě se socializací postupně přemění v informovanou bytost, a je vedeno k tomu, aby bylo schopno spolupracovat s druhými lidmi. V průběhu socializace si jedinec působením společnosti osvojuje hodnoty, normy a dovednosti, které jsou danou kulturou vytvořeny, osvojuje si vzorce chování a nabývá smysl pro to, kým je a kam patří. Proces, ve kterém se lidé učí chování, které je v souladu se společenskými normami, můžeme chápat jako osvojení si a přenos kultury. Kulturu lidé přenáší z generace na generaci prostřednictvím hodnot, norem a vzorců chování. Právě prostřednictvím kulturní transmise si každá společnost zajišťuje vzájemnou spojitost a vytváří si i podmínky dalšího rozvoje. (Kořa, 2015, s. 15)

Podmínkou socializace a dalšího rozvoje jedince i společnosti je tedy působení různých faktorů, jako jsou např. genetika, vnímání, psychické operace, prostředí, hodnoty, normy a vzorce chování kultury, ve které se jedinec ocitá.

Mezi specifické formy sociálního učení patří nápodoba, neboli imitace a ztotožnění, čili identifikace s chováním, které člověk přebírá, protože je k němu motivován, kanalizace, což znamená návykové uspokojování potřeb, sympatie, která je spíše podmínkou a předpokladem socializace, nežli metoda, sugesce a hra, která zpočátku spočívá v opakované činnosti, přinášející dle Piageta „funkční slast.“ (Musil, 2005, s. 33)

3.1.4 Výsledky socializace

Socializace probíhá na úrovni jednotlivých psychických funkcí, a to v oblasti prožívání, chování, poznávání, myšlení a cítění. Výrazným prvkem v procesu socializace je ontogenetický činitel, ale neznamena to, že sociální zkušenost, která pochází z raného dětství, má pro psychiku člověka rozhodující a nezvratný význam. Její význam však také nesmíme podceňovat. V průběhu socializace je vnější kontrola nahrazována vnitřní kontrolou - sebekontrolou. Během socializačního procesu se u dítěte do určité míry rozvíjí svědomí, které je důsledkem vnitřního působení morálních a etických principů, které podněcují nebo potlačují, tedy kontrolují, působení myšlení a chování. Socializace přispívá sebeuvědomování jedince a je také ku prospěchu vytváření zvyků a návyků. Velice významná je řeč,

kteřá je jak prostředkem dorozumívání, tak i prostředkem rozvoje myšlení a poznání skutečnosti. (Musil, 2005, s. 34)

Řeč je médium, díky kterému jsou definovány významy světa, jazyk lidem umožňuje sdílet společná pravidla a výklady. Řeč jedinci umožňuje sdělit ostatním realitu všedního života a umožňuje člověku vyjádřit jeho myšlenky ve smysluplných celcích. Díky řeči lze navázat mezi lidmi určitá vazba a učinit tak celý svět významným. Jazyk také umožňuje popsat zatím neuchopitelné, jazyk totiž může vytvářet ideje, typizovat a kategorizovat – formovat osobní zkušenost, díky čemuž se svět stává uchopitelným, protože se stává předvídatelným. (Kořa, 2015, s. 13)

Výsledkem socializace je socializované a kultivované já, kterou má vlastní strukturu, do které se řadí sebehodnocení, sebedůvěra, zdravé sebevědomí, sebeuplatnění a sebeúcta. Socializace má zajistit přiměřené pracovní návyky, kultivovanost osobního projevu, společenskost, osvojení si hodnot a norem dané kultury a jejich rozvoj a celkově formovat ve všech směrech zdravou osobnost, která bude emocionálně zralá, bude umět adekvátně myslet, komunikovat a bude mravně bezúhonná. (Musil, 2005, s. 35)

Socializací vzniká neopakovatelná osobnost, která má vždy jedinečné cítění a řídí se svými vzorci chování – vzniká individuum. Osobnost obsahuje tři hlavní součásti, kterými je kognitivní složka, která zahrnuje vnímání, paměť, myšlení, víru a další intelektuální prvky. Druhou složkou je emocionální složka, která v sobě zahrnuje lásku, sympatii, závist, nenávisť, hněv, pýchu a podobné pocity. Třetí je složka chování, do které řadíme dovednosti, kompetence a jiné schopnosti. Lidé se nerodí naprogramovaní na to, kým se celkově stanou. Čím se doopravdy stanou je především výsledkem jejich zkušenosti a procesů učení. (Jedlička a kol. s. 15)

Jak už jsme se v předešlém textu zmínili, socializace je celoživotní proces a souvisí se změnami sociální role jedince. Není tedy omezena na jedno období vývoje člověka. U socializované role můžeme rozlišit tři fáze. První je fáze anticipační (hry), druhá je fáze adaptační a třetí je fáze průběhových změn. (Mortimer, Simmons, 1978)

O. G. Brim (1966) doplňuje, že se socializace v dětství od socializace v dospělosti liší čtyřmi způsoby. U dospělých jedinců se klade důraz na veřejné chování a u dětí se klade důraz na hodnoty a motivy. Zatímco v dětství jde o přenos a osvojení základních dovedností, tak v dospělosti jde o sjednocení. Dalším rozdílem je, že dětská socializace zdůrazňuje

ideální aspekty morálky, socializace dospělých klade důraz na reálný projev. Posledním bodem podle autora je fakt, že socializace v dospělém věku více zdůrazňuje prevenci a redukci konfliktního nátlaku.

3.2 Socializace ve vztahu k rodině

V následující podkapitole se budeme věnovat socializaci, která probíhá v rodině, významem a úlohou rodiny v kontextu socializace, socializací dítěte, na které působí nejen rodina, ale i vrstevníci, škola a masmédiá a zmíníme se taky o významu prostředí, ve kterém se rodina vyskytuje.

„Základem zdravé společnosti je zdravá rodina“ (Rheinwaldová, 1993. s. 16). Z toho můžeme vyvodit, že rodina je velice důležitým článkem celé společnosti. Rodina tedy utváří společnost a rodinu utváří její členové. Proto je důležité, aby se členové v rodině vzájemně pozitivně ovlivňovali a vychovávali – socializovali, a utvářeli tím zdravou rodinu, která zas bude základem zdravé společnosti.

Jedinec se rodí jako biologický tvor a díky socializaci se z něj stává tvor společenský se specificky lidskou psychikou. Socializace začíná osvojováním základních kulturních návyků a zvyků, pokračuje osvojováním mluveného slova a zvykáním si na roli, kterou určuje jedincovo pohlaví a získáváním hodnotové orientace. Proces učení jedince se uskutečňuje ve styku se sociálním prostředím, a to zpravidla ve vzájemném působení dítěte a rodiny. Jedince a jeho vývoj neutváří pouze jeho individuální zkušenost, ale člověk se rodí s určitým systémem vrozených sklonů a předem naprogramovaných způsobů chování. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 56 – 57)

Kohoutek (2009) potvrzuje, že je každý člověk determinován jak biologicky, a to dědičností a zráním, tak i sociálně, a to učením, výchovou a komunikací v určitém prostředí a v neposlední řadě také autoregulací a sebevýchovou.

Socializaci v rodině považujeme za primární socializaci, která spočívá v rozvoji jazyka, identity, v osvojování kognitivních dovedností, rozvoji sebeovládání a sebekontroly, utváření norem, osvojováním hodnot, utvářením morálních standardů, postojů a v osvojování sociálních rolí (Holmes, 1995). Socializace probíhá nejprve v nukleární rodině a následně pak v malých společenských skupinách, jako jsou školní třída, zájmový kroužek, nebo sportovní klub a nakonec přechází do celé společnosti. Socializace je celoživotní proces a

souvisí s hodnotovou orientací, sociálními normami a rolemi. Tyto zkušenosti získává dítě v rodině, se kterou se identifikuje. Identifikace je dlouhý proces. Rodinný subsystém vytvářejí interakce mezi dítětem, rodiči a sourozenci. Na počátku života jedince však v popředí stojí interakce mezi matkou a dítětem, kteří jsou v tzv. dyadickém vztahu. (Mahler, 1975)

V každé rodině jsou určité hodnoty, které ovlivňují chování jednotlivých členů a vedou je k přednostní volbě určitých strategií při zvládání problémů. Pokud je v některém ohledu rodina dysfunkční, tak se může stát, že určité důležité potřeby člověka zůstanou neuspokojeny a rodina se pak pro své členy stane spíše zdrojem zátěže. (Vágnerová, 2010, s. 317)

3.2.1 Úloha a význam rodiny

Rodina je tradičním společenstvím osob, která najdeme v určité podobě v každé známé kultuře. Díky ní se utváří základní charakteristiky duševního života člověka. Rodina zprostředkovává život mezi jedincem a společností. Proto ji Cooley označil jako primární společenskou skupinu, ve které se její členové setkávají tváří v tvář a jsou propojeni vzájemnými emocionálními vztahy. (Kot'a, 2015, s. 35)

Rodina je z hlediska socializace velice důležitým prvkem. Je totiž nositelem primární socializace a zároveň také zprostředkovatelem vlivu dané kultury. Cílem socializace a výchovy v rodině je přivést dítě do kulturního prostředí, které je plné symbolů a společenských standardů, a naučit je se v tomto prostředí orientovat. Socializace v rodině vede k osvojování si určitých sociálních rolí - způsobů chování z hlediska pohlaví, věku a společenského statutu, které společnost očekává. Jedince, jako výsledek jeho sociálních zkušeností, které získal sociálním učením, můžeme považovat za produkt socializace. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 58)

Primární funkce rodiny spočívá v tom, že už od narození člověka ovlivňuje jeho vývoj, vytváří citové vazby, které pak na jedince mají dlouhodobý vliv a trvale se zapisují do duševního života dítěte. Jedinec si ze své rodiny, do které se narodil, odnáší do života základní pojetí citů a modely chování jako své vlastní vlohy. Dále zprostředkující funkce rodiny spočívá v tom, že si díky ní jedinec osvojuje základní stupnici hodnot, a prostřednictvím ní se pak připravuje na společenský život. Socializační funkce rodiny jsou velmi široké. Rodina zajišťuje uspokojování biologických potřeb, zajišťuje podmínky pro zrání a růst jedince, dále ho také připravuje na přijetí rolí a vzorců chování. Tím se také rozvíjí vědomě řízená výchova, a to utváření návyků, sebekontrola, učení, přijetí určitých forem jednání,

očekávání odměn a trestů atd. V rodinném prostředí se tedy utváří základy budoucího jednání mimo rodinu. (Kořa, 2015, s. 35 – 36)

J. Padrnos (2003, s. 22 – 23) souhlasí, že rodina, ve které jedinec vyrůstá, je nejdůležitějším činitelem, který se podílí na vytváření osobnosti, jejím zráním a celkovým vývojem. Základní význam pro utváření osobnosti člověka, osobnostních vlastností, základy budoucího jednání a míry jistoty nebo nejistoty, s jakou bude zvládat budoucí život, má vliv rodinného prostředí, kvalita a stálost jeho citových vazeb. Velice závažné jsou zkušenosti, kterých dítě nabude, v období prvních dnů, týdnů, měsíců, až v průběhu prvních let života. Velký vliv na budoucí výběr partnera i na budoucí chování jedince v partnerském vztahu má rodinný příklad, ve kterém dotyčný vyrůstal a byl jeho součástí. Dítě tedy reflektuje a vštěpuje si, jak se k sobě jeho rodiče chovali, jak se rodiče chovali k danému dítěti a jak o něj pečovali, jaké chování od něj očekávali a jakým způsobem dítě bylo odměňováno a trestáno.

Studie o rodinné socializaci odlišují tři styly rodičovské výchovy a jejich vlivy na děti.

Například D. Baumrind (1967, s. 43 – 88) rozlišovala tři odlišné styly výchovy v rodině, které vývoj dítěte ovlivňují. Autoritářští rodiče mají takový názor, že poslušnost je základní ctností dítěte. Takovíto rodiče očekávají, že dítě udělá to, co řeknou a to bez řečí. Naproti tomu permissivní (podrobiví) rodiče podporují svobodné sebevyjádření dítěte. Snaží se vyhýbat se rozporům a jsou vybaveni řadou doporučení pro posílení odpovědnosti a řádu. Nejdůležitější jsou podle nich dětská přání a potřeby. Autoritativní rodiče se nacházejí ve středu zmíněných stylů. Očekávají od dítěte, že bude respektovat jejich domácí řád, ale povzbuzují ho, aby vyjádřilo své názory. Tresty mají ve zvyku využívat jen tehdy, chová-li se dítě nesmyslně. V těchto domácnostech mají děti a jejich rodiče vyvážená práva a odpovědnost. Autorka zjistila, že děti autoritativních rodičů jsou většinou nezávislé, přátelské a rády spolupracují. Děti podrobivých a autoritářských rodičů mají tendenci k závislosti a uchylují se pod ochranu dospělých, méně kooperují se skupinou vrstevníků a jsou více sobecké. Dříve měly málo svobody, a proto jí chtějí později příliš mnoho. Výsledkem nedostatečného sociálního učení je nepřizpůsobivé chování.

Pohled na rodinu, jako na výchovné společenství, ve kterém se dospělí s dětmi setkávají při společných činnostech, bývá poznamenán různými obavami. Tento fakt je dán tím, že zájem o rodinu je formován starostí o další generaci. Statisticky významné jevy, jako jsou

klesající porodnost nebo rostoucí zaměstnanost matek, nejsou tak hroživé z toho důvodu, že by signalizovaly velký pokles kvality dospělého života. Jsou ale alarmující, protože vyvolávají domněnky, že ohrožují budoucí společnosti. Jakákoliv změna v charakteristice rodiny je z hlediska udržení kontinuity brána jako ztráta a možný úpadek. Nelze snadno říci, zda se socializační působení v rodině kvalitativně zlepšuje, nebo snižuje. Dobrou tradiční výchovu mohou někteří považovat za příliš potlačující, jiní zase naopak za příliš liberální. Výsledkem mnoha diskusí je celkem vysoká shoda v základních principech přístupu k dítěti. Základem je pocit bezpečí dítěte, průběžná a dlouhodobá péče, důležité je, aby děti nebyly zneužívané, nebyly opuštěné a byly chráněny rodiči i celou společností. Růst dítěte by také neměl být výsledkem přílišných tlaků a neměl by být nadměrně uspěchaný, ale ani příliš dlouhý. (Kořa, 2015, s. 37 – 38)

3.2.2 Socializace dítěte

Základy sociálního učení jsou pokládány již v dětství, ale pokračují i v pozdějším věku. Začleňování dítěte do společnosti probíhá formou jeho vzájemného působení s ostatními lidmi. K této interakci často dochází v rámci určitých skupin, které jsou charakteristické určitými znaky, kterými se odlišují od ostatních skupin. Prostředí rodiny bude na dítě a jeho socializaci působit odlišným způsobem než prostředí vrstevníků, školní prostředí nebo v práci či v církevním společenství. (Helus, 2007, s. 25)

Významným socializačním činitelem je **rodina**, ve které jedinec vyrůstá. Členové rodiny jsou prvními lidmi, se kterými je dítě v kontaktu a dítě ve velké míře ovlivňuje. Rodina dítěti předává své hodnoty, názory, modely chování a dítě je také přejímá.

Pozitivní zážitky z dětství osobnost pozitivně stimulují, naopak zážitky negativní ji stimulují negativně. Musíme však brát v potaz sociální nezralost dítěte – nedostatek sociálních zkušeností. Situace v rodině, které je dítě svědkem, nemusí nutně vnímat jako negativní, přestože se jedná o negativní jev, protože pro dítě není spojen s negativním zážitkem a ono nemá možnost srovnání. Stejně tak bychom mohli poskytnout i opačný příklad. Model rodiny, jak jej vnímá dítě, má zásadní vliv na jeho budoucí chování jako partnera i jako rodiče, i přestože jako dítě chování rodičů kritizoval. Znamená to, že při řešení běžných životních situací se lidé často řídí podvědomým vzorem, který mají vžitý z rodiny, ve které vyrůstali. (Padrnos, 2003, s. 25)

Matějček (2001) uvádí, že kolem dvou let získá dítě tzv. rodinnou identitu. Rodinná identita je vědomí určité rodinné příslušnosti a ceny jedince pro každého člena rodiny. Teprve po třetím roce života překročí dítě hranice rodiny a vstupuje do společnosti jiných dětí. Nejprve tedy dítě získá jistotu ve svém rodinném prostředí, a teprve potom se vydá do světa vrstevníků. Ve středním školním věku pak dochází k rozdělení mužské a ženské role a k přijetí mužské a ženské identity. Po období puberty následuje tělesná zralost a schopnost plození nové generace.

Rodina ale nemá na socializaci dítěte výhradní a rozhodující právo. V naší společnosti na socializaci dítěte působí zejména hromadné sdělovací prostředky a vzdělávací instituce. Působení těchto vlivů je spojováno se socializací ve vrstevnické skupině. (Možný, 2006, s. 164)

Vrstevnické vztahy se utvářejí již od raného věku, ale velkého významu nabývají v období pubescence a adolescence. V tomto období života, které můžeme považovat i za období sekundární socializace, se mladí lidé snaží dosáhnout větší samostatnosti, odklánějí se proto od rodiny a přiklání se k vrstevníkům, kamarádům a přátelům. Vrstevníci si vzájemně poskytují uznání, zatímco dospělí stále naléhají na poslušnost a plnění povinností. Vrstevníci nabízejí empatii a společné zážitky a považují se za plnohodnotné osobnosti. Vrstevnické skupiny poskytují jedinci pocit příslušnosti, duševní oporu a ochranu, ve světě vrstevníků lze snadněji dosáhnout úcty a úspěchu, a lze v něm snadněji vyniknout, než ve světě dospělých. Vrstevnické vztahy v adolescenci vytvářejí zvláštní „subkulturu mládeže“, která je zpravidla specifickým útvarem uzavřeným před dospělými. (Kořa, 2015, s. 41 – 42)

Meier (2007) doplňuje, že Prosociální postoje a vlastnosti vznikají ve vztahu s vrstevníky, kteří se také stávají cílovou skupinou sociálního vývoje dítěte. Jsou položeny základy vlastností, které umožňují jedinci úspěšné zařazení do širší společnosti. Rozvíjí se také schopnost sdílení pozitivních emocí s ostatními.

Škola je instituce, která má na socializaci dítěte další nezastupitelný vliv. Ve škole učitelé usilují o formování osobnosti dítěte, předávají svým žákům různé poznatky a vědomosti, učí je k úctě a hrdosti na svou vlast, ve škole se žáci učí ovládat svůj mateřský i cizí jazyk, učí se novým poznatkům z oblasti matematiky, biologie, chemie, fyziky, přírodovědy apod. Škola předává také hodnotové vzorce a kladné formy sociálního jednání. Škola také slouží

jako nástroj sociální integrace, kde se potkávají lidé s odlišnými povahami, rasami, nebo národnostními zvláštnostmi a klade se zde důraz na toleranci a sociální akceptaci. Škola se tak velmi výrazně podílí na formování sociálních postojů k sobě samému, k druhým lidem, a také k široké společnosti a k celému světu. Nejdůležitějším posláním základní školy je tedy socializace dítěte, která ho vede k adaptaci na společnost, k akceptaci autorit a ke společenské hierarchii.

Vztah k **elektronickým médiím** prošel za posledních sto let velkou proměnou. V minulém století se považovalo za znepokojující, že mnoho dětí tráví u televize dvě až tři hodiny denně. Dnes je tomu tak, že další hodiny děti a dospívající tráví u počítače nebo na internetu. Elektronická média se tím pádem stala velmi mocným socializačním prostředkem. Vliv televizního vysílání na děti a dospívající může být pozitivní a může děti rozvíjet, prostřednictvím pohádek a různých naučných pořadů. Může však také v dětech a dospívajících podněcovat násilí, na které v televizi také ne zřídka narážíme. Televizní reklamy v dětech posilují společenské předsudky, ale pomou také posilovat jednoduché rodové šablony. Působení televize a internetu v oblasti utváření mravních hodnot nejde zaměnit za vliv, který má na jedince rodina, škola, nebo jeho přátelé. Ale elektronická média hodnoty posouvají a mění tradiční vlivy. Jsou schopny dětem ukázat různé aspekty sociálních světů, které neznají – cizí kultury, historii, umění, přírodu, ale také svět dospělých, alkoholismus, násilí, drogové závislosti nebo různé nemoci. Dospívající mají dnes daleko větší přístup k informacím, než předchozí generace. (Jedlička a kol., 2015, s. 48 – 49)

3.2.3 Rodina a prostředí

Rodina je prvním a také základním životním prostředím jedince a zároveň odráží problémy dané doby. Organizace v rodině se odráží v dané kultuře, ve vztazích mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, vzájemně mezi sourozenci a vyjadřují do značné míry zvláštnosti dané kultury, doby, tradice a rasy. (Kohoutek, 2009)

Důležité je upozornit na to, jak důležitý je pro rodinnou kvalitu, harmonii a zdravé fungování širší sociální kontext, ve kterém rodina žije. Ve svém inspirativním modelu „vývoje individua v sociálním kontextu“ na to výrazně upozorňuje U. Bronfenbrenner (1996). Pro tento model je charakteristické rozlišení několika systémových rovin, které v sobě zahrnují aspekt prostředí, ale i aspekt jedincovy aktivity. Nejširší sociální prostředí, ve kterém rodina žije, autor označil jako makrosystém. Následuje mezosystém, ekosystém a mikrosystém.

(Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 119)

Makrosystém se člení ještě na další faktory, které se dělí do podskupin. Jsou to faktory, které vyplývají z tzv. sociální adresy. Mezi tyto faktory můžeme zařadit geografickou podmíněnost, příslušnost k danému typu společenské a ekonomické formace, k národnosti a k etnické skupině. Zahrnuje také životní prostředí v širokém slova smyslu – jestliže rodina žije na venkově, nebo ve velkoměstě. Sleduje také socioekonomický status rodiny a její třídní příslušnost. Další faktory, při jejichž volbě je uplatňováno procesuální kritérium, jsou ty, které ovlivňují partnerské vztahy. Jedná se o určitý typ životního prostředí - jestliže rodina bydlí na sídlišti, nebo společně sdílí dům s rodiči atd. Dále se zde řadí vlivy aktuální společenské situace, jako jsou např. krize, nebo ekonomická situace, či válka. Následující podskupinou jsou faktory, které zdůrazňují vícesměrnost sociálních faktorů. To znamená, že rodina a její členové nejsou pouze pasivními články, ale jejich aktivita je stejně významná jako sociální vliv, který na ně působí. Důležitou roli zde hrají životní zkušenosti, zájmy nebo přátelé rodiny. Poslední faktory, které řadíme pod makrosystém, se zaměřují na míru zprostředkovanosti kontextuálních vlivů. Jsou to faktory, které na rodinu přímo nebo nepřímo působí. Jako příklad nepřímého působení si můžeme uvést negativní atmosféru na pracovišti rodičů, která vede k neadekvátní reakci v rodině. Pracoviště se pak nepřímo podílí na atmosféře dané rodiny. (Šulová, 2011, s. 119 – 120)

Mezosystém zahrnuje propojenost a komplexnost vlivů, které působí jak na rodinu, tak i na jednotlivce. Mezosystém se zabývá sociálním prostředím, ve kterém se rodina vyskytuje. Za základní prostředí lze považovat nukleární rodiny, různé instituce, vrstevnické skupiny nebo předchozí partnerské vztahy. **Exosystém** zahrnuje sociální činitele, které na členy rodiny nepůsobí přímo, ale působí pouze na prostředí, ve kterém jsou jednotlivci začlenění. Rodinnou atmosféru může například ovlivnit změna vzdělávacího systému. (Šulová, 2011, s. 120)

Mikrosystém sdružuje sociální faktory, které na člověka bezprostředně působí. Můžeme zde zařadit konkrétní způsoby rodinné komunikace, rodinnou filosofii, výchovné principy, které se v rodině uplatňují, způsoby trávení volného času, hospodaření s financemi, nebo rozdělování činnosti, které jsou spojeny s chodem domácnosti. Významným se zde spatřuje také mikroklima domova. Mezi tyto faktory můžeme zařadit inteligenci a vzdělání jednotlivých členů, jejich zdravotní stav, pocit spokojenosti, pohlavní specifika, hodnoty a také vztah k širší rodině a ke společnosti. (Šulová, 2011, s. 120)

3.3 Socializace v kontextu sociální pedagogiky

V poslední podkapitole třetí kapitoly diplomové práce se stručně podíváme na socializaci v rámci sociální pedagogiky.

Širší pojetí sociální pedagogiky ji definuje jako disciplínu, která se zaměřuje na každodennost života člověka, na zvládání jeho životních situací bez ohledu na věk, chrání jedince před rizikovými vlivy a podporuje změny v sociálním prostředí, které se snaží o soulad individuálních potřeb a zájmů jedince s možnostmi společnosti. Sociální pedagogika má dvě základní funkce, a to preventivní a terapeutickou. Preventivní funkce se zaměřuje hlavně na oblasti rozvoje osobnosti, kde dominuje působení prostředí. Zaměřuje se tedy na působení rodiny, vrstevnických skupin, společenských organizací apod. Tato funkce sociální pedagogiky se zaměřuje na utváření způsobu života zdravé populace – primární prevence, ale zároveň se zaměřuje také na jedince a skupiny s potenciálně sociálněpatologickým jednáním – sekundární prevence. Terapeutická (kompenzační) funkce pedagogiky zahrnuje výchovné působení v oblasti potřeb člověka a jejich uspokojování s cílem vyrovnávat nedostatky, které byly způsobeny negativními vlivy prostředí. Zabývá se lidmi, kteří jsou pro společnost problémoví, nebo jsou společensky znevýhodnění. (Kraus, 2008, s. 46 – 47)

Předmětem sociální pedagogiky jsou sociální aspekty výchovy a vývoje osobnosti. Sociální pedagogika se orientuje na výchovu a socializaci, a to především u ohrožených a sociálně znevýhodněných dětí, mladistvých, ale i dospělých. Tato disciplína pomáhá řešit rodině i škole různé krizové situace a pomáhá předcházet vzniku dysfunkčních procesů. Jejím cílem je výchova ke svépomoci a snaha o zlepšení společenských podmínek, ve kterých jedinec žije. (Hroncová, Hudecová, 2001)

Procházka (2012, s. 93 - 95) také konstatuje, že je výchova předmětem sociální pedagogiky, pokouší se vysvětlit a nalézt souvislosti v teorii a praxi výchovného působení. Výchova nachází své těžiště v procesu socializace, ale totožná s ní není. Výchovu od socializace odlišujeme především tím, že ji chápeme jako cílevědomou a záměrnou činnost, která má za cíl rozvíjet osobnost člověka. Socializace zahrnuje záměrné, ale i nezáměrné vlivy.

Jak už jsme se výše zmínili, socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje formy chování a jednání, jazyk, hodnoty, kulturu, různé poznatky a začleňuje se tak do společnosti. Tento proces vzniká na základě komunikace, interakce a sociálního

učení, což je učení, které se uskutečňuje v sociálních podmínkách a situacích. Pojem socializace přivedl do evropského společenství E. Durkheim, který jej použil v souvislosti s uplatňováním společenských vlivů na jedince. Díky socializaci je jedinec schopen vést morální život. Lidský respekt ke společenským pravidlům dává společnosti spojitost a stabilitu a má svůj původ ve společenské podstatě pravidel. (Ondrejko, 2004, s. 45)

Sociální pedagogika se tedy zabývá každodenním životem lidí socializací i výchovou jedinců i skupin. Zaměřuje se na primární i sekundární prevenci v oblasti lidského chování. Mezi další aktuální úkoly sociální pedagogiky patří podle Krause (2008, s. 49 - 50) popis a analýza prostředí (přírodní i společenské), které člověka obklopuje, zachycení jeho proměnlivosti a vlivů na člověka. Dále sociální pedagogika zkoumá, jak poskytnout pomoc v adaptaci na stále náročnější životní podmínky, a to v prvé řadě těm, kteří se projevují rizikovým chováním. Sociální pedagogika také reflektuje globální problémy společnosti, mezi které můžeme řadit etnické, generační, ekologické nebo multikulturní problémy. Dalším úkolem je přispívat k utváření zdravého životního stylu, což znamená klást důraz na zájmy, programy zaměřené na prevenci, rozvoj správné komunikace a orientace ve vztazích mezi lidmi, na podporu sociální kreativity a na zvládání náročných životních situací. V neposlední řadě se sociální pedagogika zaměřuje na rozpracování forem a specifických metod sociálně výchovné činnosti a na snahu o uladění poznatků v praxi.

Asi nejtěžším úkolem sociální pedagogiky je pomoc při hledání identity a vnitřního zakotvení v této době, která je charakteristická rychlou proměnou. Sociální pedagogové by měli pomáhat těm, kteří tomuto tempu nestačí, nezvládají své životní úkoly a selhávají. Je tedy důležité, aby se lidé učili ovládat strategie pro zvládání náročných životních situací a aby se také učili být aktivní ve společenském životě. (Jedlička, Klíma, Kot'á aj., 2004)

Tento proces můžeme nazvat jako sociálně výchovná činnost nebo sociální, či prosociální výchova. Sociální výchova znamená rozvoj sociálních dovedností jedince pro účinnou spoluúčast v rodině, ve škole, nebo na pracovišti apod. Jejím cílem je vybavit žáky vědomostmi, návyky a postoji, které jsou nutné pro život ve společnosti. Průcha, Walterová, Mareš (2013)

Jones (2003) doplňuje, že sociální výchova nemusí probíhat pouze ve škole, ale probíhá také ve všech dalších výchovných institucích, jako jsou rodina, dětské domovy, a také v situacích ve volném čase.

Ve třetí kapitole této práce jsme se nejprve věnovali pojmu socializace a dalším pojmům, které se socializací souvisely. Socializaci jsme si definovali podle různých autorů a také jsme se stručně zmínili o činitelích socializace, o regulaci lidského chování, vymezili jsme si podmínky a formy socializace a představili jsme si také výsledky socializace. V druhé podkapitole poslední kapitoly jsme se zabývali socializací ve vztahu k rodině, významem rodiny v kontextu socializace, dále jsme si představili socializaci dítěte, jejíž činitele jsou jak rodina, tak i vrstevnická skupina, školní prostředí a elektronická média a zmínili jsme také důležitost prostředí, ve kterém se rodina vyskytuje. V poslední části kapitoly jsme si přiblížili socializaci v rámci sociální pedagogiky.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Rodinu můžeme vnímat jako nejstarší lidskou společenskou instituci. Základní rodinu tvoří rodiče a dítě, základem rodiny vždy býval a je cíl přivést na svět potomky, vychovávat je, učit je žít ve společnosti a předávat si normy a hodnoty z generace na generaci (Matějček, 1994).

V dnešní době prochází rodina mnoha změnami, přibývá rozvedených párů a ubývá narozených dětí. Dokonce hrozí, že v budoucnu bude více starých lidí než mladých. Společnost by si měla uvědomit, že důležitost rodiny není zanedbatelná, rodina by měla být více podporována a mělo by se na ni více apelovat. Jak je známo, rodina je základ státu. Z malých dětí časem vyrostou mladí dospělí, lidé v produktivním věku, kteří se zase postarají o starší občany a o celý stát. Je to koloběh, který drží danou společnost při životě.

Studenti sociální pedagogiky se touto problematikou zabývají po celou dobu jejich studia jak v teorii, tak i v praxi a jako sociální pedagogové budou své poznatky dále předávat dalším lidem, na které budou výchovně působit. Proto je důležité zkoumat názory studentů sociální pedagogiky a zjistit, jak vnímají rodinu právě oni.

5 DESIGN VÝZKUMÉHO ŠETŘENÍ

V následující kapitole se seznámíme s výzkumnými otázkami a cíli naší práce, seznámíme se s pojetím výzkumu a popíšeme si výzkumnou techniku, kterou jsme v praktické části použili a také si vymežíme výzkumný soubor. Kapitulu zakončíme stručným popisem způsobu vyhodnocení dat. Cílem této práce je zjistit, jak vnímají rodinu studenti sociální pedagogiky. V této kapitole si tedy cíl práce vymežíme a v následujících kapitolách pak výsledky výzkumu zanalyzujeme a poté bude následovat interpretace dat.

5.1 Výzkumné otázky

Z výzkumného cíle jsme odvodili hlavní výzkumnou otázku, ze které pak vychází šest dílčích výzkumných otázek.

5.1.1 Hlavní výzkumná otázka

Jak vnímají rodinu studenti sociální pedagogiky?

5.1.2 Dílčí výzkumné otázky

DVO1 - Jak vnímají studenti instituci manželství?

DVO2 - Jaký je podle studentů optimální věk pro vstup do manželství?

DVO3 - Jaký je názor studentů na tradiční rozdělení rolí v rodině?

DVO4 - Jaký mají studenti pohled na nesezdané soužití?

DVO5 - Jak jsou pro studenty v jejich životě důležité vybrané aspekty, vztahující se k rodině?

DVO6 – Jak důležité jsou pro studenty vybrané funkce rodiny?

5.2 Výzkumné cíle

5.2.1 Hlavní výzkumný cíl

Zjistit, jak vnímají rodinu studenti sociální pedagogiky.

5.2.2 Dílčí výzkumné cíle

DVO1 - Zjistit, jak vnímají studenti instituci manželství.

DVO2 - Zjistit, jaký je podle studentů optimální věk pro vstup do manželství.

DVO3 - Zjistit názor studentů na tradiční rozdělení rolí v rodině.

DVO4 - Zjistit pohled studentů na nesezdané soužití.

DVO5 - Zmapovat, jak jsou pro studenty v jejich životě důležité vybrané aspekty, vztahující se k rodině.

DVO6 – Zjistit, jak důležité jsou pro studenty vybrané funkce rodiny.

5.3 Druh výzkumu

Na základě hlavní výzkumné otázky a z ní vycházejících dílčích výzkumných otázek byl pro naše účely zvolen kvantitativní druh výzkumu. Kvantitativní výzkum byl zvolen z toho důvodu, že se bude zkoumat větší počet lidí - studentů sociální pedagogiky, a proto je vhodný právě tento druh výzkumu.

5.4 Popis výzkumné techniky

Pro sběr dat mého výzkumu byla zvolena metoda dotazníku. Pro naše výzkumné šetření byl vytvořen nestandardizovaný dotazník, zaměřený na zjištění **vnímání rodiny studenty sociální pedagogiky**. Dotazník můžeme definovat jako *způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí*. (Gavora, 2010, s. 99)

Disman (2002, s. 78) doplňuje, že je dotazník vhodný pro výzkum s velkým počtem respondentů při relativně nízkých nákladech.

Dotazník obsahuje celkem 36 otázek, z toho 5 otázek polouzavřených a zbylých 31 otázek na Likertově škále.

Dotazník je rozdělen do tří částí. V první, úvodní části, je vysvětlen cíl a účel dotazníku. Následuje poděkování respondentům za jejich čas a ochotu při vyplnění dotazníku a ujištění o anonymitě jejich odpovědí. Druhá část obsahuje samotné otázky. V poslední části dotazníku je nechán prostor na případné poznámky respondentů. (viz příloha 3)

Dotazník je zaměřen na 5 zkoumaných oblastí, ze kterých pak vychází dílčí výzkumné otázky a následně i dotazníkové otázky. První zkoumanou oblastí je **manželství**. Na tuto oblast se zaměřuje 1. – 5. Otázka v dotazníku. První dotazníková otázka je polouzavřená a ptá se studentů na to, jak vnímají instituci manželství. Druhá otázka je také polouzavřená a

ptá se na optimální věk, pro vstup do manželství. Třetí a čtvrtá otázka jsou rovněž polouzavřené a studenti měli u těchto otázek možnost výběru více odpovědí. Tyto otázky se pak zaměřovali na výhody a nevýhody, které spatřují v manželství. Pátá otázka je otázkou škálovou a zjišťuje, zda studenti rozhodně souhlasí (5), spíše souhlasí (4), nemají vyhraněný názor (3), spíše nesouhlasí (2) a rozhodně nesouhlasí (1) s tvrzením, že narození dítěte považují za důvod k manželství. Další oblastí, na kterou se dotazník zaměřuje, je **tradiční rozdělení rolí v rodině**. K této oblasti se váže 6., 7. a 10 – 23. dotazníková otázka. Šestá otázka je škálová a ptá se na to, zda studenti rozhodně souhlasí (5), spíše souhlasí (4), nemají vyhraněný názor (3), spíše nesouhlasí (2) a rozhodně nesouhlasí (1) s tvrzením, že by měla žena v rodině zastávat tradiční ženskou roli. Sedmá otázka je také škálová a ptá se studentů, zda rozhodně souhlasí (5), spíše souhlasí (4), nemají vyhraněný názor (3), spíše nesouhlasí (2) a rozhodně nesouhlasí (1) s tvrzením, že by měl muž v rodině zastávat tradiční mužskou roli. Desátá až třicátá otázka jsou škálové otázky, které se dotazovaných ptají, zda by určitou činnost měla dělat určitě žena, spíše žena, oba stejně, spíše muž nebo určitě muž. Jedná se o činnosti jako úklid domácnosti, vaření, běžné domácí práce, finanční zajištění, udržování sociálních vazeb, rozhodnutí o počtu dětí, administrativní záležitosti, rozpočet domácnosti, rodinná dovolená, obstarávání nákupu potravin, údržba domu, iniciativnost v sexuálním životě, autorita ve vztahu k dětem a rozhodování o trávení volného času rodiny. Třetí zkoumanou oblastí je **nesezdané soužití**. K tomuto se váže 8., 9. a 30. otázka. Osmá otázka je škálová a zjišťuje, zda studenti rozhodně souhlasí (5), spíše souhlasí (4), nemají vyhraněný názor (3), spíše nesouhlasí (2) a rozhodně nesouhlasí (1) s tvrzením, zda je pro ně nesezdané soužití překážkou pro založení rodiny. Devátá, škálová, otázka se ptá na to, zda studenti rozhodně souhlasí (5), spíše souhlasí (4), nemají vyhraněný názor (3), spíše nesouhlasí (2) a rozhodně nesouhlasí (1) s tvrzením, že je manželský sňatek nedílnou součástí spolužití partnerů. Třicátá otázka je polouzavřená a ptá se dotazovaných studentů na variantu, kterou v životě, nebo spolužití preferují. Předposlední oblastí, kterou se v dotazníku zabýváme, jsou **vybrané aspekty, vztahující se k rodině**. K této oblasti se váže 24. – 29. dotazníková otázka. U těchto otázek určují studenti míru důležitosti daných aspektů (pojmu) v jejich životě na škále 1 – 5. Jedná se tedy o otázky škálové. Pojmy jako manželství, děti, zachování role tradiční rodiny, vlastní potomstvo, dvougenerační soužití a rodina studenti mohou označit koeficientem 1 (nedůležitý), 2 (málo důležitý), 3 (nevyhraněný názor), 4 (důležitý) a 5 (velmi důležitý). Poslední oblastí, na

kterou se dotazník zaměřuje, jsou **funkce rodiny**. K této oblasti se váže 31. – 36. Škálková otázka. U těchto otázek studenti určují míru důležitosti vybraných funkcí v rodině na škále 1 – 5. Biologicko – reprodukční funkci, sociálně ekonomickou funkci, ochrannou funkci, sociálně – výchovnou funkci, relaxační a rekreační funkci a emocionální funkci mohou studenti označit koeficientem 1 (nedůležitý), 2 (málo důležitý), 3 (nevyhraněný názor), 4 (důležitý) a 5 (velmi důležitý).

Položky, které nalezneme v dotazníku, vychází z výzkumných otázek a s dílčích výzkumných otázek, které zase vychází z hlavní výzkumné otázky, která byla definována na základě názvu diplomové práce.

5.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl vybrán pomocí dostupného výběru. Jedná se o nenáhodný výběr a tento typ výběru je realizován na základě možností výzkumníka. Základní výzkumný soubor tvoří studenti všech ročníků oboru sociální pedagogiky, prezenční formy studia, na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Výběrový soubor se v našem případě rovná souboru základnímu, takže se jedná o exhaustivní výběr.

Do výzkumu byli zahrnuti pouze studenti prezenční formy studia a nikoliv studenti dálkové formy studia, jelikož studenti, kteří studují dálkově, mohou být ovlivňováni různými faktory, které působí na jejich vnímání.

5.6 Sběr dat

Jak už jsme se zmínili, data byla získána pomocí dotazníku. Dotazník byl studentům rozdán osobně, protože touto cestou jsme získali jistotu ve vyplnění dotazníků správnými respondenty. V datu od 5. 2. 2018 do 29. 2. 2018 jsme tedy všem přítomným studentům sociální pedagogiky na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně rozdali dotazníky. Celkově bylo studentům rozdáno 174 dotazníků. Platných dotazníků se navrátilo 157. Návratnost tedy činila 90,23%.

5.7 Způsob vyhodnocení dat

Při vyhodnocování získaných dat bylo využito čárkovací metody a poté deskriptivní (popisné) statistiky. Data jsou prezentována pomocí absolutních a relativních četností. Byly vypočítány také charakteristiky polohy, jako aritmetický průměr.

K vyhodnocení odpovědí z dotazníků jsme použili výsečové a sloupcové grafy, k vyhodnocení odpovědí z dotazníku, které respondenti zaznamenávali na tzv. Likertově škále, jsme použili tabulky pozorovaných, tedy absolutních a relativních četností a výpočet průměru.

6 ANALÝZA DAT

V kapitole Analýza dat prezentujeme výsledky našeho dotazníkového šetření. Uvedená kapitola prezentuje data týkající se stanovených výzkumných otázek.

1. Jak vnímáte instituci manželství?

Na otázku „Jak vnímáte instituci manželství“ odpovědělo 52% studentů, že se jedná o přirozenou součást rodinného života, 27% studentů se ztotožnilo s názorem, že manželství vnímají jako instituci, která není pro rodinný život nezbytná, 19% studentů odpovědělo, že manželství vnímají jako posvátnou a nezbytnou instituci a vztah mezi manželi, kteří si ve svém životě slibují lásku, úctu a věrnost, 1% studentů zastává názor, že manželství je instituce zastaralá, zbytečná a omezující a 0,64% studentů zvolilo u této otázky „jiný názor“, a podle něj je instituce manželství pevné pouto, založeno na věrnosti. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili na výšečovém grafu č. 1 a také na tabulce č. 1, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 1 a příloha 2).

2. Jaký je podle Vás optimální věk pro vstup do manželství?

Na otázku „Jaký je podle Vás optimální věk pro vstup do manželství“ odpovědělo 48,41% studentů 23 – 27 let, 31,85% studentů odpovědělo 28 – 32 let, dle 8,28% studentů není žádný věk nejvhodnější pro vstup do manželství, 7,01% studentů má na tuto otázku „jiný názor“, a to takový, že věk, který je pro vstup do manželství neoptimálnější, nastává tehdy, jsou-li oba partneři na manželství mentálně i finančně připraveni, dalším, často se objevujícím názorem byla odpověď, že je optimální věk vstupu do manželství individuální, dalším „jiným názorem“ byla odpověď, která zastávala názor, že optimální věk pro vstup do manželství je tehdy, až si oba partneři uvědomí, že k sobě patří. Podle studentů optimální věk pro vstup do manželství také závisí na délce vztahu nebo to je rozhodnutí obou partnerů. Dalším názorem, který mohli studenti vyjádřit, zastával stanovisko, že na věku nezáleží a poslední odpovědí bylo, že nejideálnější věk pro vstup do manželství je 25 – 30 let. 3,18% studentů si myslí, že neoptimálnější věk pro vstup do manželství je 33 let a více a 1,27% studentů na tuto otázku odpovědělo 18 – 22 let. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili na výšečovém grafu č. 2 a také na tabulce č. 2, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 1 a příloha 2).

3. Jaké výhody spatřujete v manželství?

Při otázce „jaké výhody spatřujete v manželství“ mohli studenti zvolit z více možností, které jim byly nabízeny. Nejvíce se v této otázce opakovala odpověď „bezpečné rodinné zázemí“, kterou zvolilo 75,80% studentů, poté odpovědělo 64,97% studentů „ideální prostředí pro výchovu dětí“, 35,03% studentů označilo také odpověď „finanční jistota“, následovala odpověď „pravidelný a bezpečný sexuální život“, kterou označilo 10,83% a poté nechyběla ani odpověď, která konstatovala, že studenti v manželství žádné výhody nespátřují, kterou označilo 8,28% studentů. V nejmenší míře, a to v 2,58% se objevily i „jiné odpovědi“, jejímž obsahem byl „fungující vztah“, obeznámení se zdravotním stavem manžela v případě neštěstí, „stvrzení lásky“ nebo „větší zodpovědnost vůči rodině.“ Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili na sloupcovém grafu č. 3 a také na tabulce č. 3, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 1 a příloha 2).

4. Jaké nevýhody spatřujete v manželství?

Při otázce „jaké nevýhody spatřujete v manželství“ mohli studenti rovněž zvolit více možností. Nejvíce se v této otázce opakovala odpověď „problémy spojené s případným rozvodem“, kterou zvolilo 47,77% studentů. Následovala odpověď „vysoké procento rozvodovosti“, kterou označilo 43,31% studentů. 22,93% studentů zvolilo jako nevýhodu manželství odpověď „vysoké náklady na svatbu“, 15,29% studentů vnímá jako nevýhodu v manželství společný majetek a peníze, 11,46% studentů spatřuje nevýhodu také v omezení osobní svobody a 5,73% studentů zastává názor, že v manželství žádné nevýhody nespátřují. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili na sloupcovém grafu č. 4 a také na tabulce č. 4, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 1 a příloha 2).

U následujících tvrzení studenti na Likertově škále vyznačili, zda s nimi souhlasí, nebo nesouhlasí. (1 značí „rozhodně nesouhlasím“, 2 značí „spíše nesouhlasím“, 3 značí „nevím“, 4 značí „spíše souhlasím“ a 5 značí „rozhodně souhlasím“)

5. Narození dítěte považují za důvod k manželství

U tohoto tvrzení odpovědělo 17,20% studentů, že s tímto tvrzením rozhodně nesouhlasí, 30,57% studentů s tímto tvrzením spíše nesouhlasí, 10% studentů neví, zda s tímto tvrzením souhlasí nebo nesouhlasí, 32,48% studentů spíše souhlasí a 8,92% studentů rozhodně souhlasí. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 47,77% studentů s tvrzením nesouhlasí a 41,4% studentů souhlasí. Můžeme tedy konstatovat, že vyšší procento studentů s tvrzením, zda považují narození dítěte za důvod k manželství, nesouhlasí. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 6, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

6. Žena by měla v rodině zastávat tradiční ženskou roli (péče o domácnost, výchova dětí)

17,83% studentů odpovědělo, že s tímto tvrzením rozhodně nesouhlasí, 33,12% studentů s tvrzením spíše nesouhlasí a 9,55% studentů odpovědělo, že neví, zda s tvrzením souhlasí, nebo nesouhlasí. 34,39% studentů pak s tvrzením spíše souhlasí a 5,09% studentů s ním rozhodně souhlasí. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 50,95% studentů s tvrzením nesouhlasí a 39,48% studentů souhlasí. Můžeme tedy konstatovat, že vyšší procento studentů s tvrzením, zda by měla žena v rodině zastávat tradiční ženskou roli, nesouhlasí. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 6, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

7. Muž by měl v rodině zastávat tradiční mužskou roli (ekonomické zajištění rodiny)

S tímto tvrzením rozhodně nesouhlasí 10,19% studentů, spíše s ním nesouhlasí 21,65% studentů, 8,91% studentů neví, zda s tímto tvrzením souhlasí, či nesouhlasí, 48,85% studentů spíše souhlasí a 13,37% studentů s tvrzením rozhodně souhlasí. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 31,84% studentů s tvrzením nesouhlasí a 62,22% studentů souhlasí. Můžeme tedy konstatovat, že o mnoho vyšší procento studentů s tvrzením, zda by měl muž v rodině zastávat tradiční mužskou roli, souhlasí. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 6, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

8. Nesezdané soužití je pro mě překážkou pro založení rodiny

Pro 45,85% studentů rozhodně není nesezdané soužití překážkou pro založení rodiny, 26,11% studentů s tvrzením spíše nesouhlasí, 12,10% studentů neví, zda s tvrzením souhlasí nebo nesouhlasí, 8,91% studentů s tímto tvrzením spíše souhlasí a 7% studentů rozhodně souhlasí. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 71,96% studentů s tvrzením nesouhlasí a 15,91% studentů souhlasí. Můžeme tedy konstatovat, že o mnoho vyšší procento studentů s tvrzením, zda je nesezdané soužití překážkou pro založení rodiny, nesouhlasí. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 6, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

9. Manželský sňatek je podle mě nedílnou součástí spolužití partnerů

S tímto tvrzením 19,74% studentů rozhodně nesouhlasí, 31,84% spíše nesouhlasí, 14,64% studentů neví, zda s tvrzením souhlasí, nebo nesouhlasí, 24,84% studentů s tímto tvrzením spíše souhlasí a 8,92% studentů s ním rozhodně souhlasí. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 51,58% studentů s tvrzením nesouhlasí a 33,76% studentů souhlasí. Můžeme tedy konstatovat, že vyšší procento studentů s tvrzením, zda je manželský sňatek nedílnou součástí spolužití partnerů, nesouhlasí. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 6, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

U následujících činností studenti na Likertově škále vyznačili, zda by se na dané činnosti měla podílet žena, nebo by se na dané činnosti měl podílet muž, nebo by se na dané činnosti měli podílet oba ve stejné míře. (1 značí „určitě žena“, 2 značí „spíše žena“, 3 značí „oba stejně“, 4 značí „spíše muž“ a 5 značí „určitě muž“)

10. Úklid domácnosti

Podle 10,52% studentů by se na úklidu domácnosti měla podílet rozhodně žena, 33,75% studentů si myslí, že by se na úklidu domácnosti měla podílet spíše žena a 62,42% studentů zastává názor, že by měl být úklid domácnosti v režii obou partnerů stejně. Žádný ze studentů nevedl, že by se na úklidu domácnosti měl podílet pouze muž. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 44,27% studentů zastává názor, že by se na úklidu domácnosti měla podílet žena a 62,42% studentů zastává názor, že by se na úklidu domácnosti měli podílet oba partneři stejně. Můžeme tedy konstatovat, že vyšší procento studentů se přiklání k od-

povědi, že se na této činnosti mají podílet oba stejně. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

11. Vaření

2,54% studentů odpovědělo, že by činnost vaření měla zastávat určitě žena, 54,77% studentů odpovědělo, že spíše žena, 42,67% studentů má názor, že by se na vaření měli podílet oba partneři stejně a žádný student si nemyslí, že by se na vaření měl podílet spíše, nebo určitě muž. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 57,31% studentů zastává názor, že by se na vaření v domácnosti měla podílet žena a 42,67% studentů zastává názor, že by se na vaření v domácnosti měli podílet oba partneři stejně. Můžeme tedy konstatovat, že vyšší procento studentů se přiklání k odpovědi, že se na této činnosti má podílet žena. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

12. Běžné domácí práce

Dle 0,64% studentů by měla běžné domácí práce zastávat určitě žena, 12,10% studentů odpovědělo, že by se na běžných domácích pracích měla podílet spíše žena, 75,15% studentů zastává názor, že běžné domácí práce jsou určeny pro oba stejně, 9,55% studentů odpovědělo, že tyto činnosti by měl zastávat spíše muž a 2,54% studentů odpovědělo, že jsou běžné domácí práce určitě v kompetenci muže. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 12,74% studentů zastává názor, že by se na běžných domácích pracích v domácnosti měla podílet žena, 75,15% studentů zastává názor, že by se na těchto činnostech měli podílet oba partneři stejně a 12,09% studentů si myslí, že jsou tyto činnosti určeny pro muže. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k odpovědi, že se na běžných činnostech v domácnosti mají podílet oba partneři ve stejné míře. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

13. Finanční zajištění

Žádný student si nemyslí, že by se na finančním zajištění rodiny měla určitě podílet žena. 0,64% studentů zastává názor, že by měla rodinu finančně zajišťovat spíše žena, 41,40% studentů odpovědělo, že by se na této činnosti měli podílet oba stejně, 51,59% studentů si myslí, že spíše muž a 6,36% studentů odpovědělo, že by finanční zajištění měl mít v kompetenci určitě muž. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 0,64% studentů zastává názor, že by se na finančním zajištění v domácnosti měla podílet žena, 41,40% studentů zastává názor, že by se na této činnosti měli podílet oba partneři stejně a 57,95% studentů si myslí, že by měl finanční zajištění zastávat muž. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k odpovědi, že se na financování domácnosti má podílet muž. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

14. Udržování sociálních vazeb

U této činnosti si 0,64% studentů myslí, že by měla sociální vazby udržovat určitě žena, 3,18% studentů odpovědělo, že spíše žena, 96,17% studentů zastává názor, že by se na udržování sociálních vazeb měli podílet oba stejně a žádný student si nemyslí, že by se měl na této činnosti podílet spíše, nebo určitě muž. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 3,82% studentů zastává názor, že by se na udržování sociálních vazeb měla podílet žena, 96,17% studentů zastává názor, že by se na této činnosti měli podílet oba partneři stejně a žádný ze studentů si nemyslí, že by se měl na udržování sociálních vazeb podílet pouze muž. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k odpovědi, že se na udržování sociálních vazeb mají podílet oba manželé, nebo partneři stejně. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

15. Rozhodnutí o počtu dětí

U rozhodnutí o počtu dětí zvolilo 1,91% studentů možnost, že by toto rozhodnutí měla mít v kompetenci určitě žena, 3,18% studentů odpovědělo, že spíše žena, 94,26% studentů si myslí, že by měli o počtu dětí rozhodovat oba partneři stejně, 0,64% studentů si myslí, že by toto rozhodnutí mělo být spíše na muži a žádný student si nemyslí, že by měl o počtu dětí rozhodovat určitě pouze muž. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 5,09% studentů zastává názor, že by o počtu dětí měla rozhodovat žena, 94,26% studentů zastává názor, že

by měli o počtu dětí rozhodovat oba partneři stejně a 0,64% studentů si myslí, že by měl v rozhodnutí o počtu dětí figurovat muž. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k odpovědi, že rozhodování o počtu dětí mají v kompetenci oba partneři ve stejné míře. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

16. Administrativní záležitosti

U této činnosti odpovědělo 0,64% studentů, že by se na administrativních záležitostech v domácnosti měla určitě podílet žena, 7,64% studentů odpovědělo, že by se na administrativě měla určitě podílet žena, 72,61% studentů zastává názor, že jsou tyto záležitosti určeny pro oba partnery stejně, 18,47% studentů odpovědělo, že jsou administrativní záležitosti určeny spíše pro muže a 0,64% studentů odpovědělo, že jsou určeny určitě pro muže. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 8,28% studentů zastává názor, že by administrativní záležitosti měla řešit žena, 72,61% studentů zastává názor, že by se měli administrativě v domácnosti věnovat oba partneři stejně a 19,11% studentů si myslí, že by se na administrativě měl podílet muž. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k odpovědi, že administrativním záležitostem v domácnosti by se měli věnovat oba partneři stejně. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

17. Rozpočet domácnosti

O rozpočtu domácnosti si 0,64% studentů myslí, že by se na něm měla podílet určitě žena, 6,36% studentů zastává názor, že spíše žena, 81,52% studentů odpovědělo, že by se na rozpočtu domácnosti měli podílet oba stejně, 11,46% studentů uvedlo, že by se na této činnosti měla podílet spíše žena a žádný student nevedl, že by tato činnost měla být určitě v kompetenci ženy. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 7% studentů zastává názor, že by se na rozpočtu domácnosti měla podílet žena, 81,52% studentů zastává názor, že by se na rozpočtu domácnosti měli podílet partneři stejně a 11,46% studentů si myslí, že by se na rozpočtu domácnosti měl podílet muž. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k odpovědi, že na rozpočtu domácnosti by se měli podílet oba partneři stejně. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

18. Rodinná dovolená

1,27% studentů odpovědělo, že na rodinné dovolené by se měla podílet určitě žena, 3,82% studentů odpovědělo „spíše žena“, 90,44% studentů zastává názor, že by o rodinné dovolené měli rozhodovat a podílet se na ni oba partneři stejně a 4,45% studentů odpovědělo, že by se na rodinné dovolené měl podílet spíše muž. Žádný ze studentů neodpověděl, že by se na této činnosti měl určitě podílet muž. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 5,09% studentů zastává názor, že by se na rodinné dovolené měla podílet žena, 90,44% studentů zastává názor, že by se na rodinné dovolené měli podílet oba partneři stejně a 4,45% studentů si myslí, že by se na rodinné dovolené měl podílet muž. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k odpovědi, že na rodinné dovolené by se měli podílet oba partneři ve stejné míře. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

19. Obstarávání nákupu potravin

3,18% studentů má názor, že na obstarávání nákupu potravin by se měla podílet určitě žena, 53,50% studentů si myslí, že by potraviny měla nakupovat spíše žena, 42,67% studentů odpovědělo, že by se na této činnosti měli podílet muž i žena stejně a 0,64% studentů si myslí, že by mělo být nakupování potravin v režii spíše muže. Žádný ze studentů si nemyslí, že by se na nákupu potravin měl podílet určitě muž. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 56,68% studentů zastává názor, že by se na obstarávání nákupu potravin měla podílet žena, 42,67% studentů zastává názor, že by se na této činnosti měli podílet oba partneři stejně a 0,64% studentů si myslí, že by se na obstarávání nákupu potravin měl podílet muž. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k odpovědi, že na obstarávání nákupu potravin by se měla podílet žena. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

20. Údržba domu

Žádný ze studentů si nemyslí, že by se na údržbě domu měla určitě podílet žena. 9,55% studentů má názor, že by se na této činnosti měla podílet spíše žena, 21,01% studentů odpovědělo, že by se na údržbě domu měli podílet oba partneři stejně, 60,50% studentů zastává názor, že by tuto činnost měl vykonávat spíše muž a 8,91% studentů odpovědělo, že by měl udržovat dům určitě muž. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 9,55% studentů zastává názor, že by se na údržbě domu měla podílet žena, 21,01% studentů zastává názor,

že by se na této činnosti měli podílet oba partneři stejně a 69,41% studentů si myslí, že by se údržbě domu měl věnovat muž. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k odpovědi, že na údržbě domu by se měl podílet muž. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

21. Iniciativnost v sexuálním životě

Žádný ze studentů si nemyslí, že by měla být v sexuálním životě určitě iniciativní žena. 1,27% studentů odpovědělo, že by v sexuálním životě měla být iniciativní spíše žena. 94,90% studentů zastává názor, že by v této činnosti měli být iniciativní oba partneři stejně. 2,54% studentů pak tvrdí, že by měl být iniciativní spíše muž a 1,27% studentů tvrdí, že určitě muž. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 1,27% studentů zastává názor, že by měla být v sexu iniciativní žena, 94,90% studentů zastává názor, že by se na této činnosti měli podílet oba partneři ve stejné míře a 3,81% studentů si myslí, že by měl být v sexuálním životě iniciativní muž. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k odpovědi, že v sexuálním životě by měli být oba partneři iniciativní ve stejné míře. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

22. Autorita ve vztahu k dětem

0,64% studentů odpovědělo, že by měla být autoritou vůči dětem určitě žena, 2,54% studentů zastává názor, že by měla být autoritou vůči dětem spíše žena, 82,16% studentů tvrdí, že oba stejně, 14,01% studentů odpovědělo, že spíše muž a 0,64% pak odpovědělo určitě muž. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 3,18% studentů zastává názor, že by měla být autoritou vůči dětem žena, 82,16% studentů zastává názor, že by měli být autoritou oba partneři stejně a 14,65% studentů si myslí, že by měl být autoritou vůči dětem muž. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k názoru, že autoritou vůči dětem by měli být oba partneři ve stejné míře. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

23. Rozhodování o trávení volného času rodiny

0,64% studentů zastává názor, že na rozhodování o trávení volného času rodiny by se měla podílet určitě žena, 3,18% si myslí, že spíše žena, 94,90% studentů odpovědělo, že by měli o trávení volného času rodiny rozhodovat oba partneři stejně a 1,27% studentů odpovědělo,

že by měl o volném čase rozhodovat spíše muž. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že 3,82% studentů zastává názor, že by měla o volném čase rodiny rozhodovat žena, 94,90% studentů zastává názor, že by měli o volném čase rozhodovat oba stejně a 1,27% studentů si myslí, že by měl o trávení volného času rodiny rozhodovat muž. Můžeme tedy konstatovat, že nejvyšší procento studentů se přiklání k názoru, že by měli rozhodovat o trávení volného času rodiny oba partneři ve stejné míře. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 7, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

U následujících pojmů studenti na škále vyznačili míru důležitosti v jejich životě. (1 značí nedůležitý, 2 značí málo důležitý, 3 značí nevyhraněný názor, 4 značí důležitý a 5 značí velmi důležitý). Likertovu škálu chápeme jako kontinuum a u každého pojmu tedy vypočítáme průměr frekvencí voleb a tento průměr přiřadíme ke koeficientu na škále. (Gavora, 2010, s. 115)

24. Manželství

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **3,5**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje mezi koeficientem 3 a 4. Průměrná míra důležitosti manželství v životě studentů se tedy pohybuje mezi koeficienty, které značí odpovědi „nevyhraněný názor“ a „důležitý“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 8, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

25. Děti

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **4,3**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje u koeficientu 4. Průměrná míra důležitosti dětí v životě studentů se tedy přibližuje koeficientu, který značí odpověď „důležitý“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 8, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

26. Zachování role tradiční rodiny

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **3,3**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje u koeficientu 3. Průměrná míra důležitosti zachování role tradiční rodiny v životě studentů se tedy přibližuje koeficientu, který značí odpověď „nevyhraněný názor“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 8, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

27. Vlastní potomstvo

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **4,2**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje u koeficientu 4. Průměrná míra důležitosti vlastního potomstva v životě studentů se tedy přibližuje koeficientu, který značí odpověď „důležitý“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 8, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

28. Dvougenerační soužití

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **2,9**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje u koeficientu 3. Průměrná míra důležitosti dvougeneračního soužití v životě studentů se tedy přibližuje koeficientu, který značí odpověď „nevyhraněný názor“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 8, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

29. Rodina

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **4,7**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje u koeficientu 5. Průměrná míra důležitosti rodiny v životě studentů se tedy přibližuje koeficientu, který značí odpověď „velmi důležitý“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 8, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

U následující otázky jsme zjistili četnosti odpovědí zkoumaných studentů.

30. Kterou z následujících variant preferujete?

Na otázku „Kterou z následujících variant preferujete“ odpovědělo 83,44% studentů „žít s partnerem na zkoušku a pak se vzít“, 10,83% studentů preferuje variantu žít s partnerem bez sňatku, 5,1% studentů zvolilo variantu žít s partnerem až po sňatku a 0,64% studentů odpovědělo „žít bez partnera“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili na výsečovém grafu č. 5 a také na tabulce č. 5, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 1 a příloha 2).

U následujících funkcí rodiny studenti na škále vyznačili míru důležitosti dané funkce v jejich životě. (1 značí nedůležitý, 2 značí málo důležitý, 3 značí nevyhraněný názor, 4 značí důležitý a 5 značí velmi důležitý). Likertovu škálu chápeme jako kontinuum a u každé funkce tedy vypočítáme průměr frekvencí voleb a tento průměr přiřadíme ke koeficientu na škále. (Gavora, 2010, s. 115)

31. Biologicko – reprodukční funkce

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **4,1**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje u koeficientu 4. Průměrná míra důležitosti biologicko – reprodukční funkce se tedy přibližuje koeficientu, který značí odpověď „důležitý“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 8, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

32. Sociálně ekonomická funkce

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **4,2**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje u koeficientu 4. Průměrná míra důležitosti sociálně ekonomické funkce se tedy přibližuje koeficientu, který značí odpověď „důležitý“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 9, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

33. Ochranná funkce

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **4,6**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje u koeficientu 5. Průměrná míra důležitosti ochranné

funkce se tedy přibližuje koeficientu, který značí odpověď „velmi důležitý“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 9, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

34. Sociálně – výchovná funkce

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **4,6**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje u koeficientu 5. Průměrná míra důležitosti sociálně – výchovné funkce se tedy přibližuje koeficientu, který značí odpověď „velmi důležitý“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 9, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

35. Relaxační

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **4,2**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje u koeficientu 4. Průměrná míra důležitosti relaxační funkce se tedy přibližuje koeficientu, který značí odpověď „důležitý“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 9, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

36. Emocionální

Výsledek, který jsme vypočítali z odpovědí zkoumaných studentů je **4,6**. Je to hodnota, která se na použité škále vyskytuje u koeficientu 5. Průměrná míra důležitosti emocionální funkce se tedy přibližuje koeficientu, který značí odpověď „velmi důležitý“. Odpovědi studentů na tuto otázku jsme pro přehlednost vyobrazili v tabulce č. 9, která zobrazuje absolutní a relativní četnosti odpovědí (viz příloha 2).

7 INTERPETACE DAT

V této kapitole shrneme výsledky našeho dotazníkového šetření zaměřeného na zjištění vnímání rodiny studenty sociální pedagogiky. Jedná se o interpretaci dat, které jsme získali od 157 respondentů, studentů sociální pedagogiky na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, v datu od 5. 2. 2018 do 29. 2. 2018. Při shrnutí výsledků dotazníkového šetření budeme postupovat podle výzkumných otázek, které vycházejí z výzkumných cílů diplomové práce. Tyto výzkumné cíle vycházejí z pěti oblastí dotazníku. První oblastí je manželství, k této oblasti se váže první a druhá dílčí výzkumná otázka. Druhou oblastí je tradiční rozdělení rolí v rodině, ke které se váže třetí dílčí výzkumná otázka. Třetí oblastí je nesezdané soužití, k této oblasti se váže čtvrtá dílčí výzkumná otázka. Čtvrtou oblastí jsou vybrané aspekty, vztahující se k rodině, k této oblasti se váže pátá dílčí výzkumná otázka a poslední, pátou oblastí jsou funkce rodiny, ke které se váže šestá dílčí výzkumná otázka. Oblasti, dílčí výzkumné otázky a z nich vycházející položky dotazníku jsme pro přehlednost vyobrazili v tab. č. 10 (viz příloha 2).

Hlavní výzkumnou otázkou a také hlavním výzkumným cílem bylo zmapovat vnímání rodiny studenty sociální pedagogiky. Z této hlavní výzkumné otázky pak vyplývá šest otázek dílčích. Na dílčí výzkumné otázky se pak vážou jednotlivé dotazníkové položky.

První dílčí výzkumná otázka se zaměřuje na to, jak **studenti vnímají instituci manželství**. K této dílčí otázce se váže první, třetí, čtvrtá a pátá dotazníková otázka. První dotazníková otázka se zaměřuje na vnímání *instituce manželství* pohledem studentů sociální pedagogiky. Asi polovina dotazovaných odpověděla, že manželství považuje za přirozenou součást rodinného života. O něco více než třetina studentů vnímá manželství jako instituci, která není nezbytná pro rodinný život. Asi pětina studentů považuje svazek manželský za posvátnou a nezbytnou instituci a za vztah mezi manželi, kteří si vzájemně slibují lásku, úctu a věrnost po celý svůj život. Velmi málo studentů uvedlo, že manželství je zbytečná, omezující a zastaralá instituce. Jeden student také uvedl, že manželství vnímá jako pevné pouto, které je založeno na věrnosti. Na základě získaných výsledků lze tedy konstatovat, že studenti ve velké míře chápou manželství jako přirozenou součást rodinného života. Není to však podle nich instituce, která je nezbytná a rodinný život by bez ní nemohl fungovat.

Třetí dotazníková otázka se studentů ptala na **výhody**, které spatřují v manželství. Výhoda „bezpečné rodinné zázemí“ se objevovala v dotaznících nejčastěji, dále studenti ve větší míře uváděli „ideální prostředí pro výchovu dětí“ a o něco méně „finanční jistota“. V malé míře byla zastoupena odpověď, která poukazuje na bezpečný a pravidelný sex a jiné výhody, které bychom mohli shrnout jako fungující vztah, stvrzení lásky mezi lidmi, obeznámení se zdravotním stavem manžela v případě neštěstí nebo také větší zodpovědnost vůči rodině. Větší zodpovědností vůči rodině doplnil student názorem, že je těžší opustit někoho, s kým je daný člověk v manželském vztahu, než někoho, s kým v manželství není. Zřídka se také objevila odpověď „žádné výhody v manželství nespátřuji“. Mohli bychom tedy konstatovat, že největší výhody, které studenti v manželství spatřují, jsou pocit bezpečného rodinného zázemí, které manželství přináší a také ideální prostředí pro výchovu dětí. Čtvrtá dotazníková otázka, která se váže k první dílčí otázce, se ptá na **nevýhody**, které studenti spatřují v manželství. Největší nevýhodou jsou spatřovány problémy, spojené s případným rozvodem. Další, často uváděnou odpovědí, byla odpověď „vysoké procento rozvodovosti“. Poměrně často byla také uváděna odpověď „vysoké náklady na svatbu“ a „společný majetek a peníze“. Malá skupina studentů uvedla jako nevýhodu také omezení osobní svobody a nejmenší počet studentů v manželství žádné nevýhody nespátřuje. Z výčtu odpovědí lze vyvodit, že nejvíce studentů má obavy z problémů, které se pojí s případným rozvodem a vůbec s faktem, že se v české společnosti setkáváme s vysokým procentem rozvodovosti. Největší nevýhodou v manželství je tedy dle studentů případný rozvod. Pátá dotazníková otázka, která se váže k první dílčí výzkumné otázce, zjišťuje, zda studenti souhlasí s tvrzením „**narození dítěte považují za důvod k manželství**“. U této odpovědi uvedlo o něco více studentů, že s tvrzením nesouhlasí. Nebyla to však nadpoloviční většina, můžeme tedy konstatovat, že více studentů dává manželství a narození dítěte do bližší souvislosti, ale jen o něco méně studentů zastává názor, že narození dítěte není důvodem k založení manželství.

Druhá dílčí výzkumná otázka se zaměřuje na to, **jaký je podle studentů optimální věk pro vstup do manželství**. K této dílčí otázce se váže druhá dotazníková otázka. Druhá dotazníková otázka zjišťuje **optimální věk pro vstup do manželství** z pohledu studentů. Nejvíce studentů odpovědělo, že nejlepší věk pro uzavření manželství je 23 – 27 let. Další celkem početná část studentů si myslí, že optimální věk pro vstup do manželství je 28 – 32

let, ve viditelně menší míře studenti uváděli názor, že pro vstup do manželství není optimální žádný věk. Ještě menší skupina respondentů uvedla věk 33 a více let a pouze dva studenti uvedli, že nejlepším věkem pro začátek manželství je 18 – 22 let. U této otázky se objevoval také jiný názor. Studenti uváděli, že optimální věk pro vstup do manželství nastává tehdy, jestliže jsou oba partneři na manželství mentálně i finančně připraveni. Dalším názorem studentů byl ten, že vstup do manželství je individuální, u každého jedince je to jinak. Objevil se také názor, že vhodný věk nastává tehdy, až si oba uvědomí, že k sobě patří, nebo že to je rozhodnutí obou partnerů na základě délky a funkčnosti vztahu. Z odpovědi studentů jsme se také dozvěděli, že neoptimálnějším věkem pro vstup do manželství je věk mezi 25 – 30 lety, anebo že na věku vůbec nezáleží. Můžeme tedy říci, že na tuto otázku nemají studenti zcela jednotný názor, nejpočetnější skupinou však byla odpověď, která zastávala názor, že pro vstup do manželství je neoptimálnější věk 23 – 27 let.

Třetí dílčí výzkumná otázka se zaměřuje na to, **jaký je názor studentů na tradiční rozdělení rolí v rodině**. K této dílčí otázce se váže šestá, sedmá a desátá až třiadvacátá dotazníková otázka. Šestá otázka v dotazníku představuje tvrzení „*žena by měla v rodině zastávat tradiční ženskou roli*“. Z odpovědí studentů na tuto otázku můžeme vyvodit, že polovina studentů s tvrzením nesouhlasí. O něco menší počet studentů si myslí, že by žena tradiční roli v rodině zastávat měla a zbytek studentů nemá vyhraněný názor. Můžeme tedy říci, že podle většiny studentů by žena v rodině neměla zastávat tradiční ženskou roli. Sedmá dotazníková otázka se ptá na to, zda by měl ***muž v rodině zastávat tradiční mužskou roli***. Více než polovina studentů uvedla, že by muž tradiční roli v rodině zastávat měl a o mnoho menší počet studentů zastává opačný názor. Podle většího množství studentů by tedy muž tradiční roli v rodině měl zastávat, ale žena nikoliv. Desátá až třiadvacátá otázka se pak zaměřuje na konkrétní příklady činností v rodině a ptá se studentů, zda by tyto činnosti měly být v kompetenci muže, ženy, nebo obou partnerů ve stejné míře. ***Úklid domácnosti*** by dle většiny studentů měl být v kompetenci obou partnerů stejně. Menší část studentů si myslí, že by se na úklidu domácnosti měla podílet žena. Muže neuvedl nikdo. Úklid domácnosti by tedy měli podle studentů zajišťovat nejlépe oba stejně, anebo pak žena. Na ***vaření*** by se podle odpovědí většího procenta studentů měla podílet žena, zbytek studentů, ne ale o moc nižší počet, uvedl, že by se vaření měli věnovat oba ve stejné míře. Vaření je

dle studentů také v kompetenci obou stejně, anebo ženy. *Běžným domácím pracím* by se podle vysokého počtu studentů měli věnovat oba partneři stejně, výrazně nižší procento pak uvádí, že by se měla běžným domácím pracím věnovat žena a stejné procento studentů uvedlo muže. Nejvyšší počet studentů odpovědělo, že by měl rodinu *finančně zajišťovat* muž. Určité, ale nižší procento studentů se přiklání k odpovědi, že by se měli na finančním zajištění podílet oba stejně. Lze tedy vyvodit, že by se na finančním zajištění rodiny měl podílet především muž, nebo v druhé řadě, muž i žena stejně. Co se týče *udržování sociálních vazeb*, téměř všichni studenti odpověděli, že udržovat sociální vazby by měli partneři stejně. Pouze malé procento studentů uvedlo, že by se na udržování sociálních vazeb měla podílet žena. U *rozhodování o počtu dětí* opět uvedli téměř všichni studenti „oba stejně“, nízké procento studentů pak odpovědělo, že by o počtu dětí měla rozhodovat žena a jeden student uvedl, že muž. Shrňeme-li odpovědi u tohoto tvrzení, můžeme konstatovat, že o počtu dětí by měli, dle zkoumaných studentů, rozhodovat oba stejně. Z výsledků výzkumu lze usoudit, že *administrativním záležitostem* by se měli věnovat muž i žena stejně, odpovědělo tak více než polovina studentů. Někteří, v mnohem menší míře, se také přiklání k názoru, že by měla být administrativa v kompetenci muže. Nejméně studentů odpovědělo, že by se těmito záležitostmi měla zabývat žena. Další tvrzení se ptalo na názory ohledně *rozpočtu domácnosti*. Podle většiny dotazovaných studentů by se na rodinném rozpočtu měli podílet oba stejně. Méně studentů pak odpovědělo „muž“ a nejméně studentů odpovědělo „žena“. Téměř všichni studenti odpověděli, že na *rodinné dovolené* by se měli podílet a rozhodovat o ni oba partneři ve stejné míře. Ve stejné míře pak studenti odpověděli, že se tímto měla zabývat žena nebo muž. Další činností v dotazníku *bylo „obstarávání nákupu potravin“*. Více než polovina zastává názor, že by potraviny měla obstarávat žena, poměrně vysoké procento studentů uvedlo, že by se nákupu potravin měli věnovat oba stejně a pouze jeden student uvedl, že by potraviny měl nakupovat muž. Lze tedy říci, že tato činnost je spíše záležitost ženy, ale podle některých studentů záležitost obou partnerů stejně. Nejčastější odpovědí u tvrzení *„údržba domu“* byla odpověď „muž“. Takto odpovědělo více než polovina dotazovaných. Méně studentů pak uvedlo odpověď „oba stejně“ a nejméně studentů uvedlo „žena“. Údržba domu by tedy dle největšího počtu studentů měla být nejlépe výsadou muže. Z odpovědí studentů jsme zjistili, že *iniciativu v sexuálním životě* by měli projevovat oba partneři stejně. Takto odpověděli téměř všichni dotazovaní. Malé množství studentů u tohoto tvrzení uvedlo „muž“ a nejméně studentů odpovědělo „žena“. Následující tvrzení se týkalo *autority ve vztahu k dětem*. Z výčtu odpovědí studentů mů-

žeme konstatovat, že autoritou vůči dětem by měli být oba rodiče stejně. Mnohem menší část studentů pak odpověděla „muž“ a nejméně studentů uvedlo „žena“. U tvrzení **„rozhodování o trávení volného času rodiny“** uvedli téměř všichni dotazovaní, že o volném čase by měli rozhodovat oba partneři ve stejné míře. Mnohem méně se objevoval názor, že by o trávení volného času rodiny měla rozhodovat žena a nejméně studentů odpovědělo, že by měl o trávení volného času rodiny rozhodovat muž. Z odpovědí zkoumaných studentů můžeme tedy shrnout, že tradiční ženské role, jako je péče o domácnost nebo výchova dětí není v kompetenci pouze ženy, ale spíše v kompetenci obou partnerů. V tradiční mužské roli, jako je ekonomické zajištění rodiny, má být podle nejvíce studentů zainteresován muž. Není to však zcela jednoznačné, protože mnoho studentů také zastává názor, že by rodinu měli ekonomicky zajišťovat oba partneři stejně. Podle studentů tedy nejsou role v rodině striktně rozděleny na mužské a na ženské, ale spíše se prolínají.

Čtvrtá dílčí výzkumná otázka se zaměřuje na to, **jaký mají studenti názor na nesezdané soužití**. K této dílčí otázce se váže osmá, devátá a třicátá dotazníková otázka. Osmá otázka v dotazníku zjišťuje, zda studenti souhlasí s tvrzením **„nesezdané soužití je pro mě překážkou pro založení rodiny“**. Nejvíce dotazovaných, a to nadpoloviční většina, zastává názor, že pro ně nesezdané soužití překážkou pro založení rodiny není. Zbylé, o mnoho menší procento studentů pak uvedlo, že nesezdané soužití je překážkou pro založení rodiny a nejmenší počet studentů nemá vyhraněný názor. Devátá dotazníková otázka zjišťuje, zda je **manželský sňatek nedílnou součástí spolužití partnerů**. Více než polovina studentů odpověděla, že s tvrzením nesouhlasí, méně studentů odpovědělo, že s tvrzením souhlasí a nejméně dotazovaných odpovědělo „nevím“. Z těchto odpovědí můžeme vyvodit, že je nesezdané soužití studenty tolerováno a není překážkou jak pro spolužití partnerů, tak i pro založení rodiny. Třicátá dotazníková otázka zjišťuje, kterou **variantu žití (soužití) studenti preferují**. Nejvíce dotazovaných odpovědělo, že upřednostňují žití s partnerem před sňatkem na „zkoušku“ a později se vzít. Výrazně méně studentů zastává názor „žít s partnerem bez sňatku“, méně dotazovaných preferuje variantu „žít s partnerem po sňatku“ a jeden student odpověděl „žít bez partnera“. Můžeme tedy konstatovat, že prozatímni nesezdané soužití je pro studenty obvyklou preferovanou variantou, která se později vyvine v manželství.

Pátá dílčí výzkumná otázka se zaměřuje na to, **jak jsou pro studenty v jejich životě důležité vybrané aspekty, vztahující se k rodině**. K této dílčí otázce se váže čtyřicetá až devětatřicetá dotazníková otázka, která značí různé pojmy, které se vztahují k rodině. Tyto pojmy jsou vyznačeny na škále a studenti značí míru důležitosti daných pojmů v jejich životě. Prvním zkoumaným pojmem bylo *manželství*. Z odpovědí zkoumaných studentů jsme vypočítali, že průměrná míra důležitosti manželství kolísá mezi odpověďmi „nevyhraněný názor“ a „důležitý“. Dalším pojmem byly *děti*. Průměrná míra důležitosti dětí v životě studentů se vyskytuje u odpovědi „důležitý“. Následujícím pojmem bylo *zachování role tradiční rodiny*. U daného pojmu značili studenti spíše nevyhraněný názor. Dalším pojmem bylo *vlastní potomstvo*. Průměrná míra důležitosti vlastního potomstva v životě studentů se nachází u odpovědi „důležitý“. Předposledním pojmem, u kterého studenti značili míru důležitosti, bylo *dvougenerační soužití*. Průměrná míra důležitosti dvougeneračního soužití v životě studentů se přibližuje k názoru „nevyhraněný názor“. Posledním zkoumaným pojmem byla *rodina*. Průměrná míra důležitosti rodiny v životě studentů se blíží k odpovědi „velmi důležitý“. Dle výčtu odpovědí studentů můžeme konstatovat, že nejdůležitější je v životě studentů rodina, následují děti (vlastní i nevlastní), poté následuje vlastní potomstvo, manželství, zachování role tradiční rodiny a nejméně důležité je pro studenty dvougenerační soužití.

Šestá dílčí výzkumná otázka se zaměřuje na to, **jak důležité jsou pro studenty vybrané funkce rodiny**. K této dílčí otázce se váže jednatřicetá až šestatřicetá dotazníková otázka. První zkoumaná funkce byla *biologicko – reprodukční*. Průměrná míra důležitosti této funkce u studentů značí odpověď „důležitý“. Další funkcí byla *sociálně ekonomická* funkce, u které byla průměrná míra důležitosti také blízko odpovědi „důležitý“. Další, *ochranná* funkce je dle studentů na škále u odpovědi „velmi důležitý“. Následuje *sociálně – výchovná* funkce. Průměrná míra důležitosti této funkce se také blíží k odpovědi „velmi důležitý“. Další zkoumanou funkcí byla funkce *relaxační*. Průměrná míra důležitosti relaxační funkce se přibližuje názoru „důležitý“. Poslední funkcí byla *emocionální* funkce, u které je průměrná míra důležitosti blízko odpovědi „velmi důležitý“. Dle výčtu odpovědí studentů můžeme konstatovat, že nejdůležitější rodinnou funkcí je ve stejné míře funkce ochranná, sociálně – výchovná a emocionální. Následuje ve stejné míře důležitosti funkce

sociálně ekonomická a relaxační. Na posledním místě, ne však na nedůležitém, ale stále na důležitém místě v rámci míry důležitosti se nachází biologicko – reprodukční funkce.

8 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Z analýzy dat, které jsme pro tuto práci získali, vyplývá, že nejvíce dotazovaných studentů vnímá instituci manželství jako něco přirozeného a jako součást života lidí, která z jejich vztahu vyplyne. Menší skupina zastávala názor, že manželství není nezbytné pro život. To však neznamená, že by studenti měli na spolužití negativní názor. Důležité je, aby lidé žili v dobře fungujícím vztahu, ve kterém by se cítilo pozitivně i dítě, zda je toto soužití soužitím manželským, či nikoli, je už na zvážení obou partnerů. Dále jsme se z výzkumu dozvěděli, že nejvíce studentů považuje za optimální vstup do manželství věk mezi 23 – 27 lety. V České Republice se průměrný věk pro vstup do manželství stále zvyšuje, což dokazuje i populační statistika z roku 2006, kdy průměrný věk novomanželů byl 30,9 let u mužů a 28,4 let u žen. (Populační vývoj ČR, 1996, s. 21, 2007, s. 25 – 27) Jak můžeme vidět, většina zkoumaných studentů však odpověděla, že považuje za optimální věk pro vstup do manželství věk nižší.

Co se týče tradičního rozdělení rolí v rodině, tak z analýzy plyne, že tradiční ženské role nejsou v kompetenci pouze ženy, ale v kompetenci obou partnerů. U tradiční mužské role se nejvíce studentů přiklání k názoru, že by tato role měla zůstat spíše v mužské kompetenci. Role však nejsou striktně rozděleny na mužské a ženské, ale se doplňují. Tento výsledek potvrzuje také Šulová (2011, s. 89), která píše, že ženské a mužské role jsou v postmoderní rodině stírány a spíše se prolínají.

V dnešní, postmoderní době, chybí očekávání trvalosti vztahu. Můžeme pozorovat různé alternativní soužití partnerů, mezi které řadíme i soužití na zkoušku nebo trvalé nesezdané soužití (Šulová a kol, 2011, s. 88). S tímto faktem se také shoduje náš výzkum, ve kterém většina studentů odpověděla, že preferuje žít s partnerem na zkoušku a později se vzít.

Výzkum se také zaměřoval na zjištění míry důležitosti daných aspektů, které se zaměřují na rodinu. Pro zkoumané studenty je nejdůležitější samotná rodina, následují děti, poté manželství, tradiční role rodiny a v poslední řadě dvougenerační soužití. Na těchto výsledcích můžeme spatřovat zájem studentů sociální pedagogiky o rodinu a jejich pozitivní pohled na ni.

Poslední část šetření zkoumala míru důležitosti určitých rodinných funkcí. Nejdůležitějšími funkcemi, dle studentů, jsou ve stejné míře funkce ochranná, sociálně – výchovná a emocionální. Následující funkce, ač se ocitly v pásmu „menší důležitosti“, jsou pro studenty stále

důležité. Z výsledků vyplývá, že studenti považují tyto funkce za důležité a vnímají jejich významnost v rodině.

Můžeme tedy konstatovat, že studenti sociální pedagogiky, kteří se s problematikou rodiny zabývají po dobu svého studia v teoretické i praktické rovině, si jsou vědomi důležitosti rodiny v naší společnosti. Mají na rodinu pozitivní náhled a chápou významnost rodinných funkcí. Jako budoucí sociální pedagogové mají predispozice k tomu, aby správně jednali s klienty a uživateli různých zařízení, které se s pojmem rodina pojí. Můžeme tedy doporučit, aby se studenti ve svém studijním plánu rodinou dále zabývali a tím i zajistit kladné působení studentů, budoucích sociálních pedagogů, na ostatní lidi ve společnosti.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývala problematikou vnímání rodiny studenty sociální pedagogiky ve Zlíně. Na studenty sociální pedagogiky jsme se zaměřili z toho důvodu, že se s problematikou rodiny setkávají v teorii i praxi, ve škole, i mimo ni. Také jsou tito studenti považováni za budoucí sociální pedagogy, kteří se budou ve své profesi tématem rodina zabývat nadále a budou se setkávat s různými situacemi, ve kterých se budou rodinné záležitosti řešit.

Práci jsme rozdělili na teoretickou a praktickou část. První kapitola teoretické části se zabývala rodinou. Nalezli jsme zde různé definice pojmu rodina pohledem vybraných autorů. Jelikož setími tématem zabývá více vědních disciplín, a je potřeba rodinu chápat z více úhlů, uvedli jsme si také pohled na rodinu v kontextu společenských věd, kterými jsou pedagogika, psychologie, sociologie, sociální antropologie a etnografie, právo a sociální pedagogika. V poslední části první kapitoly jsme charakterizovali rodinu od pravěku až po postmoderní dobu. Na současnou českou rodinu jsme se zaměřili nejkonkrétněji a podrobně popsali změny, které s sebou postmoderní rodina nese. Druhá kapitola teoretické části se zaměřila na funkce a funkčnost rodiny. Vymezili a popsali jsme si dominantní, i méně dominantní rodinné funkce. Mezi hlavní funkce jsme zařadili biologicko-reprodukční funkci, ekonomickou funkci, socializační, emocionální a výchovnou funkci. Funkčnost rodiny, která je stavebním kamenem každé pozitivně působící rodiny, ovlivňují jisté faktory, které jsme si v této kapitole také uvedli. Závěrečná část druhé kapitoly nám pak nabídla popis poruch rodiny a rodičovství a zaměřila se na pojetí rodičovských stylů. Třetí kapitola teoretické části se zabývala pojmem socializace. Podívali jsme se na definici socializace od různých autorů a zaměřili jsme se také na roli rodiny v procesu socializace a na rodinnou socializaci v rámci sociální pedagogiky.

Praktická část diplomové práce byla zaměřena na vnímání rodiny pohledem studentů sociální pedagogiky. Představili jsme výzkumný problém, zpracovali design výzkumného šetření, analyzovali a následně interpretovali data. V poslední části práce jsme sepsali doporučení pro praxi.

Hlavní výzkumná otázka zněla: Jak vnímají rodinu studenti sociální pedagogiky. Rodinu jsme rozdělili do oblastí manželství, tradiční rozdělní rolí v rodině, nesezdané soužití, vybrané aspekty, vztahující se k rodině a funkce rodiny. Na základě výsledků šetření jsme

zjistili, že zkoumaní studenti sociální pedagogiky považují manželství za přirozenou součást života, ale tato instituce pro společné soužití není nezbytná. Nejvhodnější věk pro vstup do manželství je pak podle většiny zkoumaných 23 – 27 let. Co se týče tradičního rozdělení rolí v rodině, striktní rozdíly dle studentů neexistují a role se spíše prolínají. Nesezdané soužití studenti akceptují, více však upřednostňují nesezdané soužití po čase završit manželstvím. Z vybraných aspektů, vztahujících se k rodině je nejdůležitější pojem rodina jako taková a nejdůležitější rodinnou funkcí je dle dotazovaných ve stejné míře funkce ochranná, sociálně – výchovná a emocionální.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ABRAMSOVÁ, L.: Zrození moderní ženy. Brno: Centrum pro demokracii a kulturu, 2005. ISBN 80-7325-060-8.

BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. 215 s. ISBN 8070216050.

BARTOŇOVÁ, Dagmar - BURCIN, Boris - KALIBOVÁ, Květa - KOCOURKOVÁ, Jiřina - KUČERA, Tomáš - MAŠKOVÁ, Miroslava - STLOUKAL, Libor - PAVLÍK, Zdeněk - KUČERA, Milan: *Populační vývoj České republiky 1996*.

BAUMRIND, D. Child Care Practices Antecending: Three Patterns of Preschool Behavior. Genetic Psychology Monographs. [online] [cit. 2018- 02-03]. Dostupné z: <http://psycnet.apa.org/record/1967-05780-001>

BREZINKA, Wolfgang. *Filozofické základy výchovy*. Praha: Zvon, 1996, 213 s. ISBN 8071131695.

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993, 414 s. ISBN 8070665343.

ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996, 302 s. Psychologie. ISBN 80-85866-15-3.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : Karolinum, 2002. 374 s. ISBN: 80-246-0139-7

DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999. 279 s. ISBN: 80-7169-254-9

FULKOVÁ, Marie. *Diskurs umění a vzdělávání*. Jinočany: H & H, 2008, 335 s. ISBN 978-80-7319-076-7.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011, 256 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2798-1.

HAMPLOVÁ, Dana, Simona PIKÁLKOVÁ a Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, c2003, 108 s. ISBN 80-7330-040-0.

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, 2007. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015, 399 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4674-6.

HOGENOVÁ, Anna a Helena KALÁBOVÁ. *ÉTOS: rodina ve výchově a sociálních vědách*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2013, 137 s. ISBN 978-80-7372-944-8.

HORSKÝ, J., SELIGOVÁ, M.: *Rodina našich předků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-195-6

HRONCOVÁ, Jolana, Anna HUDECOVÁ a Tatiana MATULAYOVÁ. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Vyd. 2. V Banskej Bystrici: Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2001. 298 s. ISBN 80-8055-476-5.

JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada, 2012, 258 s. ISBN 978-80-247-3679-2.

JEDLIČKA, R., KLÍMA, P., KOŤA, J., NĚMEC, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004, 480 s. ISBN 80-7312-038-0

JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015, 544 s. Psyché. ISBN 978-80-247-5447-5.

JŮVA, Vladimír. *Pedagogika*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975, 270 s.

KOCOURKOVÁ, Jiřina a Ladislav RABUŠIC. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?: proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české veřejnosti*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, 2006, 158 s. ISBN 80-86561-93-3.

KOŤA, Jaroslav, Dobromila TRPIŠOVSKÁ a Marie VACÍNOVÁ. *Sociální psychologie: vybrané kapitoly*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2013, 176 s. ISBN 978-80-7452-029-7.

- KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 4. Praha: ASPI, 2007, 503 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
- LANGER, J., VAŘEKA, J.: *Naše lidové stavby*. Praha: Albatros, 1983. 13-870-83 14/56
- MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk*: Brno: Akademické nakladatelství CERM, c2009, 303 s. ISBN 978-80-7204-560-0.
- MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003, 219 s. ISBN 80-7315-039-5.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: [Galén], 1994, 214 s. ISBN 80-85824-06-X.
- MORTIMER, Simmonse. *Adult socialization*. [online] 2018 [cit. 2018- 02-02]. Dostupné z: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.so.04.080178.002225>
- MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, 208 s. ISBN 8071786241.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 311 s. Studijní texty. ISBN 80-86429-58-X.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. Základy sociologie. ISBN 8086429059.
- MPSV. *Národní zpráva o rodině 2004*. [online] 2018 [cit. 2018- 1-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/898>
- MUSIL, Jiří V. *Sociální psychologie*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005, 126 s. ISBN 8073182920.
- ONDREJKOVIČ, Peter. *Socializácia v sociológii výchovy*. Bratislava: Veda, 2004, 197 s. ISBN 80-224-0781-X.
- PALOUŠ, Radim. *Paradoxy výchovy*. Praha: Karolinum, 2009, 111 s. ISBN 978-80-246-1650-6.

- PERNOUDOVÁ, R.: *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-544-5
- POTOČÁROVÁ M. *Pedagogika rodiny*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, 216 stran. ISBN: 978-80-223-2458-8
- PREVENDÁROVÁ, J. *Základy rodinnej a sexuálnej výchovy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1995, 83 stran. ISBN: 80-08-00062-7
- PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012, 203 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3470-5.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.
- RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, 265 s. Studie. ISBN 8086429016.
- RHEINWALDOVÁ, Eva. *Rodičovství není pro každého*. Praha: MOTTO, 1993, s. 16. ISBN: 80-901338-4-3
- SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, 291 s. ISBN 80-7229-042-8
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 219 s. ISBN 978-80-262-0217-2.
- SOKOL, Jan a Zdeněk PINC. *Antropologie a etika*. Praha: Triton, 2003, 167 s. ISBN 80-7254-372-5.
- SOUKUP, Václav - VODÁKOVÁ, Alena - VODÁKOVÁ, *Kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2000. 175 s. (Sociologické pojmosloví, sv. 3.) ISBN:80-85850-29-X.
- STONE, L. *The family, sex and marriage in England 1500 – 1800*. Penguin: Weidenfeld & Nicolson, 1977, 800 s. ISBN: 0297771337, 9780297771333.
- SVOBODA, Mojmir, Marie VÁGNEROVÁ a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001, 791 s. ISBN 8071785458.
- ŠIMEK, J. *Lidské pudy a emoce*. Praha: Lidové noviny, 1995, 215 s. ISBN 80-7106-121-2.
- ŠULOVÁ, Lenka, Tomáš FAIT a Petr WEISS. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf, c2011, 439 s. ISBN 978-80-7345-238-4.

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004, 247 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0877-4.

TOMÁNEK, Pavol. *Základy andragogiky a rodinnej výchovy pre sociálnych pracovníkov*. Brno: Tribun EU, 2013, 210 s. Librix.eu. ISBN 978-80-263-0301-5.

TOMÁŠOVÁ, Alexandra. *Mateřskou školou ke školní připravenosti*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2012, 145 s. ISBN 978-80-7464-231-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum, 2010, 467 s. ISBN 978-80-246-1832-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. V Praze: Karolinum, 2004, 356 s. ISBN 80-246-0841-3.

VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 262 s. ISBN 8086432483.

VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 262 s. ISBN 8086432483.

Zákon č. 89/2012 Sb. *Občanský zákoník*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89/zneni-20180101>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Zkratka	Význam zkratky
aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
č.	číslo
kol.	kolektiv
např.	například
s.	strana
soc.	sociální
tab.	tabulka
tzv.	takzvaný

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Grafy

Příloha 2: Tabulky

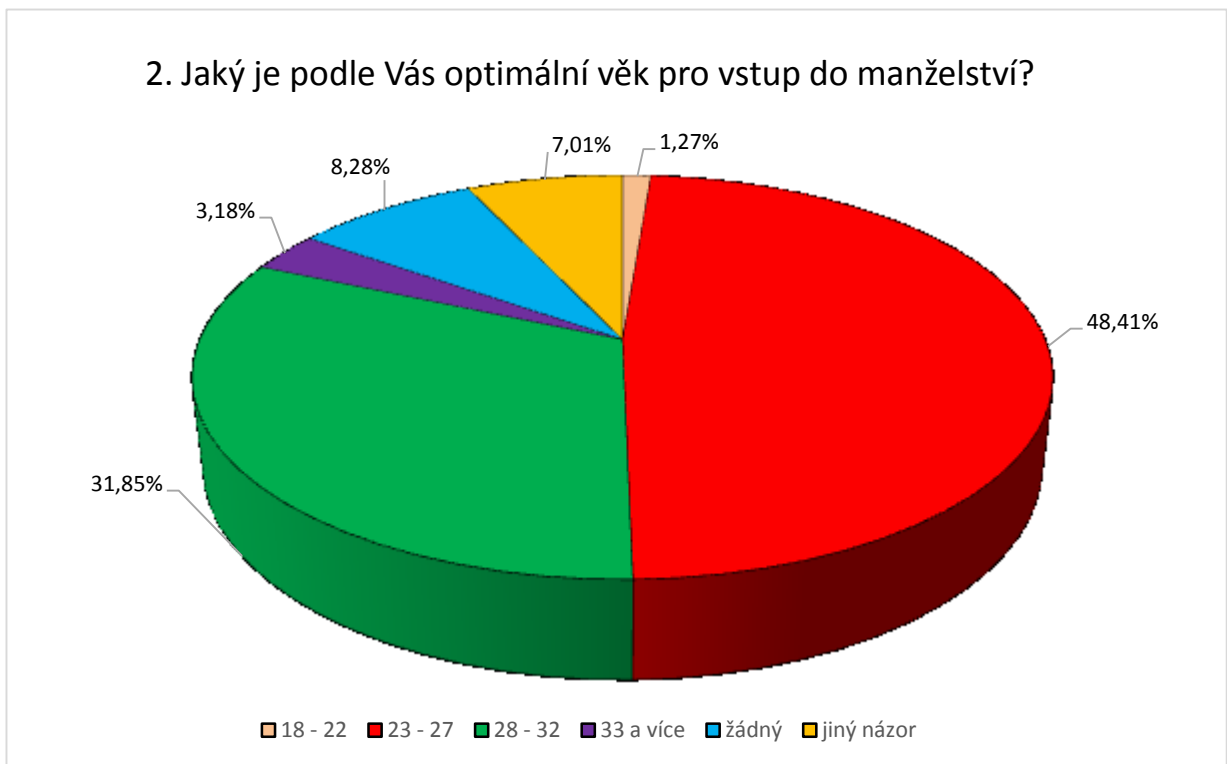
Příloha 3: Dotazník

Příloha 1: Grafy

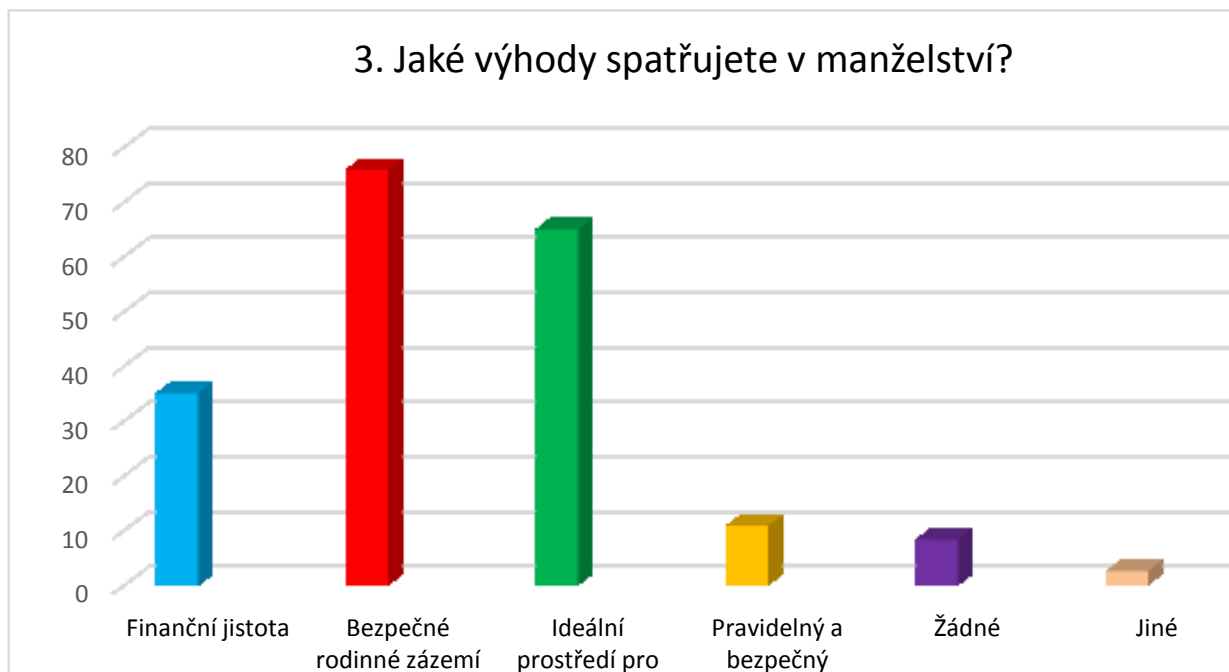
Graf č. 1 Jak vnímáte instituci manželství

Graf 2. Jaký je podle Vás optimální věk pro vstup do manželství

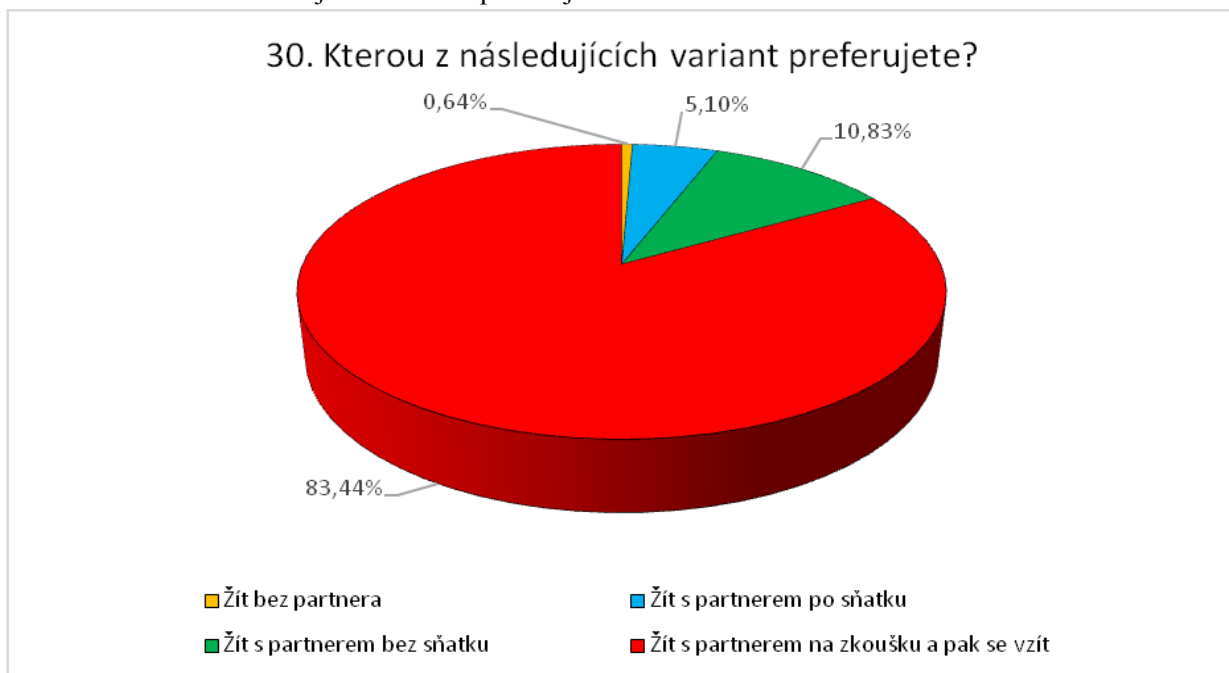
Graf č. 3 Jaké výhody spatřujete v manželství

Graf č. 4 Jaké nevýhody spatřujete v manželství

Graf č. 5 Kterou z následujících variant preferujete

Příloha 2 - Tabulky

Tabulka č. 1 Jak vnímáte instituci manželství

Vnímání instituce manželství	Absolutní četnost	Relativní četnosti
Posvátná instituce	30	19%
Přirozená součást života	81	52%
Není nezbytná instituce	43	27%
Zbytečná instituce	2	1%
Jiný názor	1	0,64%

Tabulka č. 2 Jaký je optimální věk pro vstup do manželství

Optimální věk pro vstup do manželství	Absolutní četnost	Relativní četnost
18 – 22 let	2	1,27%
23 – 27 let	76	48,41%
28 – 32 let	50	31,85%
33 a více let	5	3,18%
Žádný	13	8,28%
Jiný názor	11	7,01%

Tabulka č. 3 Jaké výhody spatřujete v manželství

Výhody v manželství	Absolutní četnost	Relativní četnost
Finanční jistota	55	35,03%
Bezpečné rodinné zázemí	119	75,80%
Ideální prostředí pro výchovu dětí	102	64,97%
Pravidelný a bezpečný sex	17	10,83%
Žádné	13	8,28%
Jiné	4	2,58%

Tabulka č. 4 Jaké nevýhody spatřujete v manželství

Nevýhody v manželství	Absolutní četnost	Relativní četnost
Omezení osobní svobody	18	11,46%
Vysoké náklady na svatbu	36	22,93%
Vysoké procento rozvodovosti	68	43,31%
Problémy spojené s případným rozvodem	75	47,77%
Společný majetek a peníze	24	15,29%
Žádné	9	5,73%

Tabulka č. 5 Kterou z variant preferujete

Preferovaná varianta	Absolutní četnost	Relativní četnosti
Žít sám/sama bez stálého partnera	1	0,64%
Žít s partnerem až po sňatku	8	5,1%
Žít s partnerem bez sňatku	17	10,83%
Žít s partnerem na „zkoušku“ a pak se vzít	131	83,44%
Jiný názor	0	0%

Tabulka č. 6 Tvrzení

Tvrzení	Četnosti	Rozhodně nesouhlasím	Spíše nesouhlasím	Nevím	Spíše souhlasím	Rozhodně souhlasím
5. Narození dítěte je důvodem k manželství	Pozorovaná	27	48	17	51	14
	Relativní	17,20%	30,57%	10,82%	32,48%	8,92%
6. Zastávání tradiční role ženy	Pozorovaná	28	52	15	54	8
	Relativní	17,83%	33,12%	9,55%	34,39%	5,09%
7. Zastávání tradiční role muže	Pozorovaná	16	34	14	72	21
	Relativní	10,19%	21,65%	8,91%	45,85%	13,37%
8. Nesezdané soužití je překážkou pro založení rodiny	Pozorovaná	72	41	19	14	11
	Relativní	45,85%	26,11%	12,10%	8,91%	7%
9. Manželství je nedílnou součástí soužití	Pozorovaná	31	50	23	39	14
	Relativní	19,74%	31,84%	14,64%	24,84%	8,92%

Tabulka č. 7 Činnosti

Příklady činností	Četnosti	Určitě žena	Spíše žena	Oba stejně	Spíše muž	Určitě muž
10. Úklid domácnosti	Pozorovaná	6	53	98	0	0
	Relativní	10,52%	33,75%	62,42%	0%	0%
11. Vaření	Pozorovaná	4	86	67	0	0
	Relativní	2,54%	54,77%	42,67%	0%	0%
12. Běžné domácí práce	Pozorovaná	1	19	118	15	4
	Relativní	0,64%	12,10%	75,15%	9,55%	2,54%

13. Finanční zajištění	Pozorovaná	0	1	65	81	10
	Relativní	0%	0,64%	41,40%	51,59%	6,36%
14. Udržování soc. vazeb	Pozorovaná	1	5	151	0	0
	Relativní	0,64%	3,18%	96,17%	0%	0%
15. Rozhodnutí o počtu dětí	Pozorovaná	3	5	148	1	0
	Relativní	1,91%	3,18%	94,26%	0,64%	0%
16. Administrativa	Pozorovaná	1	12	114	29	1
	Relativní	0,64%	7,64%	72,61%	18,47%	0,64%
17. Rozpočet domácnosti	Pozorovaná	1	10	128	18	0
	Relativní	0,64%	6,36%	81,52%	11,46%	0%
18. Rodinná dovolená	Pozorovaná	2	6	142	7	0
	Relativní	1,27%	3,82%	90,44%	4,45%	0%
19. Obstarávání nákupu potravin	Pozorovaná	5	84	67	1	0
	Relativní	3,18%	53,50%	42,67%	0,64%	0%
20. Údržba domu	Pozorovaná	0	15	33	95	14
	Relativní	0%	9,55%	21,01	60,50%	8,91%
21. Sexuální iniciativa	Pozorovaná	0	2	149	4	2
	Relativní	0%	1,27%	94,90%	2,54%	1,27%
22. Autorita u dětí	Pozorovaná	1	4	129	22	1
	Relativní	0,64%	2,54%	82,16%	14,01%	0,64%
23. Rozhodování o volném čase	Pozorovaná	1	5	149	2	0
	Relativní	0,64%	3,18%	94,90%	1,27%	0%

Tabulka č. 8 Pojmy

Pojmy	Četnosti	1	2	3	4	5
24. Manželství	Pozorovatelná	11	19	43	49	35
	Relativní	7,00%	12,10%	27,38%	31,21%	22,29%
25. Děti	Pozorovatelná	3	7	14	37	96
	Relativní	1,91%	4,45%	8,91%	23,56%	61,14%
26. Zachování role tradiční rodiny	Pozorovatelná	14	27	43	45	28
	Relativní	8,91%	17,19%	27,38%	28,66%	17,83%
27. Vlastní potomstvo	Pozorovatelná	2	11	17	44	83
	Relativní	1,27%	7,00%	10,82%	28,02%	52,86%
28. Dvougenerační soužití	Pozorovatelná	20	27	66	29	15
	Relativní	12,73%	17,19%	42,03%	18,47%	9,55%
29. Rodina	Pozorovatelná	1	3	12	19	122
	Relativní	0,64	1,91%	1,91%	12,10%	77,70%

Tabulka č. 9 Rodinné funkce

Rodinná funkce	Četnost	1	2	3	4	5
31. Biologicko-reprodukční	Pozorovatelná	5	8	28	43	73
	Relativní	3,18%	5,09%	17,83%	27,38%	46,49%
32. Sociálně ekonomická	Pozorovatelná	0	4	28	63	62
	Relativní	0%	2,54%	17,83%	40,12%	39,49%
33. Ochranná	Pozorovatelná	2	2	5	40	108
	Relativní	1,27%	1,27%	3,18%	25,47%	68,67%
34. Sociálně-výchovná	Pozorovatelná	1	3	5	40	108
	Relativní	0,64%	1,91%	3,18%	25,47%	68,67%
35. Relaxační	Pozorovatelná	1	3	21	67	65
	Relativní	0,64%	1,91%	13,37	38,85%	41,40%
36. Emocionální	Pozorovatelná	2	1	5	40	109
	Relativní	1,27%	0,64%	3,18%	25,47%	69,42%

Tabulka č. 10 Tabulka položek

OBLASTI	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	ZNĚNÍ POLOŽKY
Manželství	Jak vnímají studenti instituci manželství?	1. Jak vnímáte instituci manželství?
		5. Narození dítěte považují x nepovažují za důvod k manželství (Likertova škála)
	Jaký je podle studentů optimální věk pro vstup do manželství?	3. Jaké výhody spatřujete v manželství?
		4. Jaké nevýhody spatřujete v manželství?
Tradiční rozdělení rolí v rodině	Jaký je názor studentů na tradiční rozdělení rolí v rodině?	2. Jaký je podle vás optimální věk pro vstup do manželství?
		6. Uplatňuji názor, že by měla žena zastávat v rodině tradiční ženskou roli
		7. Uplatňuji názor, že by muž měl v rodině zastávat tradiční mužskou roli
Nesezdané soužití	Jaký mají studenti pohled na nesezdané soužití?	10. – 23. Otázky, které určují, kdo by se měl podílet na rodinných činnostech
		8. Nesezdané soužití je pro mě překážkou pro založení rodiny (Likertova škála)
		9. Manželství je nedílnou součástí spoluzití partnerů (Likertova škála)
Vybrané aspekty, vztahující se k rodině	Jak jsou pro studenty v jejich životě důležité vybrané aspekty, vztahující se k rodině?	30. Kterou z následujících variant preferujete
		24. Manželství
		25. Děti
		26. Zachování role tradiční rodiny
		27. Vlastní potomstvo
		28. Dvougenerační soužití
Funkce rodiny	Jak důležité jsou pro studenty vybrané funkce rodiny?	29. Rodina
		31. Biologicko – reprodukční
		32. Sociálně ekonomická
		33. Ochranná
		34. Sociálně výchovná
		35. Relaxační a rekreační
36. Emocionální		

Příloha 3 – Dotazník

Dobrý den,

jsem studentka 2. ročníku navazujícího magisterského studia Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulty humanitních studií – obor sociální pedagogika. Obracím se na vás s žádostí o vyplnění dotazníku, který je zcela anonymní a bude sloužit pouze pro výzkum k diplomové práci na téma „Vnímání rodiny studenty sociální pedagogiky“. Neexistuje špatná odpověď, každá odpověď je správná.

Předem vám děkuji za ochotu a vstřícnost

Odpověď označte X

1. *Jak vnímáte instituci manželství?*

- a) Manželství je posvátná a nezbytná instituce, je to vztah mezi manželi, kteří si slibují lásku, úctu a věrnost ve svém životě
- b) Manželství je přirozená součást rodinného života
- c) Manželství je instituce, která není nezbytná pro rodinný život
- d) Manželství je zbytečná, omezující a zastaralá instituce
- e) Jiný názor.....

2. *Jaký je podle vás optimální věk pro vstup do manželství?*

- a) 18 - 22
- b) 23 – 27
- c) 28 - 32
- d) 33 a více let
- e) Žádný věk není optimální ke vstupu do manželství
- f) Jiný názor.....

3. *Jaké výhody spatřujete v manželství? (Lze označit i více možností)*

- a) Finanční jistota
- b) Bezpečné rodinné zázemí
- c) Ideální prostředí pro výchovu dětí
- d) Jistota bezpečného a pravidelného sexuálního života
- e) V manželství žádné výhody nespátřuji
- f) Jiné výhody.....

4. *Jaké nevýhody spatřujete v manželství? (Lze označit i více možností)*

- a) omezení osobní svobody
- b) Vysoké náklady na svatbu
- c) Vysoké procento rozvodovosti
- d) Problémy spojené s případným rozvodem
- e) Společný majetek a peníze
- f) V manželství žádné nevýhody nespátřuji
- g) Jiné výhody.....

U vybraných tvrzení vyznačte, zda s nimi souhlasíte či nesouhlasíte. (1 – rozhodně nesouhlasím, 2 – spíše nesouhlasím, 3 – nevím, 4 – spíše souhlasím, 5 – rozhodně souhlasím)

Tvrzení	1	2	3	4	5
5. Narození dítěte považuji za důvod k manželství					
6. Žena by měla v rodině zastávat tradiční ženskou roli (péče o domácnost, výchova dětí)					
7. Muž by měl v rodině zastávat tradiční mužskou roli (ekonomické zajištění rodiny)					
8. Nesezdané soužití je pro mě překážkou pro založení rodiny					
9. Manželský sňatek je podle mě nedílnou součástí spoluzití partnerů					

Kdo z partnerů v manželství (nebo obdobném dlouhodobém vztahu) by se měl podílet na následujících činnostech?

Příklady činností	určitě žena	spíše žena	oba stejně	spíše muž	určitě muž
10. Úklid domácnosti					
11. Vaření					
12. Běžné domácí práce					
13. Finanční zajištění					
14. Udržování sociálních vazeb s přáteli					
15. Rozhodnutí o počtu dětí					
16. Administrativní záležitosti (smlouvy)					

17. Rozpočet domácnosti					
18. Rodinná dovolená					
19. Obstarávání nákupu potravin					
20. Údržba domu					
21. Iniciativnost v sexuálním životě					
22. Autorita ve vztahu k dětem					
23. Rozhodování o trávení volného času rodiny					

U vybraných pojmů vyznačte na škále od 1 do 5 jejich míru důležitosti ve vašem životě. (1 značí nedůležitý, 2 značí málo důležitý, 3 značí nevyhraněný názor, 4 značí důležitý a 5 značí velmi důležitý).

Pojmy	1	2	3	4	5
24. Manželství					
25. Děti					
26. Zachování role tradiční rodiny					
27. Vlastní potomstvo					
28. Dvougenerační soužití (zachování rodinných vazeb)					
29. Rodina					

30. Kterou z následujících variant preferujete?

- a) Žít sám/sama bez stálého partnera
- b) Žít se stálým partnerem až po sňatku
- c) Žít se stálým partnerem bez sňatku
- d) Žít se stálým partnerem na „zkoušku“ a později se vzít
- e) Jiný názor.....

Na škále od 1 do 5 vyznačte míru důležitosti vybraných rodinných funkcí. (1 značí nedůležitý, 2 značí málo důležitý, 3 značí nevyhraněný názor, 4 značí důležitý a 5 značí velmi důležitý).

Rodinná funkce	1	2	3	4	5
31. Biologicko - reprodukční					
32. Sociálně ekonomická					
33. Ochranná					
34. Sociálně-výchovná					
35. Relaxační a rekreační					
36. Emocionální					

Zde je prostor na vaše poznámky: